

ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫНДАҒЫ
АДАМ ҚҰҚЫҚТАРЫ ЖӨНІНДЕГІ УӘКІЛ

ОТБАСЫ-ТҰРМЫСТЫҚ ЗОРЛЫҚ-ЗОМБЫЛЫҚҚА ҚАРСЫ ІС-ҚИМЫЛ ТУРАЛЫ

Арнайы баяндама

unicef
әрбір бала үшін
for every child
для каждого ребенка

ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫНДАҒЫ
АДАМ ҚҰҚЫҚТАРЫ ЖӨНІНДЕГІ УӘКІЛ

UN
DP

«ТҰРМЫСТЫҚ ЗОРЛЫҚ-ЗОМБЫЛЫҚҚА ҚАРСЫ ІС-ҚИМЫЛ:
ПРОБЛЕМАЛАР ЖӘНЕ ШЕШУ ЖОЛДАРЫ»
АТТЫ ХАЛЫҚАРАЛЫҚ ҒЫЛЫМИ-ПРАКТИКАЛЫҚ КОНФЕРЕНЦИЯ

МЕЖДУНАРОДНАЯ НАУЧНО-ПРАКТИЧЕСКАЯ КОНФЕРЕНЦИЯ НА ТЕМУ:
ПРОТИВОДЕЙСТВИЕ ДОМАШНЕМУ НАСИЛИЮ: ПРОБЛЕМЫ И ПУТИ РЕШЕНИЯ

АСТАНА – 2024

ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫНДАҒЫ АДАМ ҚҰҚЫҚТАРЫ
ЖӨНІНДЕГІ УӘКІЛДІҢ АРНАЙЫ БАЯНДАМАСЫ

МАЗМҰНЫ

КІРІСПЕ СӨЗ	3
ТҮЙІНДЕМЕ.....	6
1. Отбасы-тұрмыстық зорлық-зомбылыққа қарсы іс-қимыл жөніндегі халықаралық стандарттар	9
2. Қазақстандағы отбасы-тұрмыстық қатынастар саласындағы криминогендік жағдай	17
3. Отбасы-тұрмыстық зорлық-зомбылыққа қарсы іс-қимыл саласындағы ұлттық заңнама	29
4. Отбасындағы зорлық-зомбылық туралы модельдік және ұлттық заңнаманы салыстырмалы талдау	35
5. Қазақстандағы агрессорлардың құрбандарын оңалту және қайта әлеуметтендіру жүйесі	41
6. Отбасы-тұрмыстық зорлық-зомбылыққа қарсы іс-қимыл саласындағы ұлттық ведомствоаралық өзара іс-қимыл мәселелері	51
7. Әлеуметтік индикаторлар негізінде отбасы-тұрмыстық зорлық-зомбылыққа қарсы іс-қимылды бағалау	55
ҚОРЫТЫНДЫЛАР МЕН ҰСЫНЫМДАР	63
ҚОСЫМШАЛАР:	
1. Отбасы-тұрмыстық зорлық-зомбылыққа қарсы іс-қимыл және оны жасағаны үшін жауаптылық туралы шетелдік заңнама	67
2. Шет елдерде отбасы-тұрмыстық зорлық-зомбылықтың профилактикасы, оңалту және қайта әлеуметтендіру субъектілері	80
3. Шет елдерде отбасы-тұрмыстық зорлық-зомбылықтың профилактикасы субъектілерінің ведомствоаралық өзара іс-қимылы	94
4. Шетелдік заңнама бойынша кәмелетке толмағандардың жыныстық тиіспеушілігіне қарсы құқық бұзушылықтарға қарсы іс-қимыл	106

ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫНДАҒЫ АДАМ ҚҰҚЫҚТАРЫ
ЖӨНІНДЕГІ УӘКІЛДІҢ АРНАЙЫ БАЯНДАМАСЫ

КІРІСПЕ СӨЗ

Адам құқықтарының жалпыға бірдей декларациясы қабылданғаннан бері 75 жыл өтті. Азаматтардың құқықтарын қамтамасыз ету және қорғау мәселелері әлі де алдыңғы қатарда тұр.

Соңғы жылдардағы елеулі мәселелердің бірі отбасы және тұрмыстық қатынастардағы проблемалар болып табылады.

Бұл - теңдік, кемсітпеушілік, ерік білдіру және өзін-өзі жүзеге асыру сияқты көптеген мәселелер.

Әрине, адамды физикалық, психологиялық, сексуалдық және экономикалық зорлық-зомбылықтан қорғау ең өзекті мәселе болып қала береді.

Отбасындағы қол сұғушылықтан жеке адамның қауіпсіздігі мәселелері кез келген қоғам мен мемлекетке тән. Бұл дәстүрлі отбасы қатынастардың ерекшеліктерімен де, жалпы дүниетаным мен моральдық құндылықтар жүйесінің дамуымен де байланысты.

«БҰҰ-әйелдер» мәліметтері бойынша, әлемдегі 736 миллион әйелдің ішінде 15 жастан асқан әрбір үштен бірі физикалық немесе жыныстық зорлық-зомбылыққа ұшырайды. Жыл сайын 45 мыңнан астам әйел серіктестерінің қолынан қаза табады.

155 ел тұрмыстық зорлық-зомбылық туралы заңдар қабылдады, ал 140 елде жұмыс орнында жыныстық зорлық-зомбылық туралы заңдар бар. Алайда осы заңдарды сақтау және қол сұғушылықтың жазасыздығы мәселелері әлі де бар.

Бұл елеулі экономикалық – денсаулық сақтау саласына жүктемесінің ұлғаюы, өнімділіктің жоғалуы, сот шығындары, сотталғандарды ұстау және т. б. шығындарға әкеп соғады.

Отбасы-тұрмыстық зорлық-зомбылықтың қауіптілігін елемеуге болмайды, ол адамға зиян келтіру немесе өлім, жетімдік және балалардың жарақаттануы ғана емес, сонымен қатар отбасы және әлеуметтік байланыстар институтын бұзу, жоғары құндылықтардың – адамның, оның өмірінің, денсаулығының және қол сұғылмаушылықтың құнсыздануы болып табылады. Отбасы өмір әлеуметтік тәртіпке және сәйкесінше жалпы прогресс пен дамуға үлкен әсер етеді.

ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫНДАҒЫ АДАМ ҚҰҚЫҚТАРЫ
ЖӨНІНДЕГІ УӘКІЛДІҢ АРНАЙЫ БАЯНДАМАСЫ

Еліміздің Президенті Қ-Ж.К. Тоқаев отбасы-тұрмыстық зорлық-зомбылықтың көптеген жағдайларына көз жұма қарауға болмайтынын, дебоширлердің жазасыздығы олардың қылмысқа баруларына жол беріп, құрбандарын қорғансыз қалдыратынын бірнеше рет атап өтті.

Айта кету керек Қазақстан посткеңестік кеңістікте бірінші болып (2009 жылы) тұрмыстық зорлық-зомбылыққа қарсы іс-қимыл туралы құқықтық акті қабылдап, оған анықтама беріп, заңды жауапкершілікті бекітті.

Тұрмыстық зорлық-зомбылыққа одан әрі қарсы тұруды жалғастыру тұрғысынан мынадай:

- 1) кемсітушіліктің, оның ішінде жынысы бойынша барлық нысандарын жою;
- 2) еңбек бостандығын және оған тең ақы төлеуді қамтамасыз ету;
- 3) ар-намыс пен жеке қадір-қасиетке қол сұғылмаушылықты қорғау;
- 4) отбасы құндылықтарды құрметтеуге, ана мен әке болуды қорғауға тәрбиелеу;
- 5) құқықтық нұсқамаларды бұзғаны үшін барабар жауапкершілікті белгілеу шараларын қабылдау маңызды болып табылады.

Елдегі жекелеген резонанстық қылмыстарға байланысты отбасы-тұрмыстық саладағы қылмыстық жауаптылықты күшейту және әкімшілік құқық бұзушылықтарды криминализациялау белсенді талқылануда. Сондықтан біздің ортақ күш-жігеріміздің назары санкцияларды қатаңдатуға ғана емес, сонымен қатар тұрмыстық зорлық-зомбылықтың профилактикасына және жоюға бағытталуы керек.

Олардың ішіндегі ең бастысы - жұмысқа орналасуға, лайықты жалақыға, тұрғын үй жағдайына байланысты әлеуметтік-экономикалық қауіп факторлары.

Білім деңгейі, құқықтық білім беру, гендерлік стереотиптерді алып тастау, салауатты өмір салтын және тұрмыстық әдеттерді насихаттау – ықпалдың маңызды аспектілері болып табылады. Қоғамда зорлаушылар мен абьюзерлерге төзбеушілік жағдайы қалыптасуы тиіс.

Осы баяндама - бұл адам құқықтары тұрғысынан отбасы-тұрмыстық қатынастар саласындағы криминогендік жағдайды, осы құбылысқа қарсы іс-қимылдың халықаралық стандарттары мен ұлттық тетіктерін талдау; Қазақстандағы отбасы-тұрмыстық

ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫНДАҒЫ АДАМ ҚҰҚЫҚТАРЫ
ЖӨНІНДЕГІ УӘКІЛДІҢ АРНАЙЫ БАЯНДАМАСЫ

зорлық-зомбылыққа қарсы іс-қимыл жөніндегі әлеуметтік сауалнама нәтижелері мен ұсынымдарды баяндау әрекеті.

Нәтижесінде біз заңнаманы одан әрі жетілдіру, уәкілетті мемлекеттік органдардың ведомствоаралық өзара іс-қимылын күшейту, әлеуметтік қызмет көрсететін мемлекеттік және жеке мекемелердің жұмысын қайта нысантау, сондай-ақ алдыңғы қатарлы халықаралық әдістемелер мен жүйелердің профилактикасы мен енгізілуін дамыту қажеттілігі туралы пікірге келдік.

Адам құқықтары жөніндегі ұлттық орталықтың (Орталықтың) барлық ұжымына тұрмыстық зорлық-зомбылық мәселесін зерделеуді ұйымдастырғаны үшін алғысымды білдіргім келеді.

Орталық басшысы С.П. Тұрсынбековаға және Орталық Хатшылығы меңгерушісінің орынбасары А.Ж. Сыздықовқа осы баяндаманы дайындауға белсенді қатысқандары үшін ерекше алғыс білдіремін.

**Қазақстан Республикасындағы
Адам құқықтары жөніндегі уәкіл
А. Ластаев**

ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫНДАҒЫ АДАМ ҚҰҚЫҚТАРЫ
ЖӨНІНДЕГІ УӘКІЛДІҢ АРНАЙЫ БАЯНДАМАСЫ

ТҮЙІНДЕМЕ

Отбасындағы зорлық-зомбылық көптеген елдердің өзекті мәселесі ретінде танылады және халықаралық ұйымдардың назарында. БҰҰ мәліметтері бойынша, жыл сайын 14 жасқа дейінгі 2 миллионға жуық бала ата-анасының озбырлығынан зардап шегеді. ЕО елдерінде әрбір бесінші әйел тұрмыстық зорлық-зомбылықтың құрбаны болады.

Халықаралық қоғамдастық отбасындағы зорлық-зомбылықтан қорғауды әлеуметтік бағдарланған мемлекеттің маңызды міндеттерінің бірі ретінде қарастырады. Тұрмыстық зорлық-зомбылық адам құқықтарын бұзу ретінде ғана емес, мәселен бірге отбасының дамуына кедергі келтіретін және қоғамдық құндылықтарды бұзатын фактор ретінде де қабылданады.

БҰҰ Әйелдерге қатысты зорлық-зомбылықты «жыныстық қатынас негізінде жасалған кез келген зорлық-зомбылық» деп анықтайды.

Отбасы-тұрмыстық зорлық-зомбылық саласындағы зерттеулер мынадай:

- 1) әлеуметтік-экономикалық факторлар (жұмысқа орналасудың қиындығы, тұрғын үйдің болмауы, жалақының төмендігі және т.б.);
- 2) құқықтық шаралар;
- 3) білім мен ағартудың төмен деңгейі;
- 4) жаман әдеттер;
- 5) гендерлік теңдіктің төмен деңгейі;
- 6) ерлер мен әйелдерге еңбекақы төлеудегі алшақтық;
- 7) еңбек нарығында әйелдердің «ерлер» кәсіптеріне қолжетімділігін шектей отырып, көлденең және тік сегрегация;
- 8) экономиканың дәстүрлі және төмен ақы төленетін секторларындағы әйелдердің салыстырмалы шоғырлануы және т. б. тәуекел топтарын бөліп көрсетуге мүмкіндік береді.

Мемлекеттік отбасы саясат Қазақстанның әлеуметтік саясатының бір бөлігі болып табылады. Оның мақсаттары отбасыларды қолдау, нығайту және қорғау, отбасылар мен олардың мүшелерінің физикалық, интеллектуалдық, рухани, адамгершілік дамуына ықпал ететін қажетті жағдайлар жасау, ана, әке және баланы қорғау болып табылады.²

¹ Тұрмыстық зорлық-зомбылыққа қарсы Стратегия: БҰҰ анықтамалық нұсқаулығы. NY, 2008.

² Қазақстан Республикасындағы отбасы және гендерлік саясат тұжырымдамасы 2030 жылға дейін, Қазақстан Республикасы Президентінің 2016 жылғы 6 желтоқсандағы № 384 Жарлығымен бекітілген // <https://adilet.zan.kz/rus/docs/U1600000384> (18.09.2023).

ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫНДАҒЫ АДАМ ҚҰҚЫҚТАРЫ
ЖӨНІНДЕГІ УӘКІЛДІҢ АРНАЙЫ БАЯНДАМАСЫ

Мемлекет алдында тұрған міндеттерді шешу үшін отбасы-тұрмыстық саладағы құқықтар мен бостандықтарға, сондай-ақ балаларды (кәмелетке толмағандарды) қатерлерді азайтуға және профилактикалық және алдын алу шараларын әзірлеуге бағытталған зорлық-зомбылықтан қорғауға кепілдік беретін 50-ден астам құқықтық актілер қабылданды және қолданылады.

Тұрмыстық зорлық-зомбылыққа қарсы күрес жөніндегі салалық нормативтік құқықтық акті 2009 жылы қабылданған «Тұрмыстық зорлық-зомбылықтың профилактикасы туралы» ҚР Заңы болып табылады.

Мемлекет басшысының тапсырмасы бойынша отбасы-тұрмыстық зорлық-зомбылық үшін жауаптылықты күшейтуге бағытталған бірқатар шаралар қабылданды.

2023 жылғы 19 мамырдан бастап Қазақстан Республикасының Қылмыстық кодексіне (бұдан әрі – ҚК) материалдық немесе кінәліге өзге де тәуелділіктегі адамдардың денсаулығына ауыр немесе ауырлығы орташа зиян келтіргені үшін біліктілік белгісін енгізуді көздейтін түзетулер күшіне енді (ҚК 106-бабы, ҚК 107-бабы). Бұл үй дебоширлерін қамаққа алуға мүмкіндік береді, өйткені санкциялар да күшейтілді.

2023 жылғы 1 шілдеден бастап ҚР Әкімшілік құқық бұзушылық туралы кодексіне (бұдан әрі – ӘҚБтК) тұрмыстық зорлық-зомбылық үшін әкімшілік іс жүргізуді қозғаудың арыз иесінен анықтау тәртібіне көшуді көздейтін түзетулер күшіне енді. Тараптардың қайта татуласу мүмкіндігі де алынып тасталды: енді бұл сот процесінде бір рет қана рұқсат етіледі, бұл зардап шеккендерге психологиялық қысымның қатал тәжірибесін азайтады.

2023 жылдың қазан айынан бастап құқықтық, психологиялық және консультациялық көмек көрсету үшін отбасы, әйелдер және балалардың құқықтарын қорғау мәселелері бойынша «111» бірыңғай мемлекеттік байланыс орталығы іске қосылды.

2023 жылғы 23-24 қарашада ҚР Адам құқықтары жөніндегі уәкіл кеңсесі «Тұрмыстық зорлық-зомбылыққа қарсы іс-қимыл: проблемалар және шешу жолдары» атты Халықаралық ғылыми-практикалық конференция өткізді, оның қорытындысы бойынша осы баяндаманың негізіне салынған әйелдер, балалар және тұрмыстық зорлық-зомбылық құрбандарының құқықтарын одан әрі ілгерілету бойынша ұсынымдар әзірленді.

ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫНДАҒЫ АДАМ ҚҰҚЫҚТАРЫ ЖӨНІНДЕГІ УӘКІЛДІҢ АРНАЙЫ БАЯНДАМАСЫ

2023 жылғы 23-24 қарашада Астанада «Тұрмыстық зорлық-зомбылыққа қарсы іс-қимыл: проблемалар мен шешу жолдары» атты Халықаралық ғылыми-практикалық конференция өтті (ұйымдастырушы - ҚР Адам құқықтары жөніндегі ұлттық орталық)

Отбасы қатынастардағы осы жағымсыз құбылыстың өзектілігі мен таралуы менің мекенжайыма және аймақтық өкілдерге тұрмыстық зорлық-зомбылық жасау туралы өтініштерден көрінеді. Барлық жолданымдар бойынша түсініктемелер беріледі және ұсынымдар құзыретті органдарға жіберіледі.

Орталықтың қызметкерлері мен ҚР Адам құқықтары жөніндегі уәкілдің өкілдері 2023 жылы отбасы-тұрмыстық зорлық-зомбылыққа қарсы іс-қимыл мәселелері бойынша 20-дан астам мақала жариялады, адам құқықтары, оның ішінде тұрмыстық зорлық-зомбылықтың профилактикасы бойынша тұрақты дәрістер өткізеді.

Қабылданған заңнамалық және профилактикалық шараларға қарамастан, отбасындағы зорлық-зомбылық әртүрлі нысанда жалғасуда, бірақ жеке азаматтар мен жалпы қоғам үшін теріс мультипликативті медициналық, демографиялық және басқа да әлеуметтік-экономикалық салдарлармен байланысты фактор ретінде қабылданады.

Бұл тұрғыда кемсітушіліктің барлық түрлерін, оның ішінде жынысына қарай, еңбек бостандығына және оны қандай да бір кемсітудің төлеуге, ар-намыс пен жеке қадір-қасиетке қол сұғылмаушылыққа, ана мен әке болуды қорғауға, отбасы құндылықтарын құрметтеуге тәрбиелеу мен тәлім беруге, сондай-ақ осы құқықтар мен бостандықтарды бұзғаны үшін барабар жауапкершілікті белгілеуге байланысты жұмысты жалғастыру маңызды.

ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫНДАҒЫ АДАМ ҚҰҚЫҚТАРЫ
ЖӨНІНДЕГІ УӘКІЛДІҢ АРНАЙЫ БАЯНДАМАСЫ

1. ОТБАСЫ-ТҮРМЫСТЫҚ ЗОРЛЫҚ-ЗОМБЫЛЫҚҚА ҚАРСЫ ІС-ҚИМЫЛДЫҢ ХАЛЫҚАРАЛЫҚ СТАНДАРТТАРЫ

Адамның негізгі құқықтарын белгілейтін халықаралық құқықтық актілер әр адамды зорлық-зомбылық көріністерінен және адамның қадір-қасиетін қорлайтын басқа да теріс әрекеттердің түрлерінен қорғауды қамтамасыз етеді.

2023 жылы бүкіл әлем бойынша **Адам құқықтарының жалпыға бірдей декларациясының 75 жылдығы** аталып өтті.³ Сондықтан оның негізгі ережелерін қайта белгілеу маңызды болып көрінеді.

Барлық адамдар өздерінің қадір-қасиеті мен құқықтары бойынша еркін және тең болып туады (1-бап). Ешкімді азаптауларға немесе қатыгез, адамгершілікке жатпайтын немесе ар-намысты қорлайтын қарым-қатынас пен жазалауға болмайды (5-бап).

Құжатта адамдардың зорлық-зомбылықсыз өмір сүру құқығы, отбасының құндылығы және оның қоғамдық даму мен жеке тұлғаны қалыптастырудағы ерекше рөлі, оның ішінде әрбір отбасының қоғам мен мемлекет тарапынан қорғалу құқығы көрсетілген.

Адам құқықтарының жалпыға бірдей декларациясында алғаш рет баяндалған әмбебаптық, өзара тәуелділік және бөлінбеушілік, теңдік пен кемсітпеушілік, адам құқықтарының мемлекеттің оң және теріс міндеттемелерімен өзара байланысы сияқты негізгі қағидаттар адам құқықтары жөніндегі көптеген конвенцияларда, декларацияларда және қарарларда және басқа да халықаралық актілерде іске асырылды.

Халықаралық қоғамдастық отбасындағы зорлық-зомбылық проблемасының ауырлығын түсініп, оның алдын алу мен құрбандарды қорғаудың бірыңғай жүйесін жасауға тырысады.

 1993 жылы БҰҰ Бас Ассамблеясы әйелдерге қатысты барлық адамдардың теңдігі, қауіпсіздігі, бостандығы, қол сұғылмаушылығы мен қадір-қасиетіне қатысты құқықтар мен қағидаларды әмбебап қолдану қажеттілігін мойындай отырып, **Әйелдерге қатысты зорлық-зомбылықты жою туралы декларация**⁴ жариялады және оны орындау үшін бар күшін салуға шақырды.

³ 10 желтоқсан Адам құқықтарының жалпыға бірдей декларациясының қабылданған күні және бұл күн Адам құқықтары жөніндегі Жоғарғы комиссардың басқару күнімен сәйкес келеді.

⁴ 1993 жылғы 20 желтоқсандағы Бас Ассамблеяның 48/104 қарарымен қабылданды.

ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫНДАҒЫ АДАМ ҚҰҚЫҚТАРЫ
ЖӨНІНДЕГІ УӘКІЛДІҢ АРНАЙЫ БАЯНДАМАСЫ

Зорлық-зомбылық орын алған жерді және зорлық-зомбылық жасаған адам мен жәбірленуші арасындағы қарым-қатынасты ескере отырып, құжатта зорлық-зомбылықтың үш негізгі мынадай: 1) отбасындағы зорлық-зомбылық; 2) қоғамдағы зорлық-зомбылық; және 3) мемлекет тарапынан немесе оған жол берген зорлық-зомбылық нысаны аталған.

Декларацияда әйелдерге қатысты зорлық-зомбылық деп физикалық, жыныстық және психологиялық зорлық-зомбылық көрсетілген, бұл отбасында орын алатын, оның ішінде ұрып-соғу, отбасындағы қыздарға жыныстық мәжбүрлеу, махрға қатысты зорлық-зомбылық, күйеуінің әйелін зорлауы, әйел жыныс мүшелерінің зақымдануы және әйелдерге зиян келтіретін басқа да дәстүрлі тәжірибелер, некеден тыс зорлық-зомбылық және қанауға байланысты зорлық-зомбылық (2-бап).

Аталған мәселеде мемлекеттер әйелдерге қатысты зорлық-зомбылықты жою саясатының барлық тиісті құралдарын дереу жүзеге асыруға кірісуі керек және осы мақсаттарда, бұлардан басқа:

- ішкі заңнама шеңберінде құқық бұзушылықтар үшін жазалау және әйелдерге келтірілген залалды өтеу үшін қылмыстық, азаматтық, еңбек және әкімшілік санкциялар әзірлеу;

- алдын алу тәсілдерін және құқықтық, саяси, әкімшілік және мәдени сипаттағы кез келген ықтимал шараларды жан-жақты негізде әзірлеу;

- барлық қажетті шараларды, әсіресе білім беру саласында, ерлер мен әйелдердің әлеуметтік және мәдени мінез-құлық үлгілерін өзгерту және жыныстардың бірінің кемістігі немесе Үстемдігі идеяларына немесе ерлер мен әйелдердің рөлі туралы стереотиптік идеяларға негізделген алауашылықтарды, әдет-ғұрыптарды және басқа тәжірибелерді жою мақсатында және басқаларын қабылдау (4-бап) керек.

 1996 жылы елдердің тұрмыстық зорлық-зомбылыққа қарсы заңнамалық базасын жетілдіру үшін БҰҰ ең төменгі халықаралық стандарттарды қамтитын **Отбасындағы зорлық-зомбылыққа қарсы модельдік заңнаманы** әзірледі. Онда отбасындағы зорлық-зомбылықтың негізгі нысандары айқындалады, зардап шеккендердің арыз беру тетігі егжей-тегжейлі, зардап шеккендердің құқықтары, құзыретті құрылымдардың міндеттері айқындалады, сондай-ақ жәбірленушілерге шұғыл және жоспарлы көмек көрсету шаралары белгіленеді.

ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫНДАҒЫ АДАМ ҚҰҚЫҚТАРЫ
ЖӨНІНДЕГІ УӘКІЛДІҢ АРНАЙЫ БАЯНДАМАСЫ

Модельдік заңнаманы және тұрмыстық зорлық-зомбылықтың профилактикасы туралы ұлттық заңды салыстырмалы талдау баяндаманың жеке бөліміне арналған.

1998 жылы Қазақстан Республикасы⁵ **Әйелдерге қатысты кемсітушіліктің барлық нысандарын жою туралы конвенцияға** қосылды.⁶

Отбасы-тұрмыстық зорлық-зомбылықтағы әйелдердің ерекше осалдығын ескере отырып, Конвенцияда әйелдерге қатысты кемсітушіліктің барлық нысандарын жою маңызды рөл атқарады, бұл мемлекеттерді қандай да бір адам тарапынан әйелдерге қатысты кемсітушілікті жою үшін барлық тиісті шараларды қабылдауға міндеттейді (2-бап).

Конвенцияны сақтау мониторингі үшін құрылған БҰҰ Әйелдерге қатысты кемсітушілікті жою жөніндегі комитеті Конвенцияны іске асыру мақсатында қабылданған заңнамалық, сот, әкімшілік немесе басқа да шаралар туралы және қол жеткізілген прогресс туралы елдердің баяндамаларын қарайды.

Мәселен, 2001 жылғы шілдеде **Әйелдерге қатысты кемсітушіліктің барлық нысандарын жою туралы конвенцияға факультативтік хаттаманы**⁷ ратификациялау⁸ арқылы Қазақстан Конвенцияда баяндалған құқықтардың бұзылуы туралы шағымдарды қарау жөніндегі комитеттің құзыретін мойындады.

Айта кетейік, 1992 жылы Комитет әйелдерге қатысты зорлық-зомбылық туралы № 19⁹ жалпы ұсынымда *Конвенцияның 1-бабында айқындалған әйелдерге қатысты кемсітушілік ұғымы гендерлік зорлық-зомбылықты да қамтитынын түсіндірді (яғни, «әйелге әйел болу немесе әйелдерге пропорционалды емес әсер ететін зорлық - зомбылық арқылы жасалған зорлық-зомбылық»)* және мұндай кемсітушілік әйелдер үшін адам құқықтарының бұзылуын білдіреді.

---

⁵ «Қазақстан Республикасының әйелдерге қатысты кемсітушіліктің барлық нысандарын жою туралы конвенцияға қосылуы туралы» 1998 жылғы 29 маусымдағы № 248 Қазақстан Республикасының Заңы.

⁶ 1979 жылғы 18 желтоқсандағы БҰҰ Бас Ассамблеясының 34/180 қарарымен қабылданды.

⁷ 1999 жылғы 6 қазандағы БҰҰ Бас Ассамблеясының 54/4 қарарымен қабылданды.

⁸ «Әйелдерге қатысты кемсітушіліктің барлық нысандарын жою туралы конвенцияға Факультативтік хаттаманы ратификациялау туралы» Қазақстан Республикасының 2001 жылғы 4 шілдедегі № 220 Заңы.

⁹ Әйелдерге қатысты кемсітушілікті жою жөніндегі комитетінің №19 жалпы ұсынымы, CEDAW / C/GC / 19.

ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫНДАҒЫ АДАМ ҚҰҚЫҚТАРЫ
ЖӨНІНДЕГІ УӘКІЛДІҢ АРНАЙЫ БАЯНДАМАСЫ

2017 жылы әйелдерге қатысты гендерлік зорлық-зомбылық туралы № 35 жалпы ұсынымдарда¹⁰ Комитет әйелдердің гендерлік зорлық-зомбылықсыз өмір сүру құқығы өмір сүру, денсаулық сақтау, бостандық және жеке басына қол сұғылмаушылық, теңдік және отбасындағы тең қорғаныс, азаптаулар бостандығы сияқты басқа да адам құқықтарымен тығыз байланысты екенін атап өтті, қатыгез, адамгершілікке жатпайтын немесе ар-намысты қорлайтын қарым-қатынас, сондай-ақ пікір білдіру және қозғалу, қатысу, жиналыстар мен қауымдастықтар бостандығы құқығы және осы құқықтардан бөлінбейді.

Әйелдерге қатысты гендерлік зорлық-зомбылық қоғамдық және жеке өмірде, оның ішінде отбасы контекстінде де орын алады.

Комитет мемлекеттерге *зорлық-зомбылықтың құрбаны болған әйелдерді және зорлық-зомбылықтан аман қалған адамдарды, сондай-ақ олардың отбасы мүшелерін қаржылық көмекке және тегін немесе арзан жоғары сапалы заң көмегіне, медициналық және психоәлеуметтік және консультациялық қызметтерге, білімге, сондай-ақ қажет болған жағдайда әйелдерге, олардың балаларына және басқа отбасы мүшелеріне тиісті баспаналарға қол жеткізуге мүмкіндік беруді ұсынады.*

Комитет *әйелдерге қатысты гендерлік зорлық-зомбылық азаптауларға немесе қатыгез, адамгершілікке жатпайтын немесе ар-намысты қорлайтын қарым-қатынасқа, оның ішінде зорлау, тұрмыстық зорлық-зомбылық немесе зиянды әдет-ғұрыптар мен дәстүрлерді қолдану жағдайларына теңестірілуі мүмкін екенін ерекше атап өтеді.*

Осыған байланысты Комитет мемлекеттерге *әйелдерге гендерлік зорлық-зомбылық туралы хабарлауға мүмкіндік бермейтін немесе кедергі келтіретін (мысалы, әйелдерді құқық қабілеттілігінен айыратын немесе мүгедек әйелдердің сотта куәлік беру мүмкіндігін шектейтін қорғаншылық туралы заңдар, «ескерту қорытындысы» деп аталатын тәжірибе) барлық заңдарды, әйелдерді, оның ішінде үй қызметшісі ретінде жұмыс істейтін әйел еңбек мигранттарды осындай зорлық-зомбылық жағдайлары туралы хабарлаудан бас тартуға мәжбүрлейтін шектеулі иммиграциялық заңдарды, сондай-ақ, тұрмыстық зорлық-зомбылық жағдайларында қосарланған қамаққа алуға немесе зорлық жасады деп айыпталушыға қатысты ақтау үкімі шығарылған кезде әйелдерді қудалауға жол беретін заңдарды жою бойынша шаралар қабылдауға кеңес береді.*

---

¹⁰ Әйелдерге қатысты кемсітушілікті жою жөніндегі комитетінің Жаңартуға арналған әйелдерге қатысты гендерлік зорлық-зомбылық туралы №35 жалпы ұсыным №19 жалпы.

ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫНДАҒЫ АДАМ ҚҰҚЫҚТАРЫ
ЖӨНІНДЕГІ УӘКІЛДІҢ АРНАЙЫ БАЯНДАМАСЫ

2005 жылы Қазақстан Республикасы **Экономикалық, әлеуметтік және мәдени құқықтар туралы халықаралық пактіні**¹¹ ратификациялады, ол қоғамның табиғи және негізгі бірлігі болып табылатын отбасына мүмкіндігінше кең қорғау мен көмек көрсетуді, әсіресе оның білім алуында және әзірге оның жауапкершілігінде тәуелсіз емес балалар мен олардың тәрбиесіне қамқорлық жасауды талап етеді. Бұл ретте, ерекше күзет аналарға босанғанға дейін және босанғаннан кейін белгіленген кезең ішінде берілуі тиіс (10-бап). Бұдан басқа, әр адамның физикалық және психикалық денсаулығының қол жеткізуге болатын ең жоғары деңгейіне құқығы жарияланады (12-бап).

Халықаралық стандарттардың, оның ішінде отбасы-тұрмыстық зорлық-зомбылыққа қарсы іс-қимыл саласындағы маңызды көзі **Азаматтық және саяси құқықтар туралы халықаралық пакті**¹² болып табылады.

Пактіде азаптауларға және қатыгез, адамгершілікке жатпайтын, адамның қадір-қасиетін қорлайтын қарым-қатынасқа толық тыйым салу (7-бап), кез келген кемсітушіліктен қорғау (26-бап) белгіленеді.

Басқа актілерде (БҰҰ мыңжылдық декларациясы, Бейжін декларациясы) мемлекеттер әйелдерге қатысты зорлық-зомбылықтың барлық түрлерімен күресуге және әйелдерге қатысты кемсітушіліктің барлық түрлерін жою туралы Конвенцияны сақтауға бел буғанын растайды.

Отбасы-тұрмыстық зорлық-зомбылыққа қарсы тұрудың тағы бір маңызды аспектісі - балалардың құқықтарын қорғау. Балалардың тұрмыстық зорлық-зомбылыққа, оның ішінде психологиялық зорлық-зомбылыққа куә болуы, тіпті көп жағдайда бірге құрбаны болуы жиі кездеседі.

1994 жылы Қазақстан БҰҰ-ның **Бала құқықтары туралы конвенциясын**¹³ ратификациялады және онда көзделген барлық құқықтарды қамтамасыз етуге міндеттенді.

¹¹ «Экономикалық, әлеуметтік және мәдени құқықтар туралы халықаралық пактіні ратификациялау туралы» Қазақстан Республикасының 2005 жылғы 21 қарашадағы № 87 Заңы.

¹² «Азаматтық және саяси құқықтар туралы халықаралық пактіні ратификациялау туралы» Қазақстан Республикасының 2005 жылғы 28 қарашадағы № 91 Заңы.

¹³ https://www.un.org/ru/documents/decl_conv/conventions/childcon.shtml.

ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫНДАҒЫ АДАМ ҚҰҚЫҚТАРЫ
ЖӨНІНДЕГІ УӘКІЛДІҢ АРНАЙЫ БАЯНДАМАСЫ

Атап айтқанда, қатысушы мемлекеттер баланың тәніне жасалатын немесе психологиялық түрдегі зорлық-зомбылықтың, қорлау немесе теріс қылықтардың барлық нысандарынан, қамқорлықтың жоқ болуынан немесе немқұрайды қараудан, дөрекі қараудан не болмаса пайдаланудан, ата-анасының, заңды қамқоршыларының немесе балаға қамқорлық жасаушы басқа адамның нәпсіқұмарлық қиянатынан қорғау мақсатында барлық заңды, әкімшілік, әлеуметтік және ағартушы шараларын қабылдайды. (19-бап).

Жоғарыда аталған халықаралық актілер Қазақстанның мойындау (ратификациялау) немесе қосылу, сондай-ақ БҰҰ-ға мүше болу күшімен тұрмыстық зорлық-зомбылыққа қарсы іс-қимыл жөніндегі шараларды қабылдауы үшін негіз болып табылады.

Отбасы-тұрмыстық зорлық-зомбылыққа қарсы іс-қимылдың халықаралық стандарттарымен қатар өңірлік құжаттар да бар.

 Тұрмыстық зорлық-зомбылыққа қарсы шаралар мен құралдардың неғұрлым толық пакеті **Еуропа Кеңесінің әйелдерге қатысты зорлық-зомбылық пен тұрмыстық зорлық-зомбылықтың профилактикасы және оған қарсы күрес жөніндегі конвенциясында (Ыстамбұл конвенциясы)** көзделген.

Ыстамбұл конвенциясында *«тұрмыстық зорлық-зомбылық» «отбасында немесе күнделікті өмірде не бұрынғы не қазіргі ерлі-зайыптылар немесе серіктестер арасында, оларды жасаған адам жәбірленушімен бір жерде тұрса да, тұрмаса да орын алатын физикалық, жыныстық, психологиялық немесе экономикалық зорлық-зомбылықтың барлық әрекеттерін білдіреді»* (3-бап).¹⁴

Қылмыстық қудалауды қамтамасыз етуге міндеттей отырып, Конвенция әйелдерге, оның ішінде отбасы мүшелеріне немесе серіктеске қатысты зорлық-зомбылық әрекеттерінің кең ауқымын анықтайды және тыйым салады, агрессорды қылмыстық қудалауға ерекше назар аударады және қатысушыларды ұлттық деңгейде мінез-құлық үлгілері мен тәжірибелерін өзгерту үшін шаралар қабылдауға міндеттейді.

 Еуропа Кеңесі Балаларды жыныстық қанаудан және жыныстық зорлық-зомбылықтан қорғау туралы қабылдаған конвенцияда мемлекеттер **ұлттық заңнама шеңберінде балаларға қатысты жыныстық қылмыстардың**

¹⁴

<https://rm.coe.int/168046253f>.

ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫНДАҒЫ АДАМ ҚҰҚЫҚТАРЫ
ЖӨНІНДЕГІ УӘКІЛДІҢ АРНАЙЫ БАЯНДАМАСЫ

алдын алу немесе азайту үшін қылмыскерлерге қатысты тиімді шаралар қабылдауға жәрдемдесу керек деп анықтады (25-бап).

 1994 жылы Америка мемлекеттері ұйымының елдері қабылдаған құжат – әйелдерге қатысты зорлық-зомбылықтың профилактикасы және жою және ол үшін жазалау туралы америкааралық конвенция, сондай-ақ Белем-Ду-Пара конвенциясы¹⁵ деп аталады. Конвенция әйелдерге қатысты зорлық-зомбылық актілерінің алдын алу және тергеп-тексеру және кінәлілерді жазалау жөнінде шаралар қабылдауды ұйғарады және мемлекеттердің егжей-тегжейлі міндеттемелерін қамтиды. *Әйелдерге қатысты зорлық-зомбылық қоғамдық және жеке салада әйелдерге өлім немесе физикалық, жыныстық немесе психологиялық зиян келтіретін немесе азап шегетін кез келген жыныстық қатынас немесе мінез-құлық ретінде түсініледі (1-бап).*

Конвенцияда сондай-ақ *отбасында немесе үй шаруашылығында немесе қылмыскердің әйелмен бір жерде тұруына немесе болуына қарамастан, кез келген басқа тұлғааралық қатынастар шеңберінде болуы мүмкін зорлық-зомбылық жағдайлары, оның ішінде зорлау, ұрып-соғу және жыныстық зорлық-зомбылық көрсетіледі (2-бап).*

Мемлекеттер өздерінің ішкі заңнамасына әйелдерге қатысты зорлық-зомбылықтың профилактикасы, жазалау және жою үшін⁵ талап етілуі мүмкін қылмыстық, азаматтық, әкімшілік және кез келген басқа ережелерді енгізуге, сондай-ақ қажет болған жағдайда тиісті әкімшілік шараларды қабылдауға міндеттенеді (7-бап).

Осы баяндамада аталған халықаралық стандарттар адам құқықтары саласындағы, оларды ратификациялаған мемлекеттерге сақтауға тиісті отбасы-тұрмыстық зорлық-зомбылыққа қарсы іс-қимыл контексіндегі базалық ұсынымдарды білдіреді.

Халықаралық шарттардың қатысушысы бола отырып, елдер адам құқықтарын құрметтеуге, оларды қорғауға және олардың орындалуын қамтамасыз етуге халықаралық міндеттемелер алады.¹⁶ Мұның бәрі халықаралық құқықтық салада ерекше жауапкершілік жүктейді.

Осыған байланысты біздің Конституциямызда Республика ратификациялаған халықаралық шарттардың оның заңдарынан басымдығы бар деп мәлімделген.

¹⁵ <https://www.oas.org/juridico/english/treaties/a-61.html>.

¹⁶ Адам құқықтары саласындағы халықаралық стандарттардың негізі, <https://www.un.org/ru/about-us/udhr/foundation-of-international-human-rights-law>.

ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫНДАҒЫ АДАМ ҚҰҚЫҚТАРЫ
ЖӨНІНДЕГІ УӘКІЛДІҢ АРНАЙЫ БАЯНДАМАСЫ

Осылайша, аталған халықаралық актілер отбасы мүшелерін, ең алдымен әйелдер мен балаларды жақындарының зорлық-зомбылығынан қорғауға ерекше назар аударады. Басқа өңірлік келісімдерде бекітілген өзге де халықаралық ұсыныстарды, стандарттарды заң шығарушы билік отандық заңнаманы жетілдіру кезінде назарға алуы тиіс деп санаймыз.

Отбасы және тұрмыстық зорлық-зомбылыққа қарсы халықаралық стандарттар адам құқықтарын қорғауда және әр адам үшін қауіпсіз және әділ орта құруда маңызды рөл атқарады.

2. ҚАЗАҚСТАНДАҒЫ ОТБАСЫ-ТҮРМЫСТЫҚ ҚАТЫНАСТАР САЛАСЫНДАҒЫ КРИМИНОГЕНДІК ЖАҒДАЙ

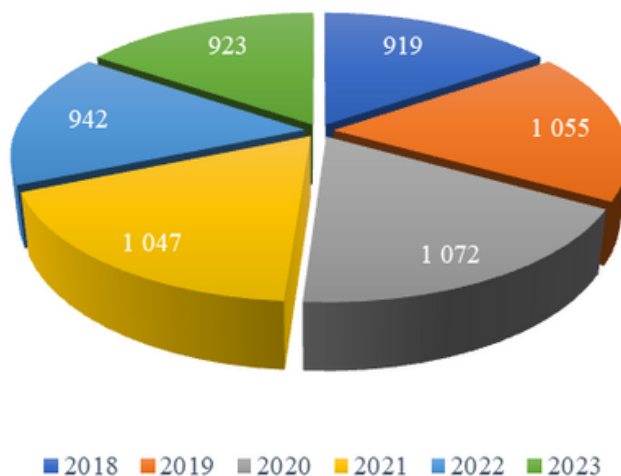

17

Қылмыстық құқық бұзушылар
«Тіркелген қылмыстық құқық бұзушылықтар туралы» № 1-М нысанды есептің статистикалық деректеріне, сондай-ақ ҚР Бас прокуратурасының Құқықтық статистика және арнайы есепке алу жөніндегі комитетінің

ақпаратына сәйкес 2018 жылдан 2023 жылға дейін отбасы-тұрмыстық салада **5 958** қылмыстық құқық бұзушылық жасалған.

1-диаграмма. 2018-2023 жылдар аралығындағы қылмыстық құқық бұзушылықтар

Отбасы-тұрмыстық саладағы қылмыстық құқық бұзушылықтардың ең көп саны 2020 жылы тіркелді – **1 072**.

2018 жылдан бастап 2020 жылға дейін **қылмыстық құқық бұзушылықтардың өсу серпіні 16,6% - ға**, ал 2020 жылдан бастап 2023 жылға дейін олардың 13,8% - ға (**1 072-ден 923-ке дейін**) **төмендеуі** байқалды.

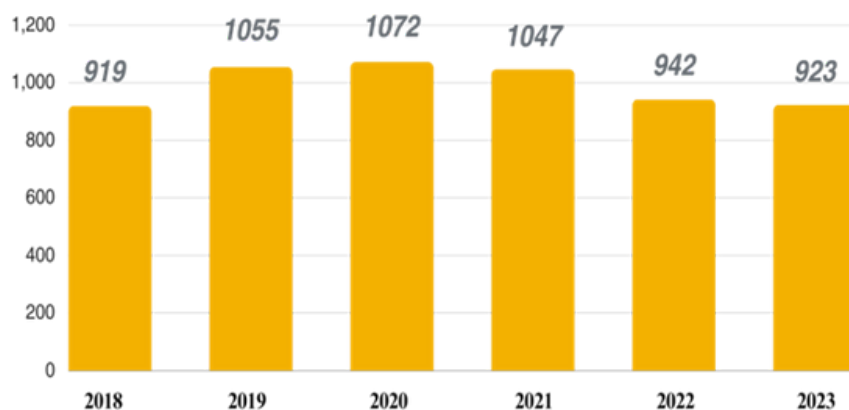
2023 жылы қылмыстық құқық бұзушылықтардың саны іс жүзінде 2022 жылғы (2022 ж. – 942, 2023 ж. – 923) деңгейде қалды.

¹⁷ Сурет: golos-naroda.kz.

ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫНДАҒЫ АДАМ ҚҰҚЫҚТАРЫ ЖӨНІНДЕГІ УӘКІЛДІҢ АРНАЙЫ БАЯНДАМАСЫ

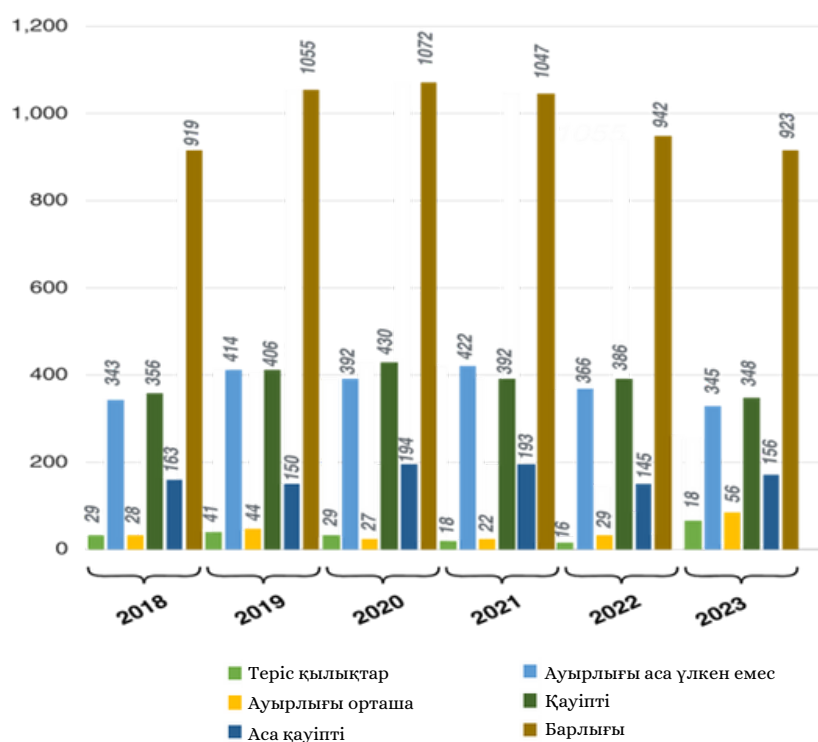
2-диаграмма. Қылмыстық құқық бұзушылықтардың серпіні

Қылмыстардың санаты

2022 жылмен салыстырғанда 2023 жыл жасалған теріс қылықтардың **16-дан 18-ге** дейін (12%) **шамалы өсуін** және ауырлығы орташа қылмыстардың **-29-дан 56-ға** (93%) **айтарлықтай өсуін** көрсетеді. Қылмыстардың қалған санаттары бойынша елеулі өзгерістер тіркелген жоқ.

3-диаграмма. Қылмыстық құқық бұзушылық санаттары

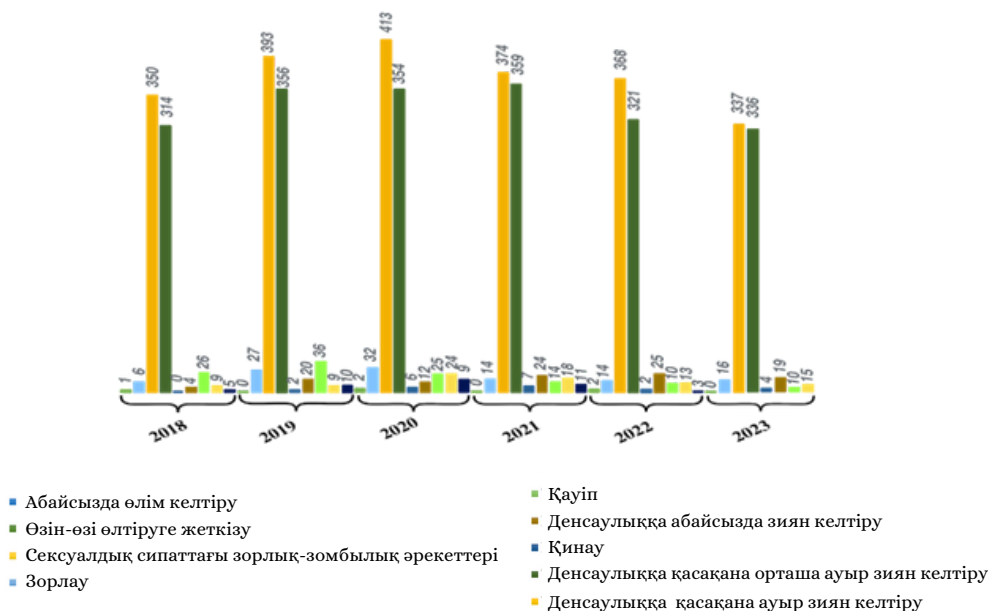

ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫНДАҒЫ АДАМ ҚҰҚЫҚТАРЫ ЖӨНІНДЕГІ УӘКІЛДІҢ АРНАЙЫ БАЯНДАМАСЫ

Қылмыстардың құрамы

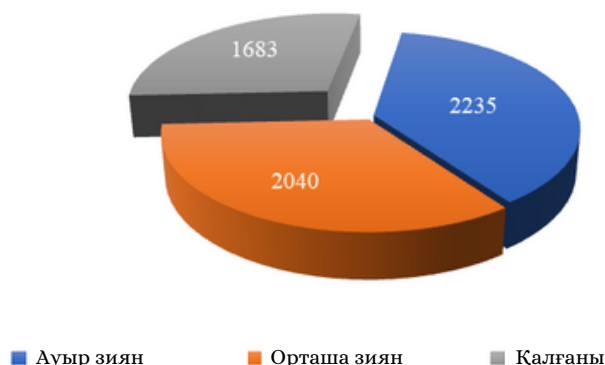
4-диаграмма. Қылмыстық құқық бұзушылықтар құрамы

Денсаулыққа зиян келтіру

2018-2023 ж. ж. статистикалық деректерді талдау отбасы-тұрмыстық саладағы істердің көбі ауыр (ҚК-нің 106-бабы) және денсаулыққа орташа ауырлықтағы зиян келтірумен (ҚК-нің 107-бабы) байланысты екенін көрсетеді (тиісінше қылмыстардың жалпы үлесінің 37,5% және 34%).

5-диаграмма. Қылмыстық құқық бұзушылардың үлесі

Адам өлтіру

2023 жылы отбасы-тұрмыстық салада барлығы **108** адам өлтіру немесе сол саладағы қылмыстардың жалпы санының 11% - ы жасалған.

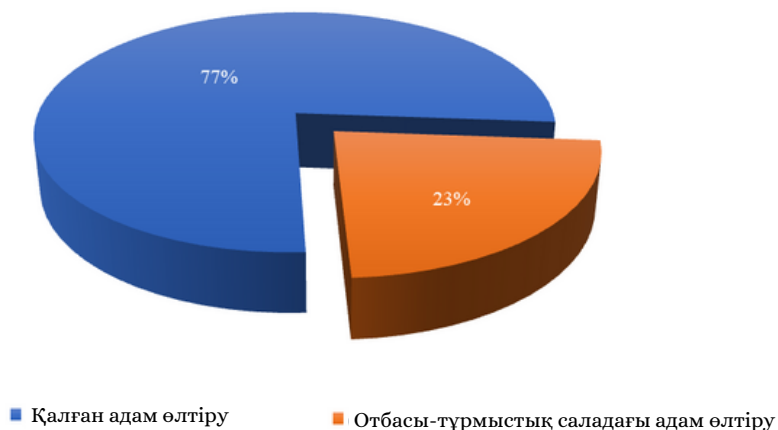
ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫНДАҒЫ АДАМ ҚҰҚЫҚТАРЫ
ЖӨНІНДЕГІ УӘКІЛДІҢ АРНАЙЫ БАЯНДАМАСЫ

6-диаграмма. Отбасы-тұрмыстық саладағы қылмыстардың жалпы көлеміндегі адам өлтіру үлесі

Бұл ретте, 2023 жылы дәл осы 108 адам өлтіру елдегі адам өлтірулердің жалпы санының **23% -ын** құрайды, яғни Қазақстандағы әрбір 4-ші адам өлтіру дәл отбасы-тұрмыстық салада жасалады және шамамен 3 күн сайын тұрмыстық зорлық-зомбылықтан адам қаза табады.

7-диаграмма. Адам өлтірудің жалпы көлемінде отбасы-тұрмыстық адам өлтіру үлесі

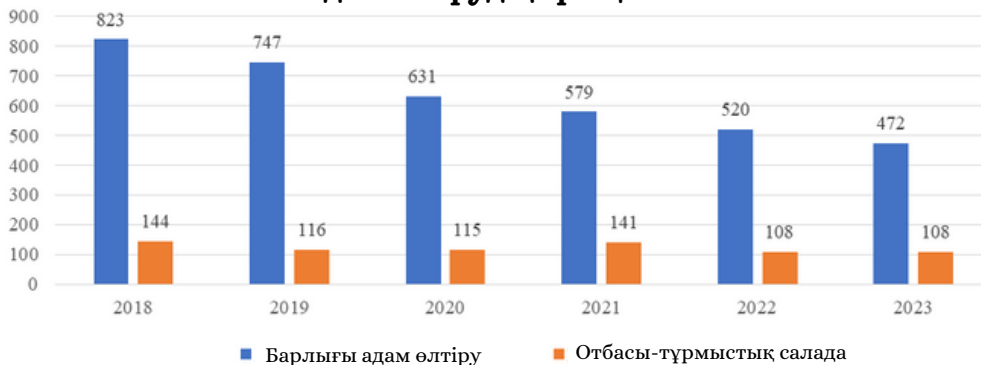
Бұл ретте, өткен 6 жылдағы адам өлтіру қылмыстарының жалпы санының **елеулі төмендеуіне** қарамастан – 43%-ға немесе **2 есеге жуық** (2018 жылы – 823, ал 2023 жылы-472), **отбасы-тұрмыстық саладағы адам өлтіру шамамен бір деңгейде** қалып отыр.

ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫНДАҒЫ АДАМ ҚҰҚЫҚТАРЫ
ЖӨНІНДЕГІ УӘКІЛДІҢ АРНАЙЫ БАЯНДАМАСЫ

8-диаграмма. Отбасы-тұрмыстық саладағы барлық адам өлтіру мен адам өлтірудің ара-қатынасы

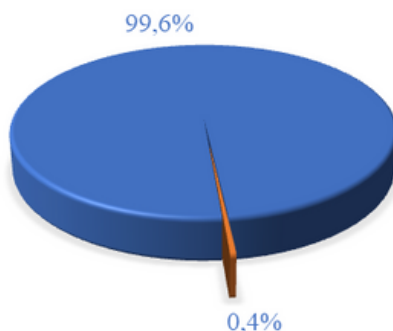
Адам өлтіру статистикасының жалпы төмендеуінің назар аударарлық нәтижелері шеңберінде дәл осы жағдай оларды отбасы-тұрмыстық салада болдырмау бойынша жұмыстың тиімділігінің жеткіліксіздігін көрсетеді.

Сондықтан қоғам соңғы уақытта заңнаманы қатаңдату туралы сұранысты қалыптастыра бастады және отбасы-тұрмыстық салада болжамды өлім-жітімнің әрбір эпизодына резонанс тудырды.¹⁸

Қинау

«Қинау» (ҚК 110-бабы) және «Өзін-өзі өлтіруге дейін жеткізу» (ҚК 105-бабы) баптары отбасы-тұрмыстық зорлық-зомбылық контекстінде сирек қолданылады (2018 жылдан 2023 жылға дейін барлығы 26 іс).

9-диаграмма. Отбасы-тұрмыстық саладағы қылмыстардағы суицид пен азаптаудың үлесі

Қинау дегеніміз - егер бұл әрекет денсаулыққа ауыр немесе орташа зиян келтірмесе, жүйелі түрде ұрып-соғу немесе басқа да зорлық-зомбылық әрекеттері арқылы физикалық немесе психикалық азап шегу.

¹⁸ https://tengrinews.kz/kazakhstan_news/saltanat-pyitalas-uyti-bishimbaeva-nazyivala-tiranom-samal-516795/.

ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫНДАҒЫ АДАМ ҚҰҚЫҚТАРЫ
ЖӨНІНДЕГІ УӘКІЛДІҢ АРНАЙЫ БАЯНДАМАСЫ

Осы норманы тиімді қолдану үшін «жүйелі» ұғымын заңнамалық тұрғыдан анықтау қажет деп санаймыз, мысалы, мұндай әрекеттерді белгілі бір уақыт аралығында екі реттен артық жасау.

Мұндай өзгерістер қылмыстық заңның халықаралық болжамдылық қағидатына («болжау қағидаты») толық сәйкес келеді, әділеттілікке және адамды қинау үшін жауапқа тартуға қатысты ықтимал шағымдардың алдын алуға ықпал етеді.

Айта кету керек, құқық қорғау органдары бұрын екі немесе одан да көп рет әкімшілік жаза қолданылған адамды азаптағаны үшін қылмыстық жауаптылыққа тарту арқылы тұрмыстық зорлық-зомбылықты қылмыстық жауаптылыққа тарту нұсқасын талқылады.

Жалпы, біздің ойымызша, бұл опция «рецидив» элементтері бар адамдарды жазалаудың бұлтартпастығын қамтамасыз ете отырып, осы бағыттағы жұмыстың тиімділігін айтарлықтай арттыруға ықпал етуі мүмкін, бұл өз кезегінде алдын алудың бір түрі болып табылады. Алайда мұндай криминализация іс жүзінде әкімшілік преюдицияға негізделген, оның ғылыми-құқықтық мінсіздігі кейбір сарапшыларда күмән тудырады.¹⁹

Бұл ретте, біз аталған мәселеде үлкен проблема таба алмаймыз, өйткені көптеген дамыған елдерде әкімшілік (посткеңестік кеңестік елдерінің классикалық мағынасында) жауапкершілік мүлдем жоқ.

Жалпы, қоғам үшін қасақана отбасы дебоширлерді – қылмыстық, әкімшілік азаматтық-құқықтық тұрғыдан – қандай тәртіппен қудалау керек деген ерекше айырмашылық жоқ деп санаймын, адамдар үшін мемлекеттік шаралар тұрмыстық зорлық-зомбылық құрбанын, оның ішінде барабар (яғни халықаралық уақтылық, парасаттылық және пропорционалдылық қағидаттарына жауап беретін) арқылы толығымен қорғауы маңызды кінәлілерді жазалау.

Проблема, бір жағынан, 3-бөлімдегі қысқаша тарихи дискурста егжей-тегжейлі сипатталған тұрмыстық зорлық-зомбылықты криминализациялау және декриминализациялау арқылы күрделене түседі (қараңыз: төменде), қаралып отырған қылмыс түрі қатаңдатуға немесе әлсіреуге бірден жауап береді.

Бұған дәлел ретінде мен мынадай мысал келтіре кетейін.

2015 жылы тұрмыстық зорлық-зомбылық қылмыстық жауаптылыққа тартылғанға дейін, дәл осы салада жылына 300-ге

¹⁹ <https://cyberleninka.ru/article/n/administrativnaya-preyuditsiya-kak-sredstvo-preduprezhdeniya-prestupleniy-i-sovershenstvovaniya-ugolovnogo-zakonodatelstva/viewer>

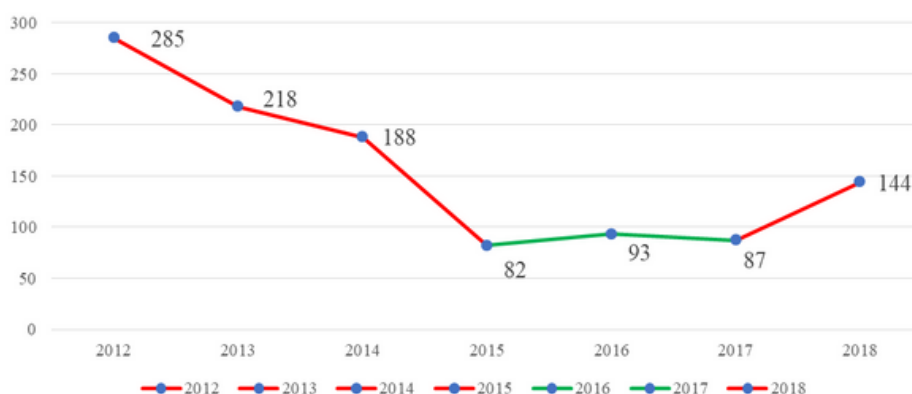
ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫНДАҒЫ АДАМ ҚҰҚЫҚТАРЫ
ЖӨНІНДЕГІ УӘКІЛДІҢ АРНАЙЫ БАЯНДАМАСЫ

жуық адам өлтіру болды.

2015-2017 жылдар кезеңінде болған тұрмыстық зорлық-зомбылықты 3 жылға криминализациялағаннан кейін адам өлтіру саны 2-3 есеге азайды.

Сұлбалық:

10-диаграмма. Криминализацияға дейін және одан кейін отбасы-тұрмыстық саладағы адам өлтіру серпіні

Бұл 2015 жылғы криминализацияны қоғам қатты сынға алды, өйткені қылмыстық-процестік заңнамасы қаралып отырған әрекеттерді қудалау жеке жүзеге асырылатын қылмыстарға жатқызды. Яғни, жәбірленуші дебоширдің кінәсінің дәлелдерін өз бетінше жинайды, шағым түсіреді, сотта жеке айыптауды жүзеге асырады және т. б.

Шын мәнінде, осы сыннан кейін, менің түсінуімше, тұрмыстық зорлық-зомбылықты ӘҚБтК-ге «қайтару» туралы шешім қабылданды.

Бірақ мұндай жағдайларда да Статистика отбасы және тұрмыстық жанжалдардағы өлім-жітімнің айтарлықтай төмендегенін анық көрсетеді.

Айта кету керек, бүгінде тұрмыстық зорлық-зомбылықты қылмыстық жауаптылыққа тарту қажеттілігі туралы саяси шешім қабылданып, оны жүзеге асырудың әртүрлі нұсқалары талқылануда.

Бұл ретте, біз қазіргі қазақстандық қоғам мен мемлекет осыған байланысты «қайтарылмайтын нүктеде» екендігіне және жақын арада криминализация жүзеге асырылатынына сенімдіміз.

Әкімшілік құқық бұзушылықтар

Талданып отырған кезеңде (2018-2022 ж.ж.) отбасы-тұрмыстық саладағы әкімшілік құқық бұзушылықтардың серпіні 2023 жылға дейін шамамен тұрақты болды – жылына шамамен 30-38 мың.

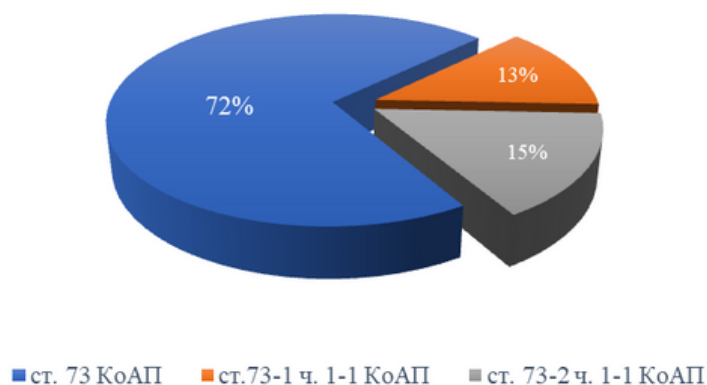

ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫНДАҒЫ АДАМ ҚҰҚЫҚТАРЫ
ЖӨНІНДЕГІ УӘКІЛДІҢ АРНАЙЫ БАЯНДАМАСЫ

2023 жылы құқықтық тәртіп органдары арыз иесінен әкімшілік құқық бұзушылық туралы істерді қозғаудың анықтау тәртібіне көшті, содан кейін күрт өсу тіркелді.

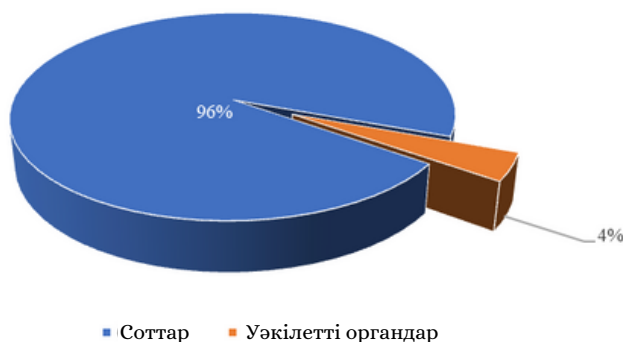
Мәселен, 2023 жылы тұрмыстық зорлық-зомбылыққа байланысты 66 615 әкімшілік құқық бұзушылық тіркелді, оның ішінде ӘҚБтК-нің 73-бабы (отбасы-тұрмыстық қатынастар саласындағы құқыққа қайшы әрекеттер) бойынша - 47 587, ӘҚБтК-нің 73-1-бабы 1-1-бабы (Денсаулыққа қасақана жеңіл зиян келтіру) бойынша - 8 537, ӘҚБтК-нің 73-2-бабы 1-1-бабы (Ұрып-соғу) - 10 491.

11-диаграмма. Әкімшілік құқық бұзушылықтарды тіркеу

2023 жылы барлығы **60 852** әкімшілік іс қаралды, оның **58 311-і** сот және **2 541-і** уәкілетті органдар қарады.

12-диаграмма. Әкімшілік істерді қарау

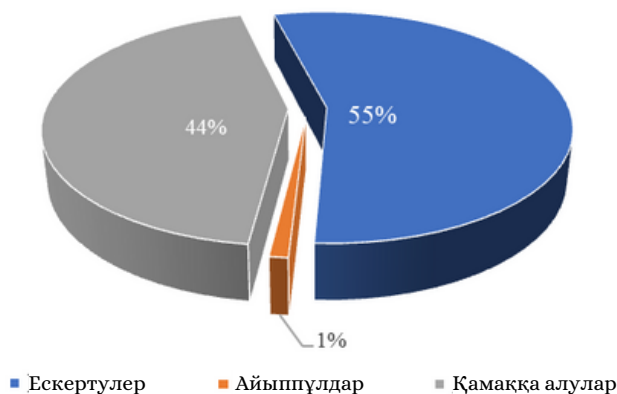

Қарау нәтижелері бойынша **25 237** адам жауапқа тартылды, оларға әкімшілік жазалардың мынадай түрлері қолданылды: ескертулер – **13 827**, әкімшілік қамаққа алу – **11 142** және әкімшілік айыппұлдар – **266**.

ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫНДАҒЫ АДАМ ҚҰҚЫҚТАРЫ
ЖӨНІНДЕГІ УӘКІЛДІҢ АРНАЙЫ БАЯНДАМАСЫ

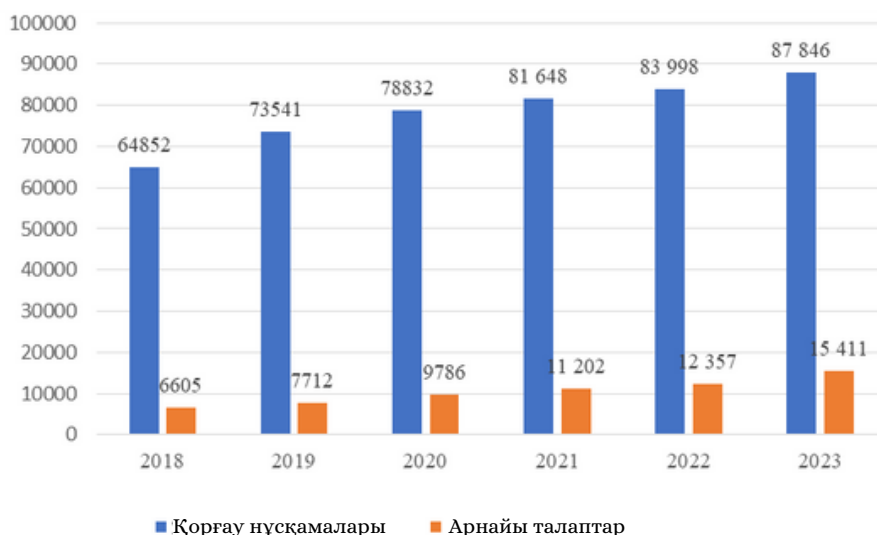
13-диаграмма. Әкімшілік жазалар

Бұл құқық бұзушыларға негізінен әкімшілік тәртіпте ескертілгенін көрсетеді.

Мәселен, егер 2018 және 2019 жылдары қорғаныс нұсқамаларының саны **64 852** және **73 541** болса, 2021 және 2022 жылдары **81 648** және **83 998** болды. 2023 жылы олардың саны **87 846** құрады (**өсім 35%**). Ерекше талаптар саны артты: егер 2018 жылы – **6 605** болса, 2023 жылы – **15 411**.

14-диаграмма. Қорғау ұйғарымдарының және ерекше талаптардың саны

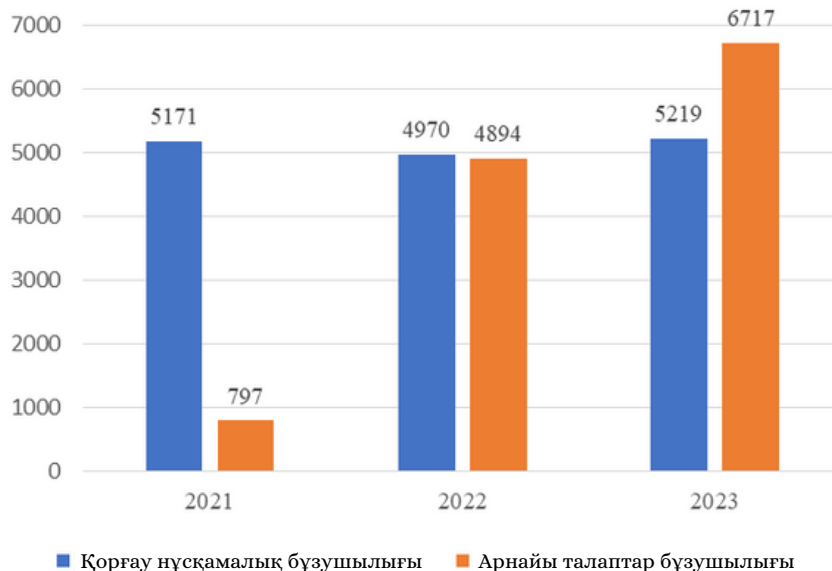

Іс жүзінде қорғаныс ережелері мен ерекше талаптар жиі бұзылады, рецидивті құқық бұзушылықтардың едәуір саны байқалады.

ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫНДАҒЫ АДАМ ҚҰҚЫҚТАРЫ
ЖӨНІНДЕГІ УӘКІЛДІҢ АРНАЙЫ БАЯНДАМАСЫ

15-диаграмма. Қорғау ұйғарымдары мен ерекше талаптардың бұзылу серпіні

Шығарылатын қорғау ұйғарымдарының тиімсіздігін қайталама құқық бұзушылықтардың жыл сайынғы елеулі өсуі (2021 – үлес салмағы 63% -дан жоғары, 2022 - 80%, 10 айда 2023 – 65% жоғары, 2022 - 80%, 10 айда 2023 – 65%).

Осылайша, отбасы-тұрмыстық саладағы зорлық-зомбылықтың жолын кесу және алдын алу шараларының тиімділігі небары 35%-ті құрайды (2021 жылы - 37%, 2022 жылы - 20%), қалған жағдайларда құқыққа қайшы әрекеттер қайта жасалады, ұрып-соғуға немесе денсаулыққа жеңіл зиян келтіруге көшеді.

ӘҚБтК-нің 73-бабы бойынша сот практикасы көрсеткендей, құқық бұзушылықтың мінез-құлқына ерекше талаптарды белгілеу ӘҚБтК-нің 54-бабы бойынша **90%** жағдайда алкогольдік ішімдіктерді, есірткі және психотроптық заттарды қолданумен байланысты.

Кінәлі де басқа тұрғын үйдің болмауына байланысты адамдардың **1% - тен** азына алкогольді немесе есірткіні теріс пайдаланатын адамдарға қатысты жәбірленушімен бірге үйде тұруға тыйым салынады.

Іс жүзінде әкімшілік-құқықтық ықпал ету шараларының 90% -ке дейін алкогольдік ішімдіктер мен есірткі құралдарын пайдалануға тыйым салынады (ӘҚБтК-нің 1 73-бөлігі бойынша қабылданған ықпал ету шараларының жалпы санынан 86%-ды, ӘҚБтК-нің 73-бабы 2-бөлігі бойынша 89%-ды, ӘҚБтК-нің 73-бабы 3-бөлігі бойынша 92%-ды, ӘҚБтК-нің 73-1-бабы бойынша 50%-ті, ӘҚБтК 73-2 бабы бойынша 59%-ды құрайды).

ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫНДАҒЫ АДАМ ҚҰҚЫҚТАРЫ
ЖӨНІНДЕГІ УӘКІЛДІҢ АРНАЙЫ БАЯНДАМАСЫ

Полиция қызметкерлері барлық жағдайларда осы тыйымның нақты орындалуын қамтамасыз ете алмайды және бақылай алмайды, ал оның бұзылуы зардап шеккен адамнан арыз келіп түскен жағдайда ғана анықталуы мүмкін.²⁰

Тек 30 тәулікке сот тұрмыстық зорлаушыға жеке тұрғын үйде, пәтерде немесе жәбірленушімен бірге басқа тұрғын үйде бірге тұруға тыйым сала алады (қолданылатын шаралардың 1% - тен аспайды).

Практикада бұл мерзімді сот ұзартады, бірақ ӘҚБтК-де оны ұзарту тетігі реттелмеген.

Осылайша, зорлық-зомбылық құрбандары немесе (көбіне) ішімдік ішетін «бұзақылармен» үйде қалады немесе үйден өздері қашып кетеді.

Балалармен тұрмыстық зорлық-зомбылық құрбаны пәтерден басқа ауданға туыстарына, дағдарыс орталықтарына кетеді, әдеттегі мектепті, балабақшаны, емхананы және т.б. тасымалдау немесе ауыстыру қиындықтарына тап болады, бұл балалар мен әйелдердің мүдделеріне нұқсан келтіреді.

Осыған байланысты **кері практика қажет, онда дағдарыс орталықтарына «дебоширлер» орналастырылуы керек**, олармен болашақта отбасы зорлық-зомбылыққа жол бермеу жұмыстары жүргізілуі керек.

Сонымен қатар статистикалардың ешқайсысы тұрмыстық зорлық-зомбылықтың құрбаны болған ер адамдар санына назар аудармайды. ҚР Ішкі істер министрлігі Әкімшілік полиция комитетінің (бұдан әрі – ПМ ӘҚБтК) ақпараты бойынша шамамен 40-45% ер адам зорлық-зомбылық құрбаны болады.²¹

Бұл ретте, ер адамдардың жәбірленушіге айналу себептерін (әйелдер тарапынан зорлық-зомбылық немесе тұрмыстық озбырлық салдарынан) анықтау мүмкін емес.

Бір жағынан, ер адамға қатысты қылмыстардың өсу серпіні проблеманың өзектілігін көрсетуі мүмкін – содан кейін бұл ерекше назар аудартуға лайық, ал екінші жағынан, егер әйел жүйелі зорлық-зомбылық салдарынан ер адамдарды өлтірсе, онда бұл мемлекеттік отбасы саясатын жетілдіру қажеттілігін нақтылай түседі.

²⁰ 2023 жылдың 10 айындағы Қазақстандағы тұрмыстық зорлық-зомбылыққа байланысты құқық бұзушылықтар туралы статистикалық мәліметтерді талдау // ҚР Бас прокуратурасының ҚСЖАЕК.

²¹ Қазақстандағы тұрмыстық зорлық-зомбылық құрбандарының жартысына жуығы-ерлер // <https://orda.kz/pochti-polovina-zhertv-domashnego-nasilija-v-kazahstane-muzhchiny/>.

ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫНДАҒЫ АДАМ ҚҰҚЫҚТАРЫ ЖӨНІНДЕГІ УӘКІЛДІҢ АРНАЙЫ БАЯНДАМАСЫ

Мұның барлығы зорлық-зомбылықтың әлі де орын алу фактілерін және қолданылатын қорғаныс пен профилактикалық шаралары жәбірленушінің тиісті қауіпсіздігін қамтамасыз етпейтіндігін растайды.

Қазіргі уақытта ішкі істер органдары дебоширлердің психокоррекциялық тренингтерден міндетті түрде өтуі, зорлық-зомбылық құрбандарымен бірге тұруды шектеу, қоғамдық жұмыстар түріндегі жазаны қолдану жөнінде заңнамалық бастамалар енгізеді, сондай-ақ отбасы құндылықтарды нығайтуға бағытталған іс-шаралар өткізеді.²²

ІІМ-нің бұл бастамаларын заң шығарушы орган ескеріп, жоғарыда аталған мәселелерді шешуге және отбасы-тұрмыстық құқық бұзушылықтар бойынша статистиканы жақсартуға мүмкіндік беретініне сенгім келеді.

---

²² «Тұрмыстық зорлық-зомбылыққа қарсы іс-қимыл: проблемалар және шешу жолдары» халықаралық ғылыми-практикалық конференциясының материалдар жинағы (2023 жылғы 23-24 қараша, Астана қ.) / / <https://www.gov.kz/memleket/entities/ombudsman/documents/details/585554?lang=ru>.

ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫНДАҒЫ АДАМ ҚҰҚЫҚТАРЫ
ЖӨНІНДЕГІ УӘКІЛДІҢ АРНАЙЫ БАЯНДАМАСЫ

3. ОТБАСЫ-ТҰРМЫСТЫҚ ЗОРЛЫҚ-ЗОМБЫЛЫҚҚА ҚАРСЫ ІС-ҚИМЫЛ САЛАСЫНДАҒЫ ҰЛТТЫҚ ЗАҢНАМА

ҚР Конституциясына сәйкес ешкімге зорлық-зомбылық көрсетілмеуі тиіс (17-бап).

Отбасы-тұрмыстық зорлық-зомбылықтың профилактикасы және оған қарсы іс-қимыл мәселелері 2009 жылы қабылданған және мемлекеттік және өзге де органдар, Қазақстан азаматтарының тұрмыстық зорлық-зомбылықтың профилактикасы жөніндегі қызметінің құқықтық, экономикалық, әлеуметтік және ұйымдастырушылық негіздерін айқындайтын «Тұрмыстық зорлық-зомбылықтың профилактикасы туралы» ҚР арнайы Заңында көрсетілген.

Осы Заң қабылданғанға дейін (2010 жылға дейін), 2001 жылғы ӘҚБтК жеке адамға және отбасы-тұрмыстық қатынастар саласындағы құқық бұзушылықтар үшін жауаптылық көзделген (79-5-бап отбасы-тұрмыстық қатынастар саласындағы құқыққа қайшы әрекеттер).

Бұл ретте, 2001 жылғы ӘҚБтК-нің қолданыстағы ӘҚБтК-ден айырмашылығы, құқық бұзушымен бірге отбасы және тұрмыстық қатынастарда тұрған адамға қатысты жасалған ұрып-соғу (79-1-бап), аффекті жағдайында денсаулыққа зиян келтіру (79-2-бап), денсаулыққа зиян келтіру (79-3-бап) үшін арнайы жауапкершілік көзделмегенін атап өту маңызды.

«Тұрмыстық зорлық-зомбылықтың профилактикасы туралы» ҚР Заңының 2009 жылғы редакциясында алғаш рет «**тұрмыстық зорлық-зомбылық**» ұғымы бір адамның отбасы-тұрмыстық қатынастар саласындағы басқа адамға (басқаларға) қатысты қасақана физикалық және психикалық азап шегу қаупін тудыратын құқыққа қарсы әрекеті (әрекеті немесе әрекетсіздігі) ретінде берілген.

Тұрмыстық зорлық-зомбылықтың түрлері мынадай: физикалық, психологиялық, жыныстық және (немесе) экономикалық болып табылады.

Күш көрсету зорлық-зомбылығы –дене күшін қолданып, денені ауыртып денсаулыққа қасақана зиян келтіру.

Психологиялық зорлық-зомбылық адамның психикасына қасақана әсер ету, оны қорқыту, қорлау, бопсалау немесе құқық

ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫНДАҒЫ АДАМ ҚҰҚЫҚТАРЫ
ЖӨНІНДЕГІ УӘКІЛДІҢ АРНАЙЫ БАЯНДАМАСЫ

немесе денсаулыққа қауіп төндіретін, сондай-ақ психикалық, дене және жеке басы дамуының бұзылуына әкелетін әрекеттерді жасауға мәжбүрлеу (еріксіз көндіру) арқылы ар-намысы мен абыройын кемсіту.

Сексуалдық зорлық-зомбылық адамның жыныстың тиіспеушілігіне немесе жыныстық еркіндігіне қауіп төндіретін құқыққа қарсы қасақана іс-әрекетті, сондай-ақ кәмелетке толмағандарға қатысты сексуалдық сипаттағы іс-әрекеттерді білдіреді.

Экономикалық зорлық-зомбылық – адамды заңмен көзделген құқығы бар тұрғын үйінен, тамағынан, киімінен, мүлкінен, қаражатынан қасақана айыру.

*Сексуалдық зорлық-зомбылық*²³ қасақана заңсыз әрекет екенін тағы бір рет атап өтеміз. Тұрмыстық зорлық-зомбылықтың басқа түрлерін тұжырымдауда заңсыз сипаттағы ескерту жоқ. «Зорлық-зомбылықты» анықтаудағы бұл белгі оны адамға физикалық әсерді заңды қолданудан ажыратады, мысалы, қажетті қорғаныс кезінде және т. б.

«Тұрмыстық зорлық-зомбылықтың профилактикасы туралы» ҚР Заңының 4-бабы бойынша экономикалық зорлық-зомбылық-бұл адамды заңда көзделген құқығы бар тұрғын үйден, тамақтан, киімнен, мүліктен, қаражаттан қасақана айыру. Алайда зорлық-зомбылықты адамның қажетті заттардан, оның ішінде тамақ, киім, мүлік қана емес, сонымен қатар дәрі-дәрмектер мен медициналық өнімдерден айыру деп атауға болады деп санаймыз. «Экономикалық зорлық-зомбылық» терминінің анықтамасын нақтылау тұрмыстық зорлық-зомбылық құрбанынан айырылуы мүмкін заттардың тізімін ұлғайту үшін емес, оған қатысы жоқ жағдайлардың экономикалық зорлық-зомбылыққа ұшырау мүмкіндігін болдырмау үшін қажет. Мысалы, ата-аналардың балаларға зиянды немесе артық тамақ ішуіне тыйым салу.

Бұл жағдай зорлық-зомбылықтың басқа түрлеріне де қатысты, мысалы, «Тұрмыстық зорлық-зомбылықтың профилактикасы туралы» ҚР Заңының 4-бабының 3-тармағында ашылған психологиялық жағдай. Заң бойынша психологиялық зорлық-зомбылықтың сипаттамаларының бірі – «Адам психикасына қасақана әсер ету». Алайда «адам психикасына қасақана әсер ету» санатын кеңінен түсінуге болады. Қажет болса, ата-аналардың балаларға білім беру мақсатында әсер етуінің кейбір түрлерін психологиялық зорлық-

---

²³ «Тұрмыстық зорлық-зомбылықтың профилактикасы туралы» ҚР Заңының 4-бабының 4-тармағы.

ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫНДАҒЫ АДАМ ҚҰҚЫҚТАРЫ
ЖӨНІНДЕГІ УӘКІЛДІҢ АРНАЙЫ БАЯНДАМАСЫ

зомбылық деп түсіндіруге болады деп санаймыз. Сонымен қатар тәрбие әрекеті мен психологиялық зорлық-зомбылық арасындағы шекараны белгілеу өте күрделі. Мысалы, балаға қатысты қатаң ескертуді жеке адамдар адам психикасына қасақана әсер ету, демек, психологиялық зорлық-зомбылық деп түсіндіруі мүмкін.

Осылайша, кез келген өмірлік жағдайды тұрмыстық зорлық-зомбылықтың бір түріне келтіруге болады. Осыған байланысты тұрмыстық зорлық-зомбылық түрлерін әртүрлі түсіндіруді болдырмау үшін оларды қайта анықтаған жөн деп санаймыз.

«Тұрмыстық зорлық-зомбылықтың профилактикасы туралы» ҚР Заңы жеке профилактика шараларын айқындайды. Мәселен, Заңның 17-бабына сәйкес мұндай шаралар тұрмыстық зорлық-зомбылық жасаған адамның құқықтық санасына және мінез-құлқына оның жаңа құқық бұзушылықтар жасауының алдын алу және жәбірленушінің қауіпсіздігін қамтамасыз ету мақсатында жүйелі түрде нысаналы ықпал ету үшін қолданылады.

Алайда «Тұрмыстық зорлық-зомбылықтың профилактикасы туралы» ҚР заңы ғана емес, жеке профилактика шараларын да айқындайды. ҚР Құқық бұзушылықтардың профилактикасы туралы» Заңының 23-бабына сәйкес құқық бұзушылықтардың жеке профилактикасы шаралары адамның немесе адамдардың шектеулі тобының құқық бұзушылықтардың жасалуының алдын алу, сондай-ақ олардың жасалуына ықпал ететін себептер мен жағдайларды жою мақсатында олардың құқықтық санасы мен мінез-құлқына жүйелі түрде мақсатты әсер ету үшін қолданылады.

Көріп отырғанымыздай, әртүрлі заңдардағы екі анықтаманың арасында айырмашылықтар бар. Сонымен қатар тұрмыстық зорлық-зомбылықтың профилактикасы шеңберінде бір емес, бірнеше адамның құқықтық санасы мен мінез-құлқына әсер ету мүмкін еместігі түсініксіз. Сонымен қатар «Құқық бұзушылықты жасауға ықпал ететін себептер мен жағдайларды жою» тұжырымдамасы «Құқық бұзушылықтың жеке профилактикасы» санатының жалпы анықтамасынан айырмашылығы тұрмыстық зорлық-зомбылықтың жеке профилактикасы шараларында жоқ. Ал «Тұрмыстық зорлық-зомбылықтың профилактикасы» терминін анықтау кезінде «Тұрмыстық зорлық-зомбылықтың профилактикасы туралы» ҚР Заңының 1-бабының 4-тармақшасында тек жою туралы ғана емес, сонымен қатар құқық бұзушылықтардың себептері мен жағдайларын анықтау туралы да айтылады.

ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫНДАҒЫ АДАМ ҚҰҚЫҚТАРЫ
ЖӨНІНДЕГІ УӘКІЛДІҢ АРНАЙЫ БАЯНДАМАСЫ

«Тұрмыстық зорлық-зомбылықтың профилактикасы туралы» ҚР Заңына сәйкес тұрмыстық зорлық-зомбылықтың профилактикасы шараларын қолдану кезінде туындайтын қатынастарды реттеу осы Заңның үшінші тарауында белгіленген ерекшеліктерді ескере отырып, «Құқық бұзушылықтардың профилактикасы туралы» ҚР заңнамасына сәйкес жүзеге асырылады.

Осылайша, үшінші тарау «Құқық бұзушылықтың профилактикасы туралы» ҚР Заңын қайталамауға, тек қана отбасы-тұрмыстық қатынастар саласына қолданылатын нақты ықпал ету шараларын белгілеуге тиіс.

Сонымен қатар «Тұрмыстық зорлық-зомбылықтың профилактикасы туралы» ҚР Заңының 17-бабының 2-тармағын талдау тұрмыстық зорлық-зомбылықтың жеке профилактикасының он шарасының жетеуі «Құқық бұзушылықтың профилактикасы туралы» ҚР Заңының құқық бұзушылықтардың жеке профилактикасы шараларын қайталайтынын көрсетеді.

Бұдан басқа, «Тұрмыстық зорлық-зомбылықтың профилактикасы туралы» ҚР Заңының 19-23-баптары аталған шараларды нақтылауға арналған. Алайда ішкі істер органдарына жеткізу, әкімшілік жаза, ата-ана құқығынан айыру және шектеу сияқты шаралар, сот үкімі бойынша қолданылатын шаралар жіберілгеніне қарамастан көрсетілмеген.

Алдағы уақытта «Тұрмыстық зорлық-зомбылықтың профилактикасы туралы», «Құқық бұзушылықтың профилактикасы туралы», «Кәмелетке толмағандар арасындағы құқық бұзушылықтың профилактикасы және балалардың қадағалаусыз және панасыз қалуының алдын алу туралы» ҚР заңдарына егжей-тегжейлі талдау жүргізу қажет, онда қайталанатын нормалар қамтылған және мүмкін, құқық бұзушылықтың профилактикасы туралы бірыңғай заң қабылдау туралы мәселені шешу қажет. Бұл жалпы талаптарды белгілеуге және барлық мемлекеттік органдар мен ұйымдардың және профилактиканың басқа да субъектілерінің жұмысын үйлестіруге мүмкіндік береді.

«Тұрмыстық зорлық-зомбылықтың профилактикасы туралы» ҚР Заңындағы жеке блокта тұрмыстық зорлық-зомбылықтың профилактикасы субъектілерінің құзыреті көзделеді (Үкімет, жергілікті атқарушы және өкілді органдар, әйелдер істері және отбасы-демографиялық саясат жөніндегі комиссия, кәмелетке толмағандардың істері және олардың құқықтарын қорғау жөніндегі комиссиялар, ішкі істер органдары, білім беру, денсаулық сақтау және

ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫНДАҒЫ АДАМ ҚҰҚЫҚТАРЫ
ЖӨНІНДЕГІ УӘКІЛДІҢ АРНАЙЫ БАЯНДАМАСЫ

халықты әлеуметтік қорғау саласындағы уәкілетті органдар, денсаулық сақтау және көмек көрсету ұйымдары). Мемлекеттік органдардың құзыреттері мен ведомствоаралық өзара іс-қимылды талдау толығырақ осы баяндаманың 6-бөлімінде баяндалған.

Бүгінгі таңда отбасы-тұрмыстық зорлық-зомбылыққа байланысты құқық бұзушылықтар үшін жауаптылық ӘҚБтК-де және ҚК-де көзделген.

Құқықтық актілерді талдау контекстінде жауаптылық туралы заңнаманың тарихи өзгеруінің негізгі тармақтарын белгілеу маңызды.

Мәселен, 1998 жылғы қаңтарда ҚК күшіне енді, онда ұрып-соғу (100 АЕК-ке дейін айыппұл, 100-ден 180 сағатқа дейін қоғамдық жұмыстар, 6 айға дейін түзеу жұмыстары және бір айға дейін қамаққа алу түріндегі жаза) және денсаулыққа жеңіл зиян келтіру (50-ден 150 АЕК-ке дейін айыппұл түріндегі жаза) үшін қылмыстық жауаптылық (қоғамдық жұмыстар 180-ден 240 сағатқа дейін, түзеу жұмыстары бір жылға дейін, қамаққа алу 3 айға дейін) көзделген.

2004 жылғы желтоқсанда ұрып-соғу ӘҚБтК-ге «ауыстырылды» (20-дан 100 АЕК-ке дейінгі айыппұл түріндегі жазамен және 15 тәулікке дейін қамаққа алумен).

2011 жылдың қаңтарында денсаулыққа қасақана жеңіл зиян келтіруді қылмыссыздандырған және денсаулыққа зиян келтіргені үшін әкімшілік жауаптылықты белгілеген түзетулер күшіне енді (50-ден 300 АЕК-ке дейінгі айыппұл түріндегі жаза және 45 тәулікке дейін қамаққа алу).

2015 жылы жаңа ҚК күшіне енді, онда ұрып-соғу (100 АЕК-ке дейін айыппұл, 120 сағатқа дейін қоғамдық жұмыстар, түзету жұмыстары, 45 тәулікке дейін қамаққа алу) және денсаулыққа жеңіл зиян келтіру (200 АЕК-ке дейін айыппұл, түзету жұмыстары, 180-ге дейін қоғамдық жұмыстар түріндегі жаза) туралы баптар қайта пайда болды сағат, 60 күнге дейін қамаққа алу).

2017 жылғы шілдеден бастап ұрып-соғу және денсаулыққа жеңіл зиян келтіру тағы да әкімшілік құқық бұзушылықтардың құрамына айналды (10 АЕК айыппұл түріндегі жазамен және бірінші үшін 10²⁴ тәулікке дейін қамаққа алумен және 15 АЕК айыппұлмен және екінші үшін 15 тәулікке дейін қамаққа алумен).

Кейін, 2019 жылы ӘҚБтК-ге түзетулер енгізілді, бұл денсаулыққа жеңіл зиян келтіргені және ұрғаны үшін айыппұлдарды ескертулермен жеңілдетті.

Бұдан басқа, денсаулыққа қасақана жеңіл зиян келтіру фактілері бойынша Әкімшілік құқық бұзушылықтар (73-1-бап), ұрып-соғу

ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫНДАҒЫ АДАМ ҚҰҚЫҚТАРЫ
ЖӨНІНДЕГІ УӘКІЛДІҢ АРНАЙЫ БАЯНДАМАСЫ

(73-2-бап) жеке бөлікпен толықтырылды - құқық бұзушымен отбасы-тұрмыстық қатынастарда тұрған адамға қатысты жасалуы.

Қорғау нұсқамасын бұзу он тәулікке әкімшілік қамаққа алу не айыппұл түріндегі әкімшілік жауаптылыққа әкеп соғады.

Қолданыстағы қылмыстық заңнамаға келетін болсақ, ол тұрмыстық зорлық-зомбылық саласындағы құқық бұзушылықтарды бөлек бөлмейді, ерекше жауапкершілік белгілемейді.

Осыған байланысты тұрмыстық зорлық-зомбылық нысанына қарай осыған жататын қылмыстық құқық бұзушылықтарды өз бетінше жіктеуге тура келеді.

Физикалық зорлық-зомбылыққа мыналар жатады: адам өлтіру (99-бап); денсаулыққа қасақана ауыр зиян келтіру (106-бап); денсаулыққа қасақана орташа ауырлықтағы зиян келтіру (107-бап); психологиялық зорлық-зомбылыққа: өзін-өзі өлтіруге дейін жеткізу (105-бап); азаптау (110-бап); қауіп (115-бап); жыныстық зорлық-зомбылыққа: зорлау (120-бап); жыныстық сипаттағы зорлық-зомбылық әрекеттері (121-бап); он алты жасқа толмаған адаммен жыныстық қатынас немесе жыныстық сипаттағы өзге де әрекеттер (122-бап); жыныстық қатынасқа, еркектікке, лесбияндыққа немесе жыныстық сипаттағы өзге де әрекеттерге мәжбүрлеу (123-бап); кәмелетке толмағандарды бүлдіру (124-бап).

Бұл ретте, әдетте, тұрмыстық зорлық-зомбылық саласындағы құқық бұзушылықтар кешенді көрініспен, оның ішінде физикалық, психологиялық, жыныстық және экономикалық көріністермен сипатталады.

2023 жылдың шілдесінен бастап ІІМ бастамасымен бірқатар басқа өзгерістер болды:

1) арыз иесінен тұрмыстық құқық бұзушылықтарды тіркеудің анықтау сипатына көшу жүзеге асырылды;

2) тараптарды қайта татуластыру мүмкіндігі алынып тасталса, енді татуласуға тек бір рет – сотта болады;

3) тұрмыстық зорлық-зомбылық үшін әкімшілік және қылмыстық жауаптылық күшейтілді (қамаққа алу мерзімдерінде «дейін» деген сөз алынып тасталды).

ІІМ жүргізіп жатқан реформалаулардың нәтижелері 2023 жылы кейбір құқық бұзушылықтар құрамының 2022 жылмен салыстырғанда төмендегенін көрсетеді.

Отбасы-тұрмыстық зорлық-зомбылыққа қарсы іс-қимыл тетігін одан әрі жетілдіру мақсатында мемлекеттік органдардың ведомствоаралық өзара іс-қимылын дамыту, отбасы мәселелері бойынша бірыңғай мемлекеттік орган құру мүмкіндігін пысықтау, заңнаманы жүйелеу және оңтайландыру талап етіледі.

²⁵ Қазақстан Республикасының «Әкімшілік құқық бұзушылық туралы» кодексінің 461-бабы.

4. ОТБАСЫНДАҒЫ ЗОРЛЫҚ-ЗОМБЫЛЫҚ ТУРАЛЫ МОДЕЛЬДІК ЖӘНЕ ҰЛТТЫҚ ЗАҢНАМАНЫ САЛЫСТЫРМАЛЫ ТАЛДАУ

БҰҰ Бас Ассамблеясының 1996 жылғы қарарында мүше мемлекеттерге тұрмыстық зорлық-зомбылыққа қарсы іс-қимыл бойынша ұсынымдар қабылданды (модельдік заңнама/модельдік заң деп аталады). Модельдік заңнама тұрмыстық зорлық-зомбылыққа қарсы өз заңнамасын қабылдаған кезде елдер үшін эталон болып табылады.

Модельдік заң қолданыстағы Қылмыстық және азаматтық заңнаманың жетілмегендігін жоюға және/немесе отбасындағы зорлық-зомбылық туралы заңдарды жетілдіруге арналған және гендерлік және жан-жақты (компренс) отбасы зорлық-зомбылық заңнамасын қабылдауды жақтайтын заң шығарушы органдар мен ұйымдарға арналған.

Модельдік заң негізінде бірқатар елдер тұрмыстық зорлық-зомбылыққа қарсы: «Тұрмыстық зорлық-зомбылыққа қарсы іс-қимыл туралы» Заң (Польша, 2005), «Тұрмыстық зорлық-зомбылықтың профилактикасы туралы» Заң (Словения, 2008), «Тұрмыстық зорлық-зомбылықтың профилактикасы туралы» Заң (Әзірбайжан, 2010), «Тұрмыстық зорлық-зомбылықтың профилактикасы туралы» Заң 2004 жылы Ұлыбританияда қабылданған Тұрмыстық зорлық-зомбылық, қылмыс және қылмыс құрбандары туралы өз заңдарын қабылдады

Модельдік заң отбасындағы зорлық-зомбылықты қылмыстық жауаптылыққа тартуға, отбасындағы зорлық-зомбылықтың профилактикасы және оның құрбандарын қорғайтын нормаларды белгілеуге, оның ішінде арнайы қызметтер мен орталықтар құру, құқық қорғау органдарының қызметкерлерін, әлеуметтік, медициналық қызметкерлерді, сондай-ақ қарызы бойынша барлық адамдарды арнайы оқыту арқылы жасалған қызметтер отбасындағы зорлық-зомбылық құрбандарымен кездеседі.²⁶

Модельдік заңнама отбасындағы зорлық-зомбылық туралы заңның негізгі мақсаттарын, жәбірленушілердің шағым беру тетігін, олардың құқықтарын анықтайды, арыз беру және қорғау ордерін беру тәртібін, сондай-ақ зардап шеккендерге көмек көрсету шараларын сипаттайды. Онда әйелдердің отбасындағы зорлық-зомбылықтың профилактикасына қатысы бар барлық мемлекеттік органдар мен

²⁵ Отбасындағы зорлық-зомбылық туралы Модельдік заңнаманың кіріспесі БҰҰ Бас Ассамблеясының 1996 жылғы қарарында қабылданған БҰҰ ұсынымы.

²⁶ Тұрмыстық зорлық-зомбылық: әлеуметтік-құқықтық аспекті / әдістемелік құрал / Ершова Е. Н., 2013.

ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫНДАҒЫ АДАМ ҚҰҚЫҚТАРЫ
ЖӨНІНДЕГІ УӘКІЛДІН АРНАЙЫ БАЯНДАМАСЫ

қоғамдық ұйымдардың іс-әрекеттерін заңнамада нақты реттеу, әлеуметтік қызметтің мемлекеттік органдары жүзеге асыратын әлеуметтік сипаттағы шаралар туралы ұсынымдар бар.

Біздің елімізде тұрмыстық зорлық-зомбылыққа қарсы іс-қимыл туралы арнайы нормалар 2009 жылғы желтоқсанда қабылданған «Тұрмыстық зорлық-зомбылықтың профилактикасы туралы» Заңда (бұдан әрі - Заң бөлімі бойынша) қамтылған. Осы кезден бастап Заңға бірнеше рет түрлі түзетулер енгізілді (2013, 2014, 2015, 2017, 2018, 2021, 2023ж.).

Негізгі ұғымдар

Анықтамада «Отбасындағы зорлық-зомбылық» ұғымы модельдік заңнамада іс жүзінде іс-әрекеттердің толық тізімін қамтиды және әйелдерге қатысты жыныстық белгі негізінде физикалық, психологиялық және сексуалдық сипаттағы, олармен отбасы және жақын қарым-қатынаста болған адамға немесе адамдарға қатысты ауызша қорлау мен қоқан-лоққылардан ауыр физикалық ұрып-соғуға, ұрлауға, жарақат алу қаупіне, қорқытуға, мәжбүрлеуге, қудалауға, ауызша қорлауға, тұрғын үйге зорлық-зомбылық немесе заңсыз басып кіруге, өртеуге, мүлікті жоюға, жыныстық зорлық-зомбылыққа, некедегі зорлауға, қалыңдықтың махрына немесе сатып алуына байланысты зорлық-зомбылыққа, жыныс мүшелерін жарақаттауға, қанауға байланысты зорлық-зомбылыққа жезөкшелік, үй жұмысшыларына қатысты зорлық-зомбылық және осындай әрекеттерді жасауға тырысу арқылы жасалған барлық зорлық-зомбылық әрекеттерін айғақтайды.

Отандық заңнама «Тұрмыстық зорлық-зомбылықты» бір адамның отбасы-тұрмыстық қатынастар саласындағы басқа адамға (басқаларға) қатысты қасақана құқыққа қайшы іс-әрекеті (әрекеті немесе әрекетсіздігі) ретінде анықтайды, ол физикалық және (немесе) психикалық азап шегу қаупін тудырады немесе қамтиды.²⁷

Бұл тұрғыда Ұлттық заңмен салыстырғанда Модельдік заң қазіргі уақытта қажет болатын тұрмыстық зорлық-зомбылық немесе тұрмыстық зорлық-зомбылық ретінде қаралатын әрекеттер туралы түсінік беретінін атап өткен жөн.

Бұл, атап айтқанда, қудалау, қорқыту, тұрғын үйге зорлық-зомбылықпен басып кіру (егер ол ортақ меншік болса), қалыңдықты

²⁷ «Тұрмыстық зорлық-зомбылықтың профилактикасы туралы» Қазақстан Республикасы Заңының 1-бабының 3) тармақшасы».

ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫНДАҒЫ АДАМ ҚҰҚЫҚТАРЫ
ЖӨНІНДЕГІ УӘКІЛДІҢ АРНАЙЫ БАЯНДАМАСЫ

Отбасы-тұрмыстық қатынастар субъектілері

Модельдік заңның ережелеріне сүйене отырып, отбасындағы зорлық-зомбылық туралы Заңның қолданылу шеңберінде мынадай: әйелдер, бірге тұратын серіктестер, бұрынғы әйелдер немесе серіктестер, бірге тұратын адамдар, оның ішінде сол үйде тұрмайтындар, туыстар (оның ішінде, бірақ апалы-сіңлілермен, қыздармен, аналармен шектелмейді), үй жұмысшылары және олардың отбасы мүшелері санатындағы адамдар кіруі керек.

ҚР Заңымен «Отбасы-тұрмыстық қатынастар» ұғымының анықтамасы арқылы оған жататын адамдар: ерлі-зайыптылар, бұрынғы ерлі-зайыптылар, бірге тұратын немесе бірге тұратын адамдар, жақын туыстары, ортақ баласы (балалары) бар адамдар ашылады.

Модельдік заңмен салыстырғанда, ұлттық заң тұрмыстық зорлық-зомбылықтың ықтимал құрбандары ретінде туыстарын (қайын енесі, әйелінің әжесі) есепке алмайды, дегенмен біздің шындықтарымыз үшін жиендер сияқты адамдардың бір үйде бірге тұруы жиі кездеседі.

Айта кету керек, модельдік заң үй қызметкерлеріне қатысты зорлық-зомбылықты да қамтиды, ал біздің заң ерлі-зайыптылар, бұрынғы ерлі-зайыптылар, бірге тұратын немесе бірге тұратын адамдар, жақын туыстар, ортақ баласы (балалары) бар адамдар арасындағы отбасы-тұрмыстық қатынастарды реттейді.

Үй қызметкерлері белгілі бір отбасы алдындағы белгілі бір еңбегіне байланысты олармен өте сенімді қарым-қатынас орнататынын түсіну керек, оларды көптеген адамдар туыстық деп түсінеді.

Тиісінше, бұл тұрғыда заңда үй жұмысшыларына қатысты қорғаныс кепілдіктері жоқ, олар көбіне жұмыс берушінің (жұмыс істейтін отбасы мүшелерінің) заңсыз әрекеттерінің құрбаны болады.

Отбасындағы зорлық-зомбылық фактілеріне ден қою шаралары

Тұрмыстық зорлық-зомбылық фактісі туралы хабарлау кезінде модельдік заң полиция органдарына одан әрі зорлық-зомбылыққа қарсы алдын ала Нұсқама және/немесе зорлық-зомбылық жасаушыға/ жауапкерге зорлық-зомбылық құрбанын қудалауға жол бермеу туралы ескерту болып табылатын төтенше уақытша шектеу ордерін беруді бұйырады.²⁸

²⁸ Отбасындағы зорлық-зомбылық туралы Заңның 4-бөлімінің А тармағы БҰҰ Бас Ассамблеясының 1996 жылғы қарарында қабылданған БҰҰ ұсынымы.

ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫНДАҒЫ АДАМ ҚҰҚЫҚТАРЫ ЖӨНІНДЕГІ УӘКІЛДІҢ АРНАЙЫ БАЯНДАМАСЫ

Осы тұрғыда, отандық заңда ішкі істер органдарының 30 тәулік мерзімге қорғау нұсқамасын²⁹ шығаруы және әкімшілік қамаққа алу не ҚР Қылмыстық-процестік заңнамасы тәртібімен ұстау үшін негіздер болмаған кезде жеке профилактика шарасы бар.

Бұл профилактикалық шара жәбірленушінің тұрмыстық зорлық-зомбылық жасаған он алты жасқа толған есі дұрыс адамға не оны жасау қаупі төнген адамға қатысты қауіпсіздігін қамтамасыз ету мақсатында қолданылады.³⁰

Модельдік заң төтенше шектеу ордеріне бағынбаудың салдары айыптау болып табылады деп болжайды сотты құрметтемеу, айыппұл және бас бостандығынан айыру.³¹

Біздің заңнама бойынша қорғау нұсқамасын бұзу ӘҚБтК-де көзделген жауаптылыққа әкеп соғады.³²

Бұдан басқа, ұлттық сот жәбірленушінің қауіпсіздігін қамтамасыз ету мақсатында тұрмыстық зорлық-зомбылық жасаған адамның мінез-құлқына ерекше талаптар белгілеуі мүмкін (жәбірленушінің еркіне қайшы, оның отбасының кәмелетке толмағандарын және (немесе) әрекетке қабілетсіз мүшелерін қоса алғанда, іздестіру, қудалау, бару, ауызша, телефон арқылы келіссөздер жүргізу және онымен өзге де тәсілдермен байланысу; сатып алу, сақтау, атыс қаруын және басқа да қару түрлерін алып жүру және пайдалану; психоактивті заттарды медициналық емес пайдалану).³³

Құқық бұзушының мінез-құлқына ерекше талаптар қою әкімшілік-құқықтық ықпал ету шарасы болып табылады және адамды әкімшілік жауаптылықтан босату кезінде әкімшілік жаза қолданумен қатар, оның орнына да қолданылады.³⁴

Көмек көрсету

Тұрмыстық зорлық-зомбылық құрбандарына/жәбірленушілеріне көмек көрсету мәселелері ерекше назар аударуға тұрарлық.

Модельдік заң мемлекет шұғыл көмек көрсетуі керек екенін көрсетеді, оған мыналар:

---

²⁹ «Тұрмыстық зорлық-зомбылықтың профилактикасы туралы» Қазақстан Республикасы Заңының 10-бабының 10) тармақшасы.

³⁰ «Тұрмыстық зорлық-зомбылықтың профилактикасы туралы» Қазақстан Республикасы Заңының 20-бабы.

³¹ Отбасындағы зорлық-зомбылық туралы Модельдік заңнаманың 4-бөлімінің А тармағының 5-тармақшасы БҰҰ Бас Ассамблеясының 1996 жылғы қарарымен қабылданған БҰҰ ұсынымы.

³² «Әкімшілік құқық бұзушылық туралы» Қазақстан Республикасы Кодексінің 461-бабы.

³³ «Тұрмыстық зорлық-зомбылықтың профилактикасы туралы» Қазақстан Республикасы Заңының 22-бабының 1-тармағы.

³⁴ «Тұрмыстық зорлық-зомбылықтың профилактикасы туралы» Қазақстан Республикасы Заңының 22-бабының 2-тармағы».

ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫНДАҒЫ АДАМ ҚҰҚЫҚТАРЫ
ЖӨНІНДЕГІ УӘКІЛДІҢ АРНАЙЫ БАЯНДАМАСЫ

- 72 сағат ішінде дағдарыстық қызмет көрсету;
- зардап шеккен адамның үйінен медициналық орталыққа немесе баспанаға дереу тасымалдау;
- шұғыл заң консультациясы және тиісті инстанцияларға одан әрі Жолдау;
- қолдау мен қауіпсіздікке сенімділікті қамтамасыз ету үшін дағдарыс жағдайында кеңес беру;
- зорлық-зомбылық құрбандары мен олардың отбасыларына қатысты құпиялылық кіреді.³⁵

Сонымен бірге мемлекет шұғыл емес сипаттағы мынадай:

- кеңес беру жүйесі, жұмыспен қамту саласында қайта даярлау және бейімдеу және бала күтіміне көмектесу арқылы отбасындағы зорлық-зомбылық құрбандарын ұзақ мерзімді оңалту бойынша қызметтерді қамтамасыз ету;
- кеңес беру жүйесі арқылы зорлық-зомбылық жасаған адамдардың мінез-құлқын ұзақ мерзімді түзету бойынша қызметтерді қамтамасыз ету;
- әлеуметтік көмек бағдарламаларына қарамастан жүзеге асырылатын отбасындағы зорлық-зомбылық туралы арнайы бағдарламалар;
- федералды және жергілікті деңгейдегі мемлекеттік, мемлекеттік және жеке қызметтер мен бағдарламалардың кооперациясы мен үйлестіруін қамтамасыз ету шұғыл емес сипаттағы көмек көрсетуі керек.³⁶

Ұлттық заң осы мәселе бойынша бірнеше жалпы ережелерді қамтиды. Осылайша, заңнамада белгіленген тәртіппен танылған жәбірленушіге арнаулы әлеуметтік қызметтерге мұқтаж адам осындай қызметтер көрсетеді.³⁷ Арнайы әлеуметтік қызметтерге кепілдендірілген көлем мен ақылы қызметтер кіреді.

Арнайы Заңда мұндай қызметтердің толық тізімі жоқ. Осыған байланысты тұрмыстық зорлық-зомбылық құрбандары мемлекет тарапынан көмек кепілдіктері туралы білмейді.

---

³⁵ Отбасындағы зорлық-зомбылық туралы Модельдік заңнаманың 7-бөлімінің А тармағы БҰҰ Бас Ассамблеясының 1996 жылғы қарарында қабылданған БҰҰ ұсынымы.

³⁶ Отбасындағы зорлық-зомбылық туралы Заңның 7-бөлімінің б-тармағы БҰҰ Бас Ассамблеясының 1996 жылғы қарарында қабылданған БҰҰ ұсынымы.

³⁷ «Тұрмыстық зорлық-зомбылықтың алдын алу туралы» Қазақстан Республикасы Заңының 5-бабының 1-тармағы.

ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫНДАҒЫ АДАМ ҚҰҚЫҚТАРЫ ЖӨНІНДЕГІ УӘКІЛДІҢ АРНАЙЫ БАЯНДАМАСЫ

Модельдік заңға сәйкес, мемлекет полицияға, сотқа, тұрмыстық зорлық-зомбылық құрбандарына және зорлық-зомбылық жасаған адамдарға көмектесу үшін кеңесшілер дайындауды қамтамасыз етуі керек. Заң сонымен қатар зорлық-зомбылық құрбандарына кеңес беруді қамтамасыз етуі керек, бірақ міндетті түрде нұсқамауы керек. Кеңес беру өтеусіз және зорлық-зомбылық құрбанына күш алуға көмектесуге бағытталған және зорлық-зомбылықтан қорғаудың қысқа мерзімді және ұзақ мерзімді стратегияларын әзірлеуге және қалыпты өмір салтын қалпына келтіруге ықпал етеді.

Көмектің нақты көлемін уәкілетті орган бекіткен Халықты әлеуметтік қорғау саласындағы тұрмыстық зорлық-зомбылық құрбандарына арнаулы әлеуметтік қызметтер көрсету стандартынан көруге болады.³⁸ Олардың ішінде: әлеуметтік-тұрмыстық, әлеуметтік-медициналық, әлеуметтік-психологиялық, әлеуметтік-педагогикалық, әлеуметтік-еңбек, әлеуметтік-мәдени, әлеуметтік-экономикалық, әлеуметтік-құқықтық қызметтер.

Жалпы, қолданыстағы заң негіздемелік сипатта болады, онда әзірге Модельдік заңның негізгі ұсыныстары ғана ескерілген. Сонымен қатар отбасы-тұрмыстық қатынастар субъектілері туралы, арнаулы әлеуметтік қызметтер тізбесі туралы, тұрмыстық зорлық-зомбылыққа қарсы іс-қимыл субъектілерінің қызметкерлерін оқыту туралы, тұрмыстық зорлық-зомбылыққа қарсы күрес жөніндегі шаралардың профилактикалық бағыттылығы туралы ережені жетілдіруді талап етеді.

Осылайша, әлеуметтік-экономикалық саладағы өзгерістер мен дағдарыстық құбылыстар, қоғамдық қатынастардың жекелеген тараптарын криминализациялау, тұрмыстық құқық бұзушылықтарды анықтайтын жаңа факторлар тұрақты мониторингті, отбасы-тұрмыстық зорлық-зомбылыққа қарсы іс-қимыл саласындағы құқықтық актілердің модельдік заңнамаға және халықаралық стандарттарға сәйкестігін жетілдіруді талап етеді.

---

³⁸ «Халықты әлеуметтік қорғау саласында арнаулы әлеуметтік қызметтер көрсету стандарттарын бекіту туралы» Қазақстан Республикасы Премьер-Министрінің орынбасары - Еңбек және халықты әлеуметтік қорғау министрінің 2023 жылғы 29 маусымдағы № 263 бұйрығы/6-қосымша.

ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫНДАҒЫ АДАМ ҚҰҚЫҚТАРЫ
ЖӨНІНДЕГІ УӘКІЛДІҢ АРНАЙЫ БАЯНДАМАСЫ

5. ҚАЗАҚСТАНДАҒЫ АГРЕССОРЛАРДЫҢ ҚҰРБАНДАРЫН ОҢАЛТУ ЖӘНЕ ҚАЙТА ӘЛЕУМЕТТЕНДІРУ ЖҮЙЕСІ

ҚР Әлеуметтік кодексіне³⁹ сәйкес облыстардың, республикалық маңызы бар қалалардың, астананың жергілікті атқарушы органдары әлеуметтік қорғау саласындағы, оның ішінде олардың қарамағындағы арнаулы әлеуметтік қызметтер көрсететін субъектілерді құру және олардың қызметі арқылы мемлекеттік саясатты іске асыруды қамтамасыз етеді.

Заңнамада белгіленген тәртіппен арнаулы әлеуметтік қызметтерге мұқтаж адам деп танылған жәбірленушіге мұндай қызметтер көрсетіледі.⁴⁰

Адамдарды әлеуметтік бейімсіздікке және әлеуметтік депривацияға әкеп соққан қатыгез қарым-қатынастан зардап шеккендерге жатқызу негіздері уәкілетті органдардың бірлескен бұйрығымен бекітілген тиісті өлшемшарттармен айқындалады.⁴¹

Арыз иесін сәйкестендіруді қызмет көрсету субъектісі уәкілетті органмен бірлесіп жүргізеді. Ішкі істер органдары тұрмыстық зорлық-зомбылық саласындағы құқық бұзушылықты анықтаған (тапқан) кезде адамды сәйкестендіруді ішкі істер органдары арнаулы әлеуметтік қызметтер көрсететін субъектімен және уәкілетті органмен бірлесіп жүргізеді. Адамды денсаулық сақтау немесе білім беру ұйымдары анықтаған жағдайда, ішкі істер органдарына хабарланады.

Егер арыз иесі тұрмыстық зорлық-зомбылықтың құрбаны болып анықталмаса, онда арнаулы әлеуметтік қызметтер көрсетуден бас тартылады.

Қызметтерді алу үшін адам баллмен өлшенетін тұрмыстық зорлық-зомбылық кезінде қатыгездіктің болуын бағалаудың шекті көрсеткіштерін жинақтауы тиіс.

Егер блоктардың біреуі бойынша балл сомасы 5 және одан көп болса, адам тұрмыстық зорлық-зомбылыққа байланысты іс-әрекеттердің нәтижесінде зардап шеккен деп танылады.

³⁹ Қазақстан Республикасы Әлеуметтік кодексінің 18-бабының 13) тармақшасы.

⁴⁰ «Тұрмыстық зорлық-зомбылықтың алдын алу туралы» Қазақстан Республикасы Заңының 15-бабының 1-тармағы.

⁴¹ Қазақстан Республикасы Ішкі істер министрінің 2023 жылғы 30 маусымдағы № 528, Қазақстан Республикасы Денсаулық сақтау министрінің 2023 жылғы 1 шілдедегі № 123, Қазақстан Республикасы Премьер-Министрінің орынбасары - Еңбек және халықты әлеуметтік қорғау министрінің 2023 жылғы 30 маусымдағы № 271 және Қазақстан Республикасы Білім министрінің 2023 жылғы 30 маусымдағы № 190 бірлескен бұйрығы. Қазақстан Республикасының Әділет министрлігінде 2023 жылғы 1 шілдеде № 33002 "әлеуметтік бейімсіздікке және әлеуметтік депривацияға әкеп соққан қатыгез қарым-қатынастың болуын бағалау өлшемшарттарын бекіту туралы» болып тіркелді».

ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫНДАҒЫ АДАМ ҚҰҚЫҚТАРЫ
ЖӨНІНДЕГІ УӘКІЛДІҢ АРНАЙЫ БАЯНДАМАСЫ

ҚР Еңбек және халықты әлеуметтік қорғау министрлігінің⁴² ақпараты бойынша, ел бойынша тұрмыстық зорлық-зомбылық құрбандарына арнаулы әлеуметтік қызметтерді **46** дағдарыс орталығы көрсетеді, оның **15-і** мемлекеттік, **31-і** мемлекеттік емес. 2022 жылы орталықтардың саны – **42**.

Количество кризисных центров, в том числе с приютами

Орталықтарды ұстау жергілікті бюджет қаражатынан жүзеге асырылады. 2023 жылы бөлінген қаражат көлемі **2 282,7 млн.** теңгені құрады. Орталықтарда зардап шеккендерге қызметтер тәулік бойы 6 айға дейін немесе күндізгі уақытта тәулігіне алты сағат мерзімде көрсетіледі.

1-кесте. Дағдарыс орталықтарын қаржыландыру⁴⁵

Өңір	Дағдарыс орталықтарын қаржыландыру				Бір адамды ұстау			
	2020г.	2021г.	2022г.	2023г.	2020г.	2021г.	2022г.	2023г.
Астана қ.	103000.0	98000.0	124462.0	230732.0	3 987	3 243	6735	8 933
Алматы қ.	105918.0	111610.0	107617.0	209078.0	7 688	7 165	8152	15 177
Шымкент қ.	39731.0	66284.0	38705.0	117472.0	3230	8 369	2094	9 551
Ақмола	54331.0	71816.0	80918.0	85543.0	2 453	4 317	3331	3 600
Ақтөбе	46886.0	54565.0	67605.0	137407.0	3 811	4 436	6402	7 930
Абай	0.0	0.0	0.0	75186.0	0	0	0	12 225
Алматы	52109.0	49840.0	23300.0	72784.0	4 236	4 052	2521	5 514
Атырау	17009.0	17009.0	19900.0	33837.0	3457	3 457	3768	6409
ШҚО	18548.0	16586.0	9475.0	23238.0	4 188	3 745	2990	5 248
Жамбыл	93146.0	90119.0	119904.0	245743.0	14 024	11771	10813	19 281
Жетісу	0.0	0.0	0.0	87540.0	0	0	0	9 474
БҚО	43353.0	43834.0	72283.0	68814.0	9 275	9 378	14 410	13 719
Қарағанды	19466.0	25622.0	16145.0	60674.0	2 398	5 391	6115	4 032
Қызылорда	59520.0	56593.0	59423.0	62394.0	6 048	3 828	5627	5 909
Қостанай	11399.0	28803.0	86850.0	106953.0	1 287	1 672	6579	6 211
Маңғыстау	42919.0	43742.0	38671.0	56699.4	4 984	5 080	7324	6 585
Павлодар	106151.0	106423.0	112664.0	221056.0	4 794	4 806	5334	9 304
СҚО	24418.0	28469.0	28765.0	10007.0	4 963	5 391	5447	6775
Түркістан	5440.0	7124.0	74009.0	80680.0	1 474	5 606	6 559	6 112
Улытау	0.0	0.0	0.0	16200.0	0	0	0	1 534
Барлығы	843344.0	916439.0	1080696.0	2002037.4	2 897	4 831	5904	8 386

⁴² <https://inbusiness.kz/ru/news/mintruda-predlagaet-vklyuchit-zhertv-bytovogo-nasiliya-v-prioritetnyu-gruppu-mestnyh-socprogramm>.

⁴³ Супер: https://gender.stat.gov.kz/page/frontend/detail?id=94&slug=-79&cat_id=4&lang=ru.

⁴⁴ «Тұрмыстық зорлық-зомбылыққа қарсы іс-қимыл: проблемалар және шешу жолдары» халықаралық ғылыми-практикалық конференциясының материалдар жинағы (2023 жылғы 23-24 қараша, Астана қ.)// <https://www.gov.kz/memleket/entities/ombudsman/documents/details/585554?lang=ru>.

⁴⁵ 2023 жылғы желтоқсандағы деректер.

ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫНДАҒЫ АДАМ ҚҰҚЫҚТАРЫ
ЖӨНІНДЕГІ УӘКІЛДІҢ АРНАЙЫ БАЯНДАМАСЫ

2023 жылы орталықтармен **4 мыңнан астам адам** қамтылды, олардың **3 мыңнан астамы** медициналық көмек алды және **1 мыңға жуығы** жұмысқа орналастырылды және құжатталды.

⁴⁶2023 жылы дағдарыс орталықтарына көмек сұраған адамдардың саны 2-кестеде ⁴⁷ келтірілген.

Аталған кезеңде көмек сұрағандардың көбі Астанада – **510**, Алматыда – **410**, Шымкентте – **358** және Қызылорда облысында – **331**.

Ең аз азаматтар Шығыс Қазақстан облысының - **90**, Маңғыстау облысының – **60** және Солтүстік Қазақстан облысының – **31** дағдарыс орталықтарына жүгінді.

2-кесте. Дағдарыс орталықтарына жүгінген адамдардың арақатынасы және жасалған құқық бұзушылықтар

Өңір	Дағдарыс орталықтарын қаржыландыру				Бір адамды ұстау			
	2020г.	2021г.	2022г.	2023г.	2020г.	2021г.	2022г.	2023г.
Астана қ.	103000,0	98000,0	124462,0	230732,0	3 987	3 243	6735	8 933
Алматы қ.	105918,0	111610,0	107617,0	209078,0	7 688	7 165	8152	15 177
Шымкент қ.	39731,0	66284,0	38705,0	117472,0	3230	8 369	2094	9 551
Ақмола	54331,0	71816,0	80918,0	85543,0	2 453	4 317	3331	3 600
Ақтөбе	46886,0	54565,0	67605,0	137407,0	3 811	4 436	6402	7 930
Абай	0,0	0,0	0,0	75186,0	0	0	0	12 225
Алматы	52109,0	49840,0	23300,0	72784,0	4 236	4 052	2521	5 514
Атырау	17009,0	17009,0	19900,0	33837,0	3457	3 457	3768	6409
ШҚО	18548,0	16586,0	9475,0	23238,0	4 188	3 745	2990	5 248
Жамбыл	93146,0	90119,0	119904,0	245743,0	14 024	11771	10813	19 281
Жетісу	0,0	0,0	0,0	87540,0	0	0	0	9 474
БҚО	43353,0	43834,0	72283,0	68814,0	9 275	9 378	14 410	13 719
Қарағанды	19466,0	25622,0	16145,0	60674,0	2 398	5 391	6115	4 032
Қызылорда	59520,0	56593,0	59423,0	62394,0	6 048	3 828	5627	5 909
Қостанай	11399,0	28803,0	86850,0	106953,0	1 287	1 672	6579	6 211
Маңғыстау	42919,0	43742,0	38671,0	56699,4	4 984	5 080	7324	6 585
Павлодар	106151,0	106423,0	112664,0	221056,0	4 794	4 806	5334	9 304
СҚО	24418,0	28469,0	28765,0	10007,0	4 963	5 391	5447	6775
Түркістан	5440,0	7124,0	74009,0	80680,0	1 474	5 606	6 559	6 112
Ұлытау	0,0	0,0	0,0	16200,0	0	0	0	1 534
Барлығы	843344,0	916439,0	1080696,0	2002037,4	2 897	4 831	5904	8 386

Тұрмыстық зорлық-зомбылық жағдайларының санын және арнайы әлеуметтік қызметтерді алған адамдардың санын салыстыра отырып, құрбандардың басым көпшілігі қажетті көмек ала алмайды деген қорытынды жасауға болады. Тұрмыстық зорлық-зомбылық

⁴⁶ <https://informburo.kz/stati/pomoshh-zertvam-bytovogo-nasiliya-kak-v-kazaxstane-rabotayut-krizisnye-centry>.

⁴⁷ Қазақстан Республикасы Еңбек және халықты әлеуметтік қорғау министрлігінің ақпараты.

ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫНДАҒЫ АДАМ ҚҰҚЫҚТАРЫ
ЖӨНІНДЕГІ УӘКІЛДІҢ АРНАЙЫ БАЯНДАМАСЫ

құрбандары көбіне құқық қорғау органдарына жүгінбейді, демек оларды зардап шеккендер ретінде анықтау және оның салдарынан арнайы әлеуметтік қызметтерге қол жеткізу мүмкін емес.

Біздің ойымызша, үш негізгі проблеманы бөліп көрсету керек: зардап шеккендермен жұмыс фактіден кейін жүзеге асырылады; кейбір аймақтарда дағдарыс орталықтарының желісі дамымаған; орталықтардың орналасуы зорлық-зомбылық құрбандарының көпшілігі үшін қол жетімді емес.

ІІМ ақпараты⁴⁸ бойынша, 2018-2022 жылдар аралығында дағдарыс орталықтарына жүгіну саны **141,8% - ке** артты. Мұндай серпінге халық арасында жүргізіліп жатқан түсіндіру жұмыстары көп жағдайда ықпал етеді. Құқық бұзушылықтардың таралуының өңірлік ерекшелігін ескере отырып, өңірлерде дағдарыс орталықтарының (976 төсекке 15 мемлекеттік және 46 мемлекеттік емес) болуын талдау баспаналардағы төсек-орындардың тапшылығын көрсетеді.

Айта кету керек, қазіргі уақытта елде тұрмыстық зорлық-зомбылықтан зардап шеккендерге арнайы әлеуметтік қызметтер көрсететін дағдарыс орталықтарының тізімі бар бірыңғай онлайн платформа жоқ. Бұл көп жағдайда тұрмыстық зорлық-зомбылық құрбаны немесе оның туыстары осындай орталықтар туралы тиісті ақпаратты іздеген кезде теріс әсер етеді

Мәселен, дағдарыс орталықтары мен олардың мекенжайлары мен байланыс телефондары туралы ақпаратты «қолмен» іздеу арқылы төмендегі тізім жасалды (3-кесте):

3-кесте. Байланыс нөмірлері бар республика бойынша дағдарыс орталықтарының тізімі

№	Дағдарыс орталықтары	Директорлар ТАӘ	Байланыс нөмірлері
Астана қаласы/ город Астана			
1	«Үміт» дағдарыс орталығы	Қуқанбеков Ғалихан Ихсанұлы	8 (7172) 49 78 89 8 707 336 20 36 centr_07_2013@mail.ru
Алматы қаласы/ город Алматы			
2	1. «Жан-Сая» дағдарыс орталығы 2. «Тинчеллинг Қазақстан «КҚБ»пана» бағдарламасы	Байсақова Зульфия Мұхамедбековна Реше Тамара Рубеновна	8 (727)267 40 78 8 (727)243 22 21 8 771 450 3 450 kzsoyuz@gmail.com kcalmaty2017@gmail.com 8(727)257 06 04 257 08 58 8777 017 61 08 Teenchal@eemail.org Refuge@mail.ru

⁴⁸ 2024-2028 жылдарға арналған азаматтық қоғаммен серіктестікте қоғамдық қауіпсіздікті қамтамасыз ету жөніндегі тұжырымдаманың жобасы.

ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫНДАҒЫ АДАМ ҚҰҚЫҚТАРЫ
ЖӨНІНДЕГІ УӘКІЛДІҢ АРНАЙЫ БАЯНДАМАСЫ

Шымкент қаласы/ город Шымкент			
3	Шымкент қаласы Жұмыспен қамту және әлеуметтік қорғау басқармасының № 3 Арнаулы әлеуметтік қызметтер көрсету орталығы» КММ	Байтешова Бағдагул Күбегенқызы	8 702604 89 80 cr_center88@mail.ru Сенім телефоны 8 (7525) 45 03 03 8 775 450 54 33
Ақмола облысы / Акмолинская область			
4	1. «Өмір» дағдарыс орталығы (Степногорск қ.) 2. «Мүмкіндік» кәмелетке толмағандарды әлеуметтік-психологиялық құқықтық қолдау орталығы	Волкова Оксана Михальская	8 (71645) 6 14 20 8 708 994 83 74 4-9-49@mail.ru 8 (7162) 52 48 63 8 705 519 36 15
Қостанай облысы / Костанайская область			
5	1.Қостанай қ. тұрмыстық зорлық-зомбылық құрбандарына арнаулы қызметтер көрсету баспанасы «Қазақстандық жыныстық және репродуктивті денсаулық қауымдастығы» ҚБ (КМПА)	Костюк Нина Борисовна	8 (7142) 532235 Kost_kmpa@mail.ru
	2.Арқалық қаласы әкімдігінің «Өмірлік қиын жағдайға тап болған адамдарды қайта әлеуметтендіру орталығы» КММ	Жұрқадамов Жігер Дәулетұлы	+7 705 418 3997 adap123@mail.ru
	3.Рудный қалалық жұмыспен қамту және әлеуметтік бағдарламалар бөлімінің «Өмірлік қиын жағдайға тап болған адамдарды қайта әлеуметтендіру орталығы» КММ	Сандыбаев Берік Төлепбергенқызы	8(71431)55343 8(707)4457474 Zentr_adap@mail.ru
	4.Тұрмыстық зорлық-зомбылық құрбандарын қолдау дағдарыс орталығы	Ержанова Оксана Ивановна	8 777 972 36 09
	5.Лисаков қ ТЖҚ-да болған адамдарға (отбасыларға) көмек көрсету үшін отбасын қолдау орталығы	Калюжная Юлия Амантайқызы	8 (71431) 55 343, 8 707 445 7474
Ақтөбе облысы / Актюбинская область			
6	1. «Малика» дағдарыс орталығы 2. Тұрмыстық зорлық-зомбылық құрбандарына арналған дағдарыс орталығы	Карабалина Динара Қалмақанқызы Өтежан Айпан Сәкенқызы	8 707 986 34 60 8 705 713 06 14 eco_82@mail.ru 8 705 5526094
Жетісу облыстары / Жетысуская области			
7	1. Тұрмыстық зорлық-зомбылық құрбандарына арналған дағдарыс орталығы 2. «Талдықорған өңірлік әйелдерді қолдау орталығы» дағдарыс орталығы	Қадыров Сункар Сапарович Нурмуханова Жанар Болатовна	8 (7282) 4118 34 8 771 771 99 91 gbntaldyk@mail.ru 8 (7282) 24 46 31 8 778 0190501 womencenter@mail.ru
Манғыстау облысы / Мангистауская область			
8	Тұрмыстық зорлық-зомбылық құрбандарына арналған дағдарыс орталығы	-	8 (7292) 60 55 35 8 778 559 64 63 dbnaktau@mail.ru
Атырау облысы / Атырауская область			
9	Тұрмыстық зорлық зомбылыққа ұшыраған әйелдерге қызмет көрсету бөлімшесі	Иманғалиева Айбаршын Тукпатоллаевна	8 (7122) 46 60 60 8 701 280 07 21 krcenter12@mail.ru
Шығыс Қазақстан облысы / Восточно-Казахстанская область			
10	Өскемен қаласының дағдарыс жағдайларын шешу жөніндегі әлеуметтік-психологиялық көмек бөлімшесі	Өубәкірова Сәния Мағауқызы	8 (7232) 77 19 22 8 771 445 11 44 (сенім телефоны) 8 705 312 85 36 sentr_ulba@mail.ru
Абай облысы / Абайская область			
11	1. Семей қаласының «Аналар үйі» тұрмыстық зорлық-зомбылықтан зардап шеккендердің жалғызбасты аналарына арналған орталық 2. Семей қаласының «Отбасы орталығы " қоғамдық қоры	Нұртазина Ғалимбековна Асташкина Людмила Михайловна	Айнагүл 8 777 612 96 74 semei@dom-mamy.kz 8 747 429 23 44

ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫНДАҒЫ АДАМ ҚҰҚЫҚТАРЫ
ЖӨНІНДЕГІ УӘКІЛДІҢ АРНАЙЫ БАЯНДАМАСЫ

Қызылорда облысы / Кызылординская область			
13	1. «Забота» дағдарыс орталығы 2. «Жан» ҚБ» Шағын бизнес әйелдер қоғамы» Қызылорда к.	Тосмағамбетов Жандос Бектайұлы Сыздыкова Елеусізқызы	Салтанат 8 777 340 87 34 zhandos2@mail.ru 8 (7242) 27 14 73 8 701 6644791
Жамбыл облысы / Жамбылская область			
14	Жамбыл облыстық тұрмыстық зорлық-зомбылық құрбандарына әлеуметтік көмек көрсету орталығы	Қалыбекова Жамал Дүйсембайқызы	8 (7262) 45 59 57 8 (7262) 45 67 83 8 708 590 96 04 8 707 463 06 23 kc2014_taraz@mail.ru 8 726 364 54 00 8 778 052 16 20
Қарағанды облысы / Карагандинская область			
15	"Менің үйім" халыққа әлеуметтік көмек көрсету және дамыту орталығы Теміртау к.	Жданова Ирина Владимировна	8 (7213) 95 74 54 8 705 826 85 69 moidom_06022004@mail.ru
Улытау облысы / Улытауская область			
16	1. Әлеуметтік-психологиялық қолдау орталығы 2. "Томрис" ЦПЖИ ҚБ 3 "Қамкор" әлеуметтік қолдау орталығы Сәтбаев қаласы	Преденна Валентина Николаевна	8 747 955 68 83 87772032291, 87102 -769710 8 777 890 59 55
Павлодар облысы / Павлодарская область			
17	Тұрмыстық зорлық-зомбылық құрбандарына әлеуметтік көмек орталығы	Ильясова Айнаш Сағитқызы	8 (7182) 54 03 03 centr_zhenshin@mail.ru 8 701 576 94 48
Солтүстік Қазақстан облысы / Северо-Казахстанская область			
18	«Әйелдерді қолдау орталығы» ҚБ	Орлова Алина Геннадьевна	8 (7152) 461326 8 777 5047773 alinaorlova@rambler.ru
Түркістан облысы / Туркестанская область			
19	1. «Көмек 1» дағдарыс орталығы 2. «Жігерлі жүрек» ҚҚ	Малика Әбдірашқызы Жүсіпова Мырзабай Ербол Мырзабайұлы	8 702 640 07 08 8707 213 93 93
Алматы облысы / Алматинская область			
20	«Тұрмыстық зорлық-зомбылық құрбандарына әлеуметтік көмек орталығы» КММ»	Алпысбаева Раушан Қуандыққызы	8 707 811 61 71

Активация

Бұл тізбе, ең болмағанда, отбасы-тұрмыстық зорлық-зомбылықтың профилактикасыға уәкілетті мемлекеттік органдардың ресми интернет-ресурстарында орналастырылуға тиіс.

Әділдік үшін дағдарыс орталықтарының бұл тізімі осы талдау жүргізілгенге дейін Адам құқықтары жөніндегі уәкілдің интернет-ресурстарында болмағанын мойындау қажет. Бүгінгі таңда ол біздің барлық ресурстарымызда жарияланды.

Барлық мемлекеттік органдарға, оның ішінде отбасы-тұрмыстық зорлық-зомбылықтың профилактикасы жөніндегі уәкілдерге ұсыным ретінде республиканың дағдарыс орталықтарының осы тізбесін өзінің интернет-ресурстарында жариялау қажет.

ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫНДАҒЫ АДАМ ҚҰҚЫҚТАРЫ
ЖӨНІНДЕГІ УӘКІЛДІҢ АРНАЙЫ БАЯНДАМАСЫ

Айта кету керек, мұндай ұйымдардың қызмет көрсету сапасын бақылауға жауапты орган жоқ. Үкіметтік емес Дағдарыс орталықтарындағы қызмет көрсету және күтім процестері реттелмеген, ұзақ мерзімді қызмет перспективасына негізделмеген.

Нәтижесінде мүдделі мемлекеттік органдарда арнаулы әлеуметтік қызметтер көрсететін үкіметтік емес ұйымдардың саны және тұрмыстық зорлық-зомбылықтың профилактикасы жөніндегі басқа да көрсеткіштер туралы бірыңғай ақпарат болмайды.

Тұрмыстық зорлық-зомбылық саласында «жәбірленуші», «құрбан», «зәбірленуші» деген нақты бір мәнді анықтамалар жоқ. Мысалы, тұрмыстық зорлық-зомбылықтан «жәбірленуші» термині қылмыстық істі немесе әкімшілік құқық бұзушылықты тіркей отырып, оларға қатысты зорлық-зомбылық әрекеттері жасалған адамдарға ғана қатысты. «Жәбірленуші» термині тек заңға тәуелді актіде – уәкілетті органдардың ведомствоаралық бұйрығында бекітілген. Нақты терминологияның болмауы тұрмыстық зорлық-зомбылық жағдайында әрекет етудің тиімділігіне әсер етеді.

Дағдарыс орталықтарының қызметін зерделеу шеңберінде көмек көрсету жөніндегі ұйымдар қызметкерлерінің біліктілігінің жеткіліксіздігіне байланысты проблемалар бар. Осы мақсатта оқу бағдарламалары мен материалдарын әзірлеу, құқықтық білімді, коммуникация дағдыларын арттыру, тұрмыстық зорлық-зомбылықтың профилактикасының уәкілетті субъектілерімен өзара іс-қимылды жүзеге асыру бойынша тұрақты негізде тренингтер, семинарлар және басқа да оқыту курстарын өткізу қажет.⁴⁹

Тұрақты жұмыс істейтін мемлекеттік емес Дағдарыс орталықтарының (баспаналардың) қаржылық қажеттіліктеріне жауап бермейтін өмірлік қиын жағдайға тап болған адамдарға арнаулы әлеуметтік қызметтерге ақы төлеу жеке проблема болып табылады.

Жеке меншік нысанындағы ұйымдарда қызмет көрсететін мамандардың жалақысы уақытша болу және тұру ұйымдарында тұратын қызмет алушылардың санына байланысты. Мысалы, егер ұйымда қызмет алушылардың 50% болса, онда маман жалақының тек 50%-ін алады. Білікті мамандар мұндай шарттармен жұмыс істеуге келіспейді.

---

⁴⁹ «Тұрмыстық зорлық-зомбылыққа қарсы іс-қимыл: проблемалар және шешу жолдары» халықаралық ғылыми-практикалық конференциясының материалдар жинағы (2023 жылғы 23-24 қараша, Астана қ.) / / <https://www.gov.kz/memleket/entities/ombudsman/documents/details/585554?lang=ru>.

ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫНДАҒЫ АДАМ ҚҰҚЫҚТАРЫ
ЖӨНІНДЕГІ УӘКІЛДІҢ АРНАЙЫ БАЯНДАМАСЫ

Бұдан басқа, тұрмыстық зорлық-зомбылыққа ұшыраған және өмірлік қиын жағдайдың туындау қаупі бар адамдар санын; ұйымдар көрсететін қызметтер санын; дағдарыс орталығынан шығарылғаннан кейін әлеуметтік сүйемелдеу көрсетілген адамдар санын **бірыңғай есепке алу жоқ.**⁵⁰

Құқық бұзушылардың (агрессорлардың) қайта әлеуметтенуі ерекше назар аударуға тұрарлық. Қазіргі уақытта дағдарыс орталықтары көрсететін қызметтер тізімінде (стандартқа сәйкес) олар тек тұрмыстық зорлық-зомбылық құрбандарына қызмет көрсетеді.

Елдегі агрессорлармен жұмыс, яғни олармен психокоррекциялық курс өткізу заңмен шешілмеген, ал олармен жұмыс істейтін үкіметтік емес ұйымдар осы бағыт үшін арнайы қаржыландырылмаған.

Мәселен Германияда канадалық «ОДАРА»⁵¹ әдісі кеңінен қолданылды. Анықтама: «ODARA» – Канадада, Онтарио қаласында әзірленген тұрмыстық зорлық-зомбылық тәуекелін

бағалаудың халықаралық құралы (Ontario Domestic Assault Risk Assessment).

Отбасы-тұрмыстық зорлық-зомбылық фактілері бойынша мәселелерді шешу агрессорды сөзсіз бас бостандығынан айыруға емес, оны қайта тәрбиелеуге және жәбірленушімен татуласуды және отбасының бұзылуына жол бермеуді қоса алғанда, толыққанды өмірге оралуға бағытталған.

«ODARA» әдісімен (13 сұрақтан тұрады) қайталану мүмкіндігін бағалауға болады.

Болжамның дұрыстығы, әзірлеушілердің ақпараты бойынша, 72%-ін құрайды және ғылыми дәлелденген құрал болып табылады. Кемінде 7 сұраққа оң жауап берген респонденттің зорлық-зомбылыққа бейімділігі бар.⁵²

Бұл құрал, әзірлеушілердің пікірінше, агрессорларда қайталанатын зорлық-зомбылық әрекеттерінің қаупін болжауға мүмкіндік береді. 2023 жылғы 1 наурыздан бастап осы құралды сынақтан өткізу үшін ҚР Ішкі істер министрлігі әкімдіктермен бірлесіп Астана, Алматы және Павлодар қалаларында пилоттық жоба жүргізуде.

⁵⁰ Супет: <https://odara.waypointcentre.ca/Home/Index>.

⁵¹ Супет: <https://odara.waypointcentre.ca/Home/Index>.

⁵² Қазақстанда үй тирандарының мінез-құлқын түзетумен айналысты / / <https://newtimes.kz/obshchestvo/177275-korrekciej-povedeniya-domashnih-tiranov-zanyalis-v-kazahstane>.

ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫНДАҒЫ АДАМ ҚҰҚЫҚТАРЫ
ЖӨНІНДЕГІ УӘКІЛДІҢ АРНАЙЫ БАЯНДАМАСЫ

1940 сауалнама жүргізілді, тұрмыстық зорлық-зомбылыққа бейім 58 адам анықталды, олардың тек 35-і өз еркімен психокоррекциялық жұмыстан өтуге келісті. Ерікті негізде оларға агрессияны тежеу бойынша тренингтерден өту ұсынылады.

ҚР Адам құқықтары жөніндегі уәкіл кеңсесі отбасы-тұрмыстық саладағы проблемаларды кешенді шешу құралдарының бірі ретінде қызығушылық тудыратын тәуекелді бағалаудың осы жүйесінің мониторингін жалғастырады.

2023 жылғы 1 қаңтардан бастап Қазақстанда мемлекеттік қолдау шараларын белсенді тағайындау үшін отбасының цифрлық картасы іске қосылды.

Отбасының цифрлық картасы - бұл әртүрлі мемлекеттік органдардың мәліметтерін жинақтайтын ақпараттық жүйе.

Қазір мемлекеттік органдардың ақпараттық жүйелерінің деректері негізінде отбасының цифрлық картасында Қазақстанның 20 миллион азаматы немесе 6,3 миллион отбасы туралы ақпарат жинақталған.

Отбасының цифрлық картасы отбасылардың (адамдардың) тізімдерін олардың әлеуметтік әл-ауқатының деңгейіне қарай қалыптастыруға және сегменттеуге мүмкіндік береді.

Отбасылардың әл-ауқатының деңгейін анықтау әдістемесінің негізінде олардың өмір сүру деңгейі бағаланады.

Қолданыстағы проблемаларға байланысты отбасының (адамның) әл-ауқатының деңгейін бағалауды анықтағаннан кейін мемлекеттік органдар әлеуметтік қолдауды ұсынады.

Бүгінгі таңда отбасының цифрлық картасы арқылы әлеуметтік төлемдерді алу құқығы туралы 777 мыңнан астам хабарлама⁵³ жіберілді, оның ішінде 447 мың азаматқа қолдау шаралары ұсынылды.

Осылайша, уәкілетті мемлекеттік органдар, оның ішінде ішкі істер органдары оңалту және қайта әлеуметтендіру бойынша жоспарлы жұмыс жүргізуде. Дегенмен, жүйелік проблемалар бар, оларға мыналар:

- 1) заңнаманың жетілмегендігі, әлеуметтік қызметтер көрсету жүйесіндегі құқықтық олқылықтар;
- 2) тұрмыстық зорлық-зомбылықтың профилактикасы субъектілері мен көмек көрсету жөніндегі ұйымдар, оның ішінде

⁵³ «Тұрмыстық зорлық-зомбылыққа қарсы іс-қимыл: проблемалар және шешу жолдары» халықаралық ғылыми-практикалық конференциясының материалдар жинағы (2023 жылғы 23-24 қараша, Астана қ.) // <https://www.gov.kz/memleket/entities/ombudsman/documents/details/585554?lang=ru>.

ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫНДАҒЫ АДАМ ҚҰҚЫҚТАРЫ
ЖӨНІНДЕГІ УӘКІЛДІҢ АРНАЙЫ БАЯНДАМАСЫ

3) қызмет алушылардың нақты қажеттіліктерін және көмек көрсету жөніндегі ұйымдардың шығындарын бағалауды ескере отырып, дағдарыс орталықтарын қаржыландыру тетіктерінің реттелмеуі;

4) көмек көрсету жөніндегі ұйымдар қызметкерлерінің төмен әлеуметтік мәртебесі мен жалақысы;

5) көмек көрсету ұйымдары қызметкерлерінің біліктілігін арттыру бойынша бірыңғай оқыту стандарттарының болмауы;

6) дағдарыс орталықтары қызметінің жүйелі мониторингінің болмауы;

7) құқық бұзушыларды (агрессорларды) қайта әлеуметтендіру жөніндегі әлсіз жұмыстар жатады.

6. ОТБАСЫ-ТҰРМЫСТЫҚ ЗОРЛЫҚ-ЗОМБЫЛЫҚҚА ҚАРСЫ ІС-ҚИМЫЛ САЛАСЫНДАҒЫ ҰЛТТЫҚ ВЕДОМСТВОАРАЛЫҚ ӨЗАРА ІС-ҚИМЫЛ МӘСЕЛЕЛЕРІ

«Тұрмыстық зорлық-зомбылықтың профилактикасы туралы» ҚР Заңымен тұрмыстық зорлық-зомбылықтың профилактикасы субъектілері болып тұрмыстық зорлық-зомбылықтың профилактикасыды жүзеге асыратын мемлекеттік органдар, жергілікті өзін-өзі басқару органдары, ұйымдар мен Қазақстан Республикасының азаматтары айқындалды.⁵⁴

Қазіргі уақытта осы субъектілердің тиімді өзара іс-қимылының бірқатар мәселелері бар.

Осы Заңның 2-тарауында ҚР Үкіметінің, Жергілікті атқарушы және өкілді органдардың, әйелдер істері және отбасы-демографиялық саясат жөніндегі комиссияның, кәмелетке толмағандардың істері және олардың құқықтарын қорғау жөніндегі комиссиялардың, ішкі істер органдарының, білім беру, денсаулық сақтау саласындағы уәкілетті органдардың, денсаулық сақтау ұйымдарының, көмек көрсету жөніндегі ұйымдардың құзыреті белгіленген.

Бұл ретте, отбасы-тұрмыстық қатынастар саласындағы мемлекеттік саясатты іске асыруға және тұрмыстық зорлық-зомбылыққа қарсы іс-қимыл субъектілерін ведомствоаралық үйлестіруді ұйымдастыруға уәкілетті бірыңғай мемлекеттік орган заңнамада айқындалмаған.

Қазіргі уақытта мемлекеттік органдардың қызметі тар ведомстволық құзыретпен шектелген, кешенді тәсіл, ведомствоаралық өзара іс-қимыл және жүргізіліп жатқан жұмыстың түпкілікті нәтижесі үшін дербес жауапкершілік жоқ.

Әйелдерге қатысты зорлық-зомбылық проблемаларымен айналысатын мемлекеттік органдардың, ұйымдардың және қоғамдық бірлестіктердің өзара іс-қимылын ұйымдастыру ҚР Үкіметінің 2001 жылғы наурыздағы қаулысымен бекітілген тиісті қағидалармен реттеледі (соңғы түзетулер 2006 жылғы ақпанда енгізілген).⁵⁵

20 жылдан астам уақыт бойы ережелер ерекше өзгерістерге ұшыраған жоқ, бұл осы құжаттың кішігірім рөлін көрсетеді.

---

⁵⁴ «Тұрмыстық зорлық-зомбылықтың алдын алу туралы» Қазақстан Республикасы Заңының 1-бабының 5) тармақшасы».

⁵⁵ «Әйелдерге қатысты зорлық-зомбылық проблемаларымен айналысатын мемлекеттік органдардың, ұйымдар мен қоғамдық бірлестіктердің өзара іс-қимылын ұйымдастыру туралы» Қазақстан Республикасы Үкіметінің 2001 жылғы 12 наурыздағы № 346 қаулысы».

ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫНДАҒЫ АДАМ ҚҰҚЫҚТАРЫ
ЖӨНІНДЕГІ УӘКІЛДІҢ АРНАЙЫ БАЯНДАМАСЫ

Бір жағынан, тұрмыстық зорлық-зомбылыққа қарсы субъектілердің шеңбері ережелермен арнайы заңға қарағанда кеңірек анықталған. Мәселен, оларға әділет, еңбек, жұмыспен қамту және халықты әлеуметтік қорғау, туризм және спорт органдары кіреді.⁵⁶ Екінші жағынан, заңда бұл субъектілердің отбасы және тұрмыстық халыққа қарсы іс-қимыл саласындағы құзыреті анықталмаған.

Субъектілердің міндеттері мен функцияларын заңнамалық реттеудің бытыраңқылығы қаралып отырған саладағы құқықтық қатынастарды заңнамалық реттеу деңгейіне де, мемлекеттік органдардың практикалық қызметіне де теріс әсер етеді.

Көптеген елдерде елдегі гендерлік саясатты қалыптастыруға және іске асыруға, елдегі ахуалды мониторингілеуге, азаматтық қоғаммен қарым-қатынасқа жауапты дербес уәкілетті мемлекеттік органдар құрылды.

Мысалы, **Ұлыбританияда** әйелдер және тең мүмкіндіктер министрлігі, **Малайзияда** әйелдер, отбасы және қоғамдық даму министрлігі, **Үндістанда** әйелдер және балаларды дамыту министрлігі, Германияда отбасы, егде жастағы азаматтар, әйелдер және жастар Министрлігі жұмыс істейді.

Австралияда тағайындалады әйелдер министрі, отбасы және халыққа қызмет көрсету Министрі, жұмыс орындарында гендерлік теңдік агенттігі құрылды.

Өзбекстанда махалла⁵⁷ мен отбасын қолдау Министрлігі, Өзбекстан Министрлер Кабинеті жанындағы әйелдер комитеті құрылды.

Қазақстанда да осы салада уәкілетті орган құрудың барлық алғышарттары пісіп-жетілді деп санаймыз, бұл гендерлік теңдікті нығайту және әйелдердің құқықтарын қорғау мәселелерін кешенді шешуге мүмкіндік береді.

Сондықтан **отбасы институтын нығайту, әйелдер, балалар, қарттар, мүмкіндігі шектеулі жандар және т. б. құқықтарын қорғау саласында үйлестіру жұмыстарын жүзеге асыру жөніндегі функцияларды нақты мемлекеттік органға айқындау және бекіту** әбден мүмкін деп санаймыз.

---

⁵⁶ Қазақстан Республикасы Үкіметінің 2001 жылғы 12 наурыздағы № 346 қаулысымен бекітілген «Әйелдерге қатысты зорлық-зомбылық проблемаларымен айналысатын мемлекеттік органдардың, ұйымдардың және қоғамдық бірлестіктердің өзара іс-қимылын ұйымдастыру туралы» қағидаларының 1-тармағының б) тармақшасы.

⁵⁷ «Махалли» өзбек тілінен аударғанда «жергілікті» деген мағынаны білдіреді.

ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫНДАҒЫ АДАМ ҚҰҚЫҚТАРЫ
ЖӨНІНДЕГІ УӘКІЛДІҢ АРНАЙЫ БАЯНДАМАСЫ

Тұрмыстық зорлық-зомбылықтың профилактикасының мұндай субъектісінің бірінші кезектегі міндеті осы құбылыстарды ерте анықтаудың тиімді тетігін қалыптастыру, отбасындағы зорлық-зомбылықтан зардап шеккендермен, өмірлік қиын жағдайдың туындау қаупі бар адамдармен, заңға қайшы келетін кәмелетке толмағандармен және жастармен жұмыс істеудің барабар нысандары мен әдістерін таңдау болуы мүмкін.

Бастапқы кезеңдердегі тиімді профилактикалық жұмыс, белгілі бір отбасына уақтылы мемлекеттік және қоғамдық көмек әйелдер мен балалардың қауіпсіздігін қамтамасыз ету, зорлық-зомбылыққа әкелетін факторларды болдырмау, ата-ана жауапкершілігін арттыру, қоғамда зорлық-зомбылыққа нөлдік төзімділікті қалыптастыру мүмкіндігін арттырады.

Қолайсыз отбасыларды анықтау және үйдегі қолайсыздықтың алғашқы кезеңдерінде профилактикалық жұмыстарды жүргізу жасөспірімдер арасындағы қылмыстардың, қараусыздық пен панасыздықтың төмендеуіне тікелей әсер етеді.

Отбасы-тұрмыстық саладағы құқыққа қарсы іс-әрекеттердің алдын алу бойынша заңнаманың жетілмегендігі және құқық қолдану практикасының проблемалары, азаматтық қоғамның профилактикасына белсенді қатыспау, құқықтық мәдениет пен азаматтардың хабардар болуының төмен деңгейі, жекелеген өңірлерде дағдарыс орталықтарының, отбасын қолдау орталықтарының болмауы, отбасы жанжалдарды шешудегі гендерлік стереотиптер алдын алу шараларын әлсіретеді және әйелдер мен әйелдерге қатысты құқық бұзушылықтардың балалар.

Отбасы-тұрмыстық саладағы құқыққа қарсы іс-әрекеттердің алдын алу бойынша заңнаманың жетілмегендігі және құқық қолдану практикасының проблемалары, азаматтық қоғамның профилактикасына белсенді қатыспау, құқықтық мәдениет пен азаматтардың хабардар болуының төмен деңгейі, жекелеген өңірлерде дағдарыс орталықтарының, отбасын қолдау орталықтарының болмауы, отбасы жанжалдарды шешудегі гендерлік стереотиптер алдын алу шараларын әлсіретеді және әйелдер мен әйелдерге қатысты құқық бұзушылықтардың балалар.

ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫНДАҒЫ АДАМ ҚҰҚЫҚТАРЫ ЖӨНІНДЕГІ УӘКІЛДІҢ АРНАЙЫ БАЯНДАМАСЫ

58

Сондықтан профилактика субъектілерінің нақты міндеттерді, осындай өзара іс-қимыл тетіктерін айқындай отырып, өзара іс-қимылының мемлекеттік моделін құру аса маңызды.

---

⁵⁸ Сурет: әйелдер істері жөніндегі Ұлттық комиссия отбасылық-тұрмыстық зорлық-зомбылық мәселелерін кеңінен сараптамалық және қоғамдық талқылауға бастамашы болды // <https://www.gov.kz/memleket/entities/mam/press/news/details/653025?lang=ru>.

ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫНДАҒЫ АДАМ ҚҰҚЫҚТАРЫ
ЖӨНІНДЕГІ УӘКІЛДІҢ АРНАЙЫ БАЯНДАМАСЫ

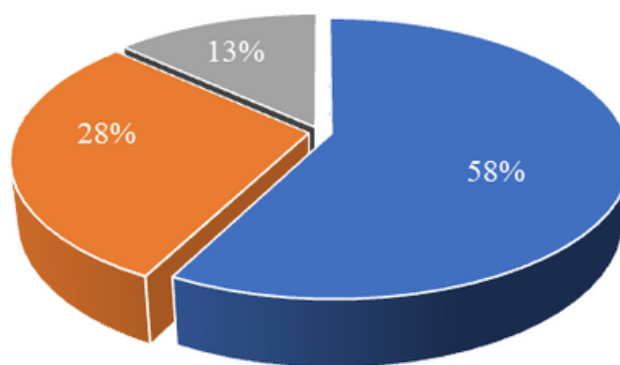
7. ӘЛЕУМЕТТІК ИНДИКАТОРЛАР НЕГІЗІНДЕ ОТБАСЫ-ТҰРМЫСТЫҚ ЗОРЛЫҚ-ЗОМБЫЛЫҚҚА ҚАРСЫ ІС-ҚИМЫЛДЫ БАҒАЛАУ

Осы баяндаманы дайындау шеңберінде 2023 жылғы желтоқсанда отбасы-тұрмыстық зорлық-зомбылықтың таралуын, кідірісін және себептерін анықтау, сондай-ақ осы жағымсыз құбылысқа қарсы іс-қимыл бойынша заңнамалық шаралар қабылдау үшін халыққа әлеуметтік сауалнама жүргізу әрекеті іске асырылды.

Сауалнамаға кәмелетке толған **5000** респондент қатысты. Оның ішінде: **2 913** ғылыми-педагогикалық қызметкерлер, **1 471** мемлекеттік қызметшілер және **670** құқық қорғау органдарының қызметкерлері және құқық қорғаушылар (адвокаттар, заңгерлер және т.б.).

Респонденттер

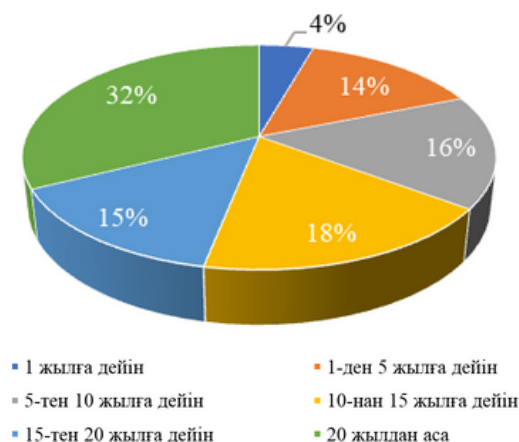

- Ғылыми-педагогикалық
- Мем. қызметші
- Құқық қорғау органдарының қызметкерлері мен құқық қорғаушылар

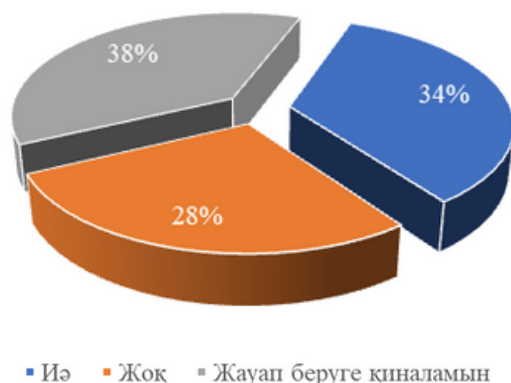
I. «Сіздің кәсіби қызмет өтіліңіз қандай?» **1 619** респонденттің жұмыс өтілі 20 жылдан асады, **897** – 10 жылдан 15 жылға дейін, **814** – 5 жылдан 10 жылға дейін, **725** – 15 жылдан 20 жылға дейін, **724** – 1 жылдан 5 жылға дейін, **221** – бір жылға дейін.

ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫНДАҒЫ АДАМ ҚҰҚЫҚТАРЫ ЖӨНІНДЕГІ УӘКІЛДІҢ АРНАЙЫ БАЯНДАМАСЫ

Көріп отырғаныңыздай, сауалнамаға қатысқан адамдардың көпшілігінде 10 жылдан астам жұмыс өтілі бар.

II. 1 710 респондент отбасындағы зорлық – зомбылық фактілері кең таралған деп санайды, **1 383** тұрмыстық зорлық-зомбылық кең таралған емес деп санайды, **1 869** жауап беруден бас тартты.

III. Респонденттердің көпшілігі - **3 568 (71%)** отбасы-тұрмыстық зорлық-зомбылықтың негізгі себептері алкогольизм, нашақорлық және людомания деп санайды. **1 668 (33%)** – жұмыссыздық деп аталады және үштікті әл – ауқаттың төмен деңгейі жабады - **1 606 (32%)**. Респонденттердің ең аз саны ерлі – зайыптылардың біреуінің соттылығының болуы отбасы зорлық-зомбылықтың себебі болып саналады - **317 (6%)**.

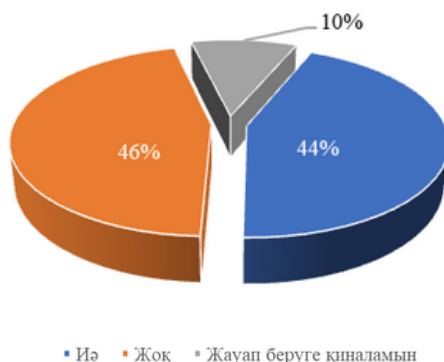
Бұл сұраққа жауап беру кезінде респонденттер ұсынылған жауаптардың бірнеше нұсқасын таңдай алады.

ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫНДАҒЫ АДАМ ҚҰҚЫҚТАРЫ ЖӨНІНДЕГІ УӘКІЛДІҢ АРНАЙЫ БАЯНДАМАСЫ

IV. 2 192 респондент отбасы және тұрмыстық зорлық-зомбылық фактілерінің көпшілігі жасырын деп санайды. Қарама - қарсы пікір - **2 275** және **504** респондент жауап беруге қиналды.

V. Респонденттер отбасы-тұрмыстық зорлық – зомбылықтың кідіруінің негізгі себептері жариялылықтан қорқу – **2 408 (48%)**, зорлаушыдан қорқу сезімі – **2 259 (45%)**, азаматтардың құқықтық санасының төмен деңгейі - **1 950(39%)** деп санайды.

Бұл сұраққа жауап беру кезінде респонденттер ұсынылған жауаптардың бірнеше нұсқасын таңдай алады.

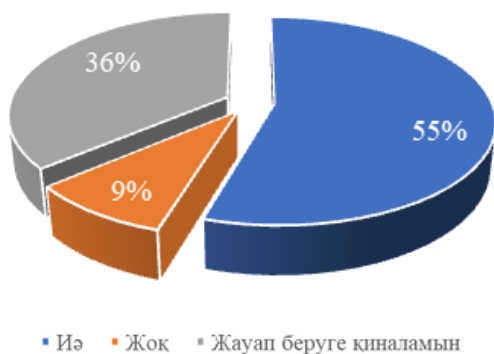
Респонденттердің пікірінше кідірістің себептері

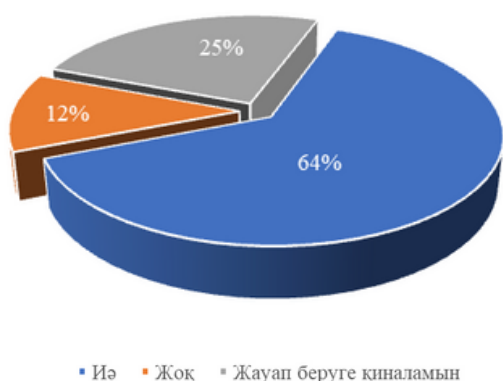
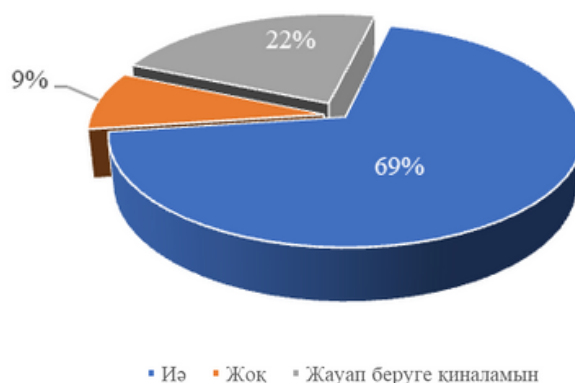
ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫНДАҒЫ АДАМ ҚҰҚЫҚТАРЫ
ЖӨНІНДЕГІ УӘКІЛДІН АРНАЙЫ БАЯНДАМАСЫ

VI. Респонденттерге ҚК-нің 110-бабына ауырлататын мән-жай ретінде «азаптауды» енгізудің орындылығы туралы сұрақ қойылды-бұл әрекеттерді отбасы-тұрмыстық қатынастар саласында жасау.

Респонденттердің көпшілігі - **2 737** Ұлттық қылмыстық заңнамаға жоғарыда аталған толықтыруларды енгізудің орындылығы туралы жауап берді, **1 811** жауап беруден бас тартты, тек **452** жауап жоқ.

VII. **3 463** респондент ҚР ӘҚБтК-нің «қорғау нұсқамасын бұзу» 461-бабының санкциясында әкімшілік қамаққа алу мерзімін 10-нан 15 тәулікке дейін ұлғайтуды қолдайды. **427** респондент қамаққа алу мерзімін ұзартуды орынсыз деп санайды және **1 110** жауап беруден бас тартты.

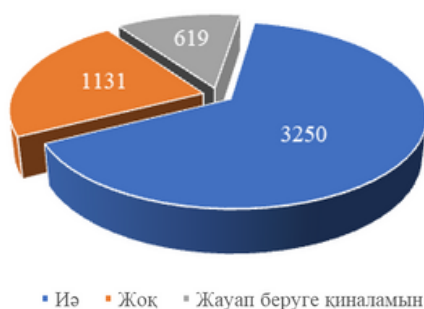
VIII. Респонденттердің көпшілігі – **3 175** БАҚ-та, Интернет-ресурстарда, әлеуметтік желілерде және т.б. отбасы-тұрмыстық зорлық-зомбылық фактілері туралы ақпарат жеке профилактика шараларын қолдану үшін, оның ішінде профилактикалық әңгімелесу, ПО-ға жеткізу, қорғау нұсқамасын шығару үшін негіз болып табылады деп санайды. **587** респонденттің пікірі қарама-қайшы және **1238** респондент жауап беруге қиналды.

ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫНДАҒЫ АДАМ ҚҰҚЫҚТАРЫ ЖӨНІНДЕГІ УӘКІЛДІҢ АРНАЙЫ БАЯНДАМАСЫ

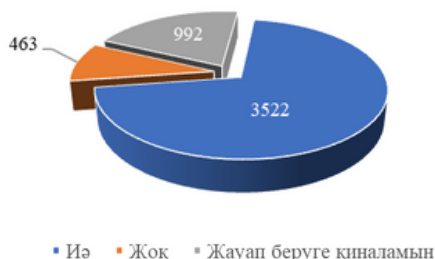

IX. 3 438 респондент отбасы-тұрмыстық зорлық-зомбылықты қайта (қайта-қайта) криминализациялауды қолдайды, бұған қарсы 1 151 және 411 жауап беруден бас тартты.

X. Сауалнамаға қатысқандардың **65% - і некеге тұру** (қалыңдықты ұрлау) мақсатында әйелді ұрлағаны үшін ҚК-ге жеке қылмыс құрамын енгізу қажет деп санайды, респонденттің **23% - і** бұл жаңалықты қолдамайды және **12% - і** жауап беру қиынға соқты.

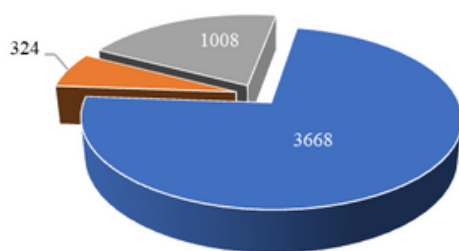
XI. Респонденттердің **71% - і** кәмелетке толмаған баланы тәрбиелеу міндеттерін орындамағаны үшін жауапкершілікті күшейтуді қолдады, **9% - і** қатаңдатуға қарсы және **20% - і** жауап беруде қиындықтарға тап болды.

XII. Сауалнамаға қатысқандардың **73%-ы** отбасы-тұрмыстық зорлық-зомбылық жасаған құқық бұзушының психокоррекциялық бағдарламадан өту міндетін заңнамалық тұрғыдан бекіту қажеттілігін мойындады. Респонденттердің **20% - і** жауап беруден бас тартты және тек **6% - ы** осы заңнамалық бастамаға қарсы болды.

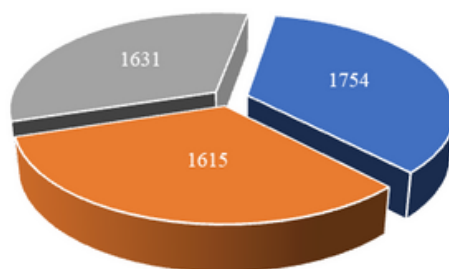

ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫНДАҒЫ АДАМ ҚҰҚЫҚТАРЫ ЖӨНІНДЕГІ УӘКІЛДІҢ АРНАЙЫ БАЯНДАМАСЫ

■ Иә ■ Жок ■ Жауап беруге киналамын

XIII. Тұрмыстық зорлық-зомбылықтың профилактикасы шараларының тиімділігі туралы сұраққа респонденттер үш тең топқа бөлінді, **35%** шаралар тиімді деп санайды, **32%** оларды нәтижесіз деп санайды және 33% жауап беруден бас тартты.

■ Иә ■ Жок ■ Жауап беруге киналамын

XIV. Сауалнама соңында респонденттерге мынадай сұрақ қойылды: «отбасы-тұрмыстық зорлық-зомбылыққа қарсы іс-қимылдың тиімділігін арттыру мақсатында, сіздің ойыңызша, қандай қосымша шараларды қарау қажет?».

Әлеуметтік сұрақтың қорытындысы бойынша ұсыныстарды мынадай блоктарға бөлуге болады:

1. Әлеуметтік-экономикалық блок:

1) мектепке дейінгі оқытудан бастап кешенді және жүйелі профилактика, халықтың әлеуметтік осал топтарымен профилактикалық әңгімелер;

2) отбасына әлеуметтік қолдау көрсету, өмір сүру деңгейін арттыру, ең төменгі күнкөріс деңгейі мен жалақыны дамыған елдер деңгейіне дейін ұлғайту;

ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫНДАҒЫ АДАМ ҚҰҚЫҚТАРЫ
ЖӨНІНДЕГІ УӘКІЛДІҢ АРНАЙЫ БАЯНДАМАСЫ

- 3) халықтың рухани дамуы мен әл-ауқатын арттыру, білім беру ұйымдарында жүйелі және жоспарлы тәрбие іс-шараларын жүргізу;
- 4) профилактикалық шараларды қаржыландыруды ұлғайту;
- 5) халықтың құқықтық сауаттылығын арттыру, қолайсыз отбасыларға жүйелі мониторинг жүргізу және бақылау;
- 6) тұрмыстық зорлық-зомбылықтың профилактикасы жөніндегі әлеуметтік бағдарламаларды енгізу;
- 7) салауатты өмір салтын және отбасының өркениетті бейнесін насихаттау, сондай-ақ әлеуметтік роликтер, отбасының құндылығын насихаттайтын жарнама жасау және отбасындағы зорлық-зомбылықты қабылдамау;
- 8) зорлық-зомбылық құрбандарына сыналған моральдық және физикалық зиян үшін өтемақы (төлемдер) енгізу;
- 9) жас жұбайларды тұрғын үймен қамтамасыз ету;
- 10) тауарлар мен өнімдер бағасының төмендеуі.

2. Заңнамалық-ұйымдастырушылық блок:

- 1) ҚК-нің 110-бабына ауырлататын мән-жай ретінде - бұл әрекеттерді отбасы-тұрмыстық қатынастар саласында жасау енгізілсін;
- 2) ҚР ӘҚБтК-нің «қорғау нұсқамасын бұзу» 461-бабының санкциясында әкімшілік қамаққа алу мерзімін 10-нан 15 тәулікке дейін ұлғайту;
- 3) отбасы-тұрмыстық зорлық-зомбылықты қайталап (бірнеше рет) жасауды криминализациялау деп аталатындар. мұндай әрекеттер үшін әкімшілік жазалау шараларымен тежеу әсеріне қол жеткізілмеген жағдайда қылмыстық жауаптылық шараларын қолдану қажет болатын қадамдық тәсіл;
- 4) ҚР ҚК-ге некеге тұру мақсатында әйелді ұрлағаны үшін қылмыстық жауаптылық туралы жеке норма енгізілсін;
- 5) кәмелетке толмағанды тәрбиелеу жөніндегі міндеттер жүктелген ата-аналарға немесе өзге де адамдарға, сол сияқты кәмелетке толмағанға қатыгездікпен қараумен байланысты кәмелетке толмағанды қадағалауды жүзеге асыруға міндетті оқу, тәрбие, емдеу немесе өзге де мекеменің педагогіне немесе басқа қызметкеріне қатысты жазаны қатаңдату (ҚК 140-бабы);
- 6) отбасы-тұрмыстық зорлық-зомбылық үшін жауапкершілікті қатаңдату, қамаққа алу мерзімін ұлғайту, қылмыстық жауаптылықты енгізу;
- 7) отбасы-тұрмыстық зорлық-зомбылық жөніндегі арнайы бөлімшелер құруға, онда арнайы оқытылған полиция

ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫНДАҒЫ АДАМ ҚҰҚЫҚТАРЫ
ЖӨНІНДЕГІ УӘКІЛДІҢ АРНАЙЫ БАЯНДАМАСЫ

офицерлері, жақсырақ әйелдер әрбір зорлаушымен міндетті әңгімелер жүргізуге, сондай-ақ әрбір зорлаушыны құқық бұзушы ретінде арнайы есепке қоюға және аптасына кемінде екі рет тексеруге тиіс;

8) алкоголизм мен нашақорлықтың профилактикасын күшейту, алкогольдік ішімдіктерді сатуды шектеу;

9) отбасы-тұрмыстық зорлық-зомбылықтың елеулі фактілері туралы ақпарат үшін сыйақы енгізуге, сондай-ақ зорлық-зомбылық фактісін жасырғаны үшін жауаптылыққа тартуға құқылы;

10) «пассивті» құрбандарды (яғни балаларды) қоса алғанда, агрессорлар мен құрбандар үшін мәжбүрлеп емдеу шараларын, психокоррекциялық бағдарламаларды қолдануға;

11) учаскелік инспектордың, сондай-ақ әкімдік қызметкерлерінің жұмысын барлық деңгейде заңнамалық тұрғыдан ұйымдастыруға;

12) қылмыстық заңнамаға «Сталкинг» (қудалау), «Харассмент» (қудалау) ұғымдарын енгізуге және олар үшін жауапкершілікті көздеуге міндетті;

13) зорлық-зомбылық құрбандары үшін орталықтандырылған қызметтер мен қолдау орталықтарын құруға, психологиялық көмек қызметтері мен сенім телефондарының телефон нөмірлерін таратуға;

14) некеге тұрған адамдар үшін курстар енгізу;

15) сыбайлас жемқорлыққа қарсы іс-қимылды күшейту.

ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫНДАҒЫ АДАМ ҚҰҚЫҚТАРЫ
ЖӨНІНДЕГІ УӘКІЛДІҢ АРНАЙЫ БАЯНДАМАСЫ

ҚР АДАМ ҚҰҚЫҚТАРЫ ЖӨНІНДЕГІ УӘКІЛДІҢ ҚОРЫТЫНДЫЛАРЫ МЕН ҰСЫНЫМДАРЫ:

Криминогендік жағдайды, халықаралық стандарттарды, ұлттық заңнаманы, әлеуметтанулық сауалнаманы, сондай-ақ 2023 жылғы 23-24 қарашада Астана қаласында АҚҰО өткізген «тұрмыстық зорлық-зомбылыққа қарсы іс-қимыл: проблемалар мен шешу жолдары» халықаралық ғылыми-практикалық конференциясының қорытындысы бойынша мынадай қорытындылар мен ұсынымдар жасауға болады.

Отбасы және тұрмыстық зорлық-зомбылыққа қарсы халықаралық стандарттар адам құқықтарын қорғауда және қауіпсіз және әділ орта құруда маңызды рөл атқарады. Талдау халықаралық деңгейде де, жекелеген елдер деңгейінде де осы стандарттарды сақтау мен іске асырудың маңыздылығын көрсетеді.

Қазақстандағы криминогендік ахуалдың жай-күйі тұрмыстық зорлық-зомбылықтың профилактикасы және алдын алу жүйесін дамыту, оны отбасының, қоғамның және мемлекеттің өзекті қажеттіліктерін ескере отырып жетілдіру қажеттігін айғақтайды. Сондай-ақ кемсітушілік нормаларды жоюдың тиімді тетіктерін жасау үшін отбасы және гендерлік саясат саласындағы қолданыстағы заңнаманы одан әрі жетілдіру қажеттілігі туындады. Зерттеу нәтижелері бойынша ұлттық заңнаманың кемшіліктері анықталды, оның ішінде тұрмыстық зорлық-зомбылық пен гендерлік теңдіктің алдын алу саласындағы бейінді заңдар, қылмыстық және еңбек заңнамасы, сондай-ақ өзге де құқықтық актілер.

ҚР-ның заңнамалық негізі және қабылданған шаралар

ҚР және қабылданған шаралар отбасы-тұрмыстық зорлық-зомбылыққа қарсы іс-қимыл міндетін жеткіліксіз қамтамасыз етеді. Бұл туралы республикада отбасы-тұрмыстық қатынастар саласында жасалатын әкімшілік және қылмыстық құқық бұзушылықтардың ауқымы куәландырады.

Әлеуметтік-экономикалық саладағы өзгерістер мен дағдарыстық құбылыстар, қоғамдық қатынастардың жекелеген тараптарын криминализациялау, тұрмыстық құқық бұзушылықтарды анықтайтын жаңа факторлар Үнемі мониторингі, отбасы-тұрмыстық зорлық-зомбылыққа қарсы іс-қимыл саласындағы құқықтық актілердің модельдік заңнамаға және халықаралық стандарттарға сәйкестігін жетілдіруді талап етеді. Сондай-ақ мемлекеттік органдардың ведомствоаралық өзара іс-қимылын дамыту және отбасы мәселелері бойынша бірыңғай мемлекеттік орган құруды пысықтау одан әрі жетілдіруді талап етеді.

Отбасы-тұрмыстық зорлық-зомбылық үшін жауапкершілікті күшейту бойынша ұсынымдар:

1. Қазіргі уақытта ҚР Парламенті Мәжілісінде орналасқан «Қазақстан Республикасының кейбір заңнамалық актілеріне қылмыстық, қылмыстық-процестік және қылмыстық-атқару кодекстерін оңтайландыру мәселелері бойынша өзгерістер мен толықтырулар енгізу туралы» ҚР Заң жобасына біріктіру және енгізу ұсынылып отырған бірқатар заң жобаларына бастамашылық жасалды.

2. ҚР «Тұрмыстық зорлық-зомбылықтың профилактикасы туралы», «Құқық бұзушылықтың профилактикасы туралы», «Кәмелетке толмағандар арасындағы Құқық бұзушылықтың профилактикасы және балалардың қадағалаусыз және панасыз қалуының алдын алу туралы» Заңдарына талдау жүргізу және Құқық бұзушылықтың профилактикасы туралы бірыңғай заң қабылдау туралы мәселені шешу қажет. Бұл жалпы талаптарды белгілеуге және барлық мемлекеттік органдар мен ұйымдардың және профилактиканың басқа да субъектілерінің жұмысын үйлестіруге мүмкіндік береді. *(БП, ИМ)*

3. Барлық уәкілетті органдар мен ұйымдарда тұрмыстық зорлық-зомбылық туралы жолданымдарын оларды қарау нәтижелері мен қабылданған процестік шешімдерді көрсете отырып, интеграцияланған базасын құру керек. *(БП, ИМ)*

4. Учаскелік инспекторлар мен процестік шешімдер қабылдайтын адамдардың арнайы дайындығы мен жауапкершілігін күшейту керек. *(ИМ)*

5. Әкімшілік преюдицияны енгізе отырып, денсаулыққа жеңіл зиян келтіргені үшін қылмыстық жауаптылықты көздеу қажет. Осыны ескере отырып, ҚК-нің 110-бабының 1-бөлігінің (азаптаулар) редакциясы қайта қаралсын. *(БП, ИМ)*

6. Отбасы-тұрмыстық саладағы қылмыстар үшін қылмыстық қудалау нысанын қайта қарау, оларды жеке айыптау істерінің санатынан шығару керек. *(БП, ИМ)*

7. Жәбірленушінің міндетті келісімін алып тастай отырып, қорғау нұсқамаларын енгізуге уәкілетті субъектілер (полиция қызметкерлері) шеңберін кеңейту қажет. *(ИМ)*

8. Қорғау нұсқамасының қолданылу мерзімін ұлғайту керек. *(ИМ)*

9. Құқық бұзушыларға жаза (негізгі немесе қосымша) ретінде қоғамдық жұмыстарды енгізу керек. *(БП, ИМ)*

10. Некеге тұру мақсатында қалыңдықты ұрлағаны үшін қылмыстық жауаптылық енгізу қажет, бұл әрекетті адамдар тобында, кәмелетке толмаған адамға қатысты немесе ұрланған адамның өмірі мен денсаулығы үшін зардаптардың ауырлығына байланысты жасауына қарай саралауға мүмкіндік береді. *(БП, ИМ)*

ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫНДАҒЫ АДАМ ҚҰҚЫҚТАРЫ
ЖӨНІНДЕГІ УӘКІЛДІҢ АРНАЙЫ БАЯНДАМАСЫ

Отбасы-тұрмыстық саладағы құқық бұзушылықтардың кешенді профилактикасы, зорлық-зомбылық, теңдік және жынысы бойынша кемсітпеу құрбандарын оңалту және қайта әлеуметтендіру жөніндегі ұсынымдар:

1. Мектепке дейінгі мекемелерде сабақтар және мектептерде адам құқықтары бойынша міндетті курстар енгізу. Орта мектептерге арналған «Отбасы өмір этикасы» курсын қайта бастау. (ОАМ)

2. Отбасылардағы құқық бұзушылықтардың профилактикасы мәселелері бойынша мектеп менеджерлерін, сондай-ақ балалардың құқықтарын қорғаудың құқықтық негіздері бойынша мұғалімдерді даярлауды күшейту. (ОАМ)

3. Балалардың құқықтары, позитивті ата-ана, оның ішінде психологтардың тренингтері бойынша мектептерде ата-аналармен сабақ тәжірибесін енгізу. (ОАМ)

4. Мектептерде мектеп және клиникалық психологтарды, Медиация қызметтерін даярлау сапасын арттыру. (ОАМ, ДСМ)

5. Қоғамда отбасы құндылықтар мәдениетін, оң гендерлік стереотиптерді қалыптастыруға шығармашылық индустрияның мүмкіндіктерін тарту. Зорлық-зомбылықтың профилактикасы саласындағы мемлекеттік әлеуметтік тапсырыстың орындалуын бақылауды күшейту. (ЕХӘҚМ)

6. Некеге тұру үшін міндетті курстарды енгізу. (ЕХӘҚМ, ЖАО)

7. Бірыңғай колл-орталыққа байланыстыра отырып және жергілікті атқарушы органдар жанынан ұйым құра отырып, бірыңғай интеграцияланған әлеуметтік қызметті («бір терезе» қағидаты бойынша) құру, ол басқа шаралармен қатар кейс-менеджмент технологияларын қолдана отырып, зорлық-зомбылықтың барлық жағдайларына ден қоюды қамтамасыз ететін болады. (ЕХӘҚМ, ІІМ, ЖАО)

8. Туғаннан 6 жасқа дейінгі балаларға қатысты зорлық-зомбылықтың (оның ішінде жыныстық қатынасқа түскен) алдын алу үшін патронаж қызметінің жұмысын күшейту. (ІІМ, ОАМ)

9. ҚР Еңбек және халықты әлеуметтік қорғау министрлігі ұсынған отбасының цифрлық картасын дамыту мен толтыруды қамтамасыз ету. (ЕХӘҚМ, ОАМ, ІІМ, ДСМ)

10. Полиция жұмысының тиімділігін арттыру үшін полицейлер үшін оқыту іс-шараларын ұйымдастыру, қолайсыз отбасыларды анықтау және зорлық-зомбылық құрбандарын өз құқықтарын қорғау туралы өтініш жасауға ынталандыру бойынша полицияның мүдделі органдармен өзара іс-қимылын күшейту; үй агрессорларымен жұмыс жөніндегі инспекторлардың санын көбейту. (ІІМ)

ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫНДАҒЫ АДАМ ҚҰҚЫҚТАРЫ
ЖӨНІНДЕГІ УӘКІЛДІҢ АРНАЙЫ БАЯНДАМАСЫ

11. Оңалту және қайта әлеуметтендіру жөніндегі шараларды қаржыландыруды ұлғайту. (ҚМ, ЕХӘҚМ, ЖАО)

12. Тұрмыстық зорлық-зомбылықтың профилактикасы субъектілері мен көмек көрсету ұйымдары, оның ішінде дағдарыс орталықтары арасындағы өзара іс-қимылды реттеу. (ІІМ, ОАМ, ДСМ, ӘМ, ЕХӘҚМ)

13. Көмек көрсету ұйымдары қызметкерлерінің біліктілігін арттыру бойынша бірыңғай оқыту стандарттарын енгізу. (ЕХӘҚМ)

14. Дағдарыс орталықтары арнаулы әлеуметтік қызметтерді техникалық ерекшелеуге және тарифтеуге қойылатын бірыңғай талаптарды бекіту; Құқық бұзушылар үшін жекелеген дағдарыс орталықтарын ашу мүмкіндігін қарау. (ЕХӘҚМ, ІІМ)

15. Құқық бұзушылардың психокоррекциялық бағдарламадан міндетті түрде өтуін енгізу. (ІІМ, ДСМ, ЕХӘҚМ)

16. Барлық мемлекеттік органдар, оның ішінде отбасы-тұрмыстық зорлық-зомбылықтың профилактикасы жөніндегі уәкілдер республиканың дағдарыс орталықтарының тізбесін өздерінің интернет-ресурстарында жариялауы тиіс.

ҚОСЫМШАЛАР

1. Отбасы-тұрмыстық зорлық-зомбылыққа қарсы іс-қимыл және оны жасағаны үшін жауапкершілік туралы шетелдік заңнама

Әлемнің 40-тан астам елінде отбасы-тұрмыстық салада, сондай-ақ әйелдер мен балаларға қатысты зорлық-зомбылыққа қарсы іс-қимыл және алдын алу бойынша арнайы заңнама бар. Осыған байланысты кейбір шет елдердің оң тәжірибесін зерделеу қажет деп санаймыз.

Әзірбайжан Республикасының «Тұрмыстық зорлық-зомбылықтың алдын алу туралы» Заңы тұрмыстық зорлық-зомбылық дегеніміз-жақын туыстық қатынастарды, қазіргі немесе бұрынғы бірге тұруды теріс пайдалану арқылы адамдардың бір-біріне қасақана физикалық немесе моральдық зиян келтіруі.

Осы Заңға сәйкес тұрмыстық зорлық-зомбылықтан зардап шеккен адам физикалық не моральдық зиян келтірілген және оған қатысты қасақана жасалған адам онымен бірге тұратын отбасы мүшесі, жақын туысы, заңды некеде тұрмаған не бұрын бірге тұрған адам деп танылады.

Бұл ретте қорғау нұсқамасының ережелерін орындамаған адам сот қаулыларын орындамауға қатысты елдің заңнамасына сәйкес қылмыстық жауаптылықта болады.

Әзірбайжанның Әкімшілік заңнамасы бойынша физикалық зорлық-зомбылық жасағаны үшін (ұрып-соғу немесе жеңіл дене жарақаты) айыппұл немесе әкімшілік қамауға алынады. Бірақ физикалық зорлық-зомбылық үшін айыппұлдардың мөлшері басқа санкциялардан репрессивтілікпен ерекшеленеді. Мысалы, Әзірбайжанның Әкімшілік кодексі бойынша ұрып-соғу санкциясы мың манатқа дейін немесе екі айға дейін әкімшілік қамаққа алуды көздейді.

Англияда кодификацияланған қылмыстық заңнама жоқ, жеке заңдар мен сот прецеденттері отбасы зорлық-зомбылық мәселелерін реттеуде жетекші рөл атқарады.

Отбасындағы зорлық-зомбылықтың профилактикасы қорының мәліметі бойынша, Англияда полиция әр 60 секунд сайын отбасы зорлық-зомбылыққа шақыру алады. Полиция күніне 1300 қоңырауға немесе отбасындағы зорлық-зомбылыққа байланысты жылына 570 000-нан астам қоңырауға жауап береді.

Англияда аптасына екі әйел өздерінің шынайы немесе бұрынғы серіктестерінің зорлық-зомбылығынан қайтыс болады, ал әйелдердің 25% - і кем дегенде бір рет тұрмыстық зорлық-зомбылыққа ұшырайды. Тұрмыстық зорлық-зомбылық әйелдерге қарсы зорлық-зомбылықтың ең көп таралған түрлерінің бірі болып табылады және

ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫНДАҒЫ АДАМ ҚҰҚЫҚТАРЫ
ЖӨНІНДЕГІ УӘКІЛДІҢ АРНАЙЫ БАЯНДАМАСЫ

Ұлыбританиядағы зорлық-зомбылық қылмыстарының шамамен төрттен бірін құрайды. Сондықтан, бұл елдің үкіметі тұрмыстық зорлық-зомбылық отбасының негізіне деген сенімнің ең үлкен бұзылуын білдіреді деп санайды және бұл құбылысқа қарсы күресті күшейту қажет деп санайды.

Ұлыбританияның тұрмыстық зорлық-зомбылық, қылмыс және қылмыс құрбандары туралы Заңы 9-бапта Мемлекеттік хатшының лауазымды адамға немесе жаңадан құрылған Жергілікті өзін-өзі басқару органына тұрмыстық зорлық-зомбылықтың мән-жайларын тексеруге бағытталған әрекеттерді жүзеге асыру үшін өкілеттіктерді беру құқығын қарастырады, егер олар адамның өліміне әкеп соқтырса.

Англияның Отбасы құқығы туралы Заңында тұрмыстық зорлық-зомбылыққа қарсы іс-қимыл мәселелері де қарастырылады, атап айтқанда, аталған заңсыз әрекеттен зардап шеккен субъектіге құқық бұзушылық субъектісіне тыйым салу туралы бұйрық қолдану немесе қорғау туралы өтініш беру контекстінде.

Сонымен қатар, Англияда зорлық-зомбылық туралы заң бар, оның нормалары адам құқықтарының жалпыға бірдей декларациясының 16-бабының ережелерін ескере отырып, қысыммен немесе зорлық-зомбылықпен некеге тұруға тыйым салуды қарастырады.

2005 жылы күшіне енген Болгарияның «Отбасындағы зорлық-зомбылықтан қорғау туралы» Заңында мынадай:

- 1) зорлаушыны тұрмыстық зорлық-зомбылық жасаудан бас тартуға міндеттеу;
- 2) құқық бұзушыға сот белгілеген мерзімге үйден кетуге нұсқама беру;
- 3) жәбірленушіге зардап шеккен адаммен әлеуметтік байланыстар үшін үйге, жұмыс орнына және орындарға сот белгілеген шарттар мен мерзімде жақындауға тыйым салу;
- 4) егер бұл баланың мүдделеріне қайшы келмесе, зардап шеккен ата-ананың немесе зорлық-зомбылық жасамаған ата-ананың баланың тұрғылықты жерін анықтау;
- 5) құқық бұзушыны ортақ мінез-құлықты дамытудың мамандандырылған бағдарламаларына қатысуға міндеттеу;
- 6) зардап шеккен адамдарды қалпына келтіру бағдарламаларына жіберу қорғау шаралары көзделген.

Болгария заңнамасына сәйкес (қорғау туралы ордерді) сот тек 30 тәулікке шығарады, онда үйден немесе кез келген басқа бірлескен тұрғын үйден уақытша кету міндеттемесі бар. Болгария Қылмыстық кодексінің 296-бабында:

ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫНДАҒЫ АДАМ ҚҰҚЫҚТАРЫ
ЖӨНІНДЕГІ УӘКІЛДІҢ АРНАЙЫ БАЯНДАМАСЫ

«сот шешімін орындауға кім кедергі келтіреді және қандай да бір жолмен не тұрмыстық зорлық-зомбылықтан қорғау туралы ордерді орындамайды, үш жылға дейін бас бостандығынан айыру жазасына немесе 5000 левке дейін дейін айыппұл салуға жатады» делінген.

Елде тұрмыстық қылмыстар және олардың құрбандарына көмек көрсету жөніндегі бағдарлама жұмыс істейді, ол тұрмыстық зорлық-зомбылықтың кез келген түрін жасауға жол берген адамдарға, оның ішінде мәжбүрлеу тәртібімен де консультациялық және ақпараттық көмекті көздейді.

Германияда қылмыстық-құқықтық саясаттың ұқсас белгілері байқалады. ГФР Қылмыстық кодексінің «Қамқорлықтағы адамдарға қатыгездікпен қарау» деген 225-параграфында қылмыстың мынадай құрамы қарастырылған: он сегіз жасқа толмаған адамға немесе дәрменсіздікке не ауруға байланысты қорғансыз адамға қамқорлық жасау міндетін қасақана елемеу арқылы азаптаулар немесе қинау немесе денсаулыққа зиян келтіру:

- 1) кінәлі тарапынан қамқорлыққа немесе қарауға жатады;
- 2) оның үй шеңберіне жатады;
- 3) оған қамқорлық жасау міндеті жүктелген;
- 4) қызмет немесе өндірістік қатынастар шеңберінде оған бағынатын, - алты айдан он жылға дейінгі мерзімге бас бостандығынан айыру түріндегі жазаға әкеп соғады.

Жәбірленушілер шеңберіндегі осы норманың жетілмегендігіне назар аударады. ГФР Қылмыстық кодексі бойынша ол әлдеқайда тар, оған тек қамқоршылар, сондай-ақ он сегіз жасқа толмаған немесе физикалық кемістігі немесе ауруы негізінде қорғансыз болып табылатын үй ошағына жататын (бірге тұратын) адамдар кіреді. Мысалы, зорлық-зомбылықтың өте кең таралған түрі, атап айтқанда, қамқорлыққа алынбаған және мақалада көрсетілген жағдайларға байланысты қорғансыз болып табылмайтын жұбайына қарсы зорлық-зомбылық, бұл құрам қамтымайды. Осылайша, барлық отбасы мүшелерінің мүдделері қорғалмайды.

Испанияның оң тәжірибесін атап өткен жөн.

Испанияда ҚК-мен бірге, бірқатар нормалар отбасы зорлық-зомбылыққа қатысты, 2004 жылдан бастап отбасы зорлық-зомбылық туралы заң қолданыста болды, бұл осы проблеманы мемлекет үшін басым дәрежеге көтеруді айғақтайды.

Испания ҚК-нің 24-бабында, егер жәбірленушілер жұбайлары немесе кінәлімен жақын қарым-қатынаста болатын, сондай-ақ шығу тегі, асырап алуы немесе қасиеті бойынша өрлемелі немесе төмен қарай туыстық жағдайдағы адамдар болып табылса, білікті құрам болады.

ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫНДАҒЫ АДАМ ҚҰҚЫҚТАРЫ
ЖӨНІНДЕГІ УӘКІЛДІҢ АРНАЙЫ БАЯНДАМАСЫ

Испания Қылмыстық кодексінің 153-бабы физикалық және психикалық зорлық-зомбылықты саралай отырып, арнайы субъектілерді бөліп көрсетеді: «Кімде-кім өзінің жұбайы болып табылатын немесе бұрын жұбайы болған адамға немесе онымен ұзақ уақыт бойы тығыз байланыста немесе бұрын байланыста болған адамға немесе өз балаларына немесе жұбайының балаларына немесе бірге тұратын балаларға қарсы физикалық немесе психикалық зорлық-зомбылықты әдеттегідей қолданса немесе онымен бірге тұратын немесе оның билігіне, қамқоршылығына, қорғаншылығына немесе нақты қарауына бағынатын немесе оның үйіне қабылданған қамқоршыларға, ұрпақтарға немесе әрекетке қабілетсіздерге қарсы (acogimiento), алты айдан үш жылға дейін бас бостандығынан айыруға жазаланады.

Әдеттегі қолдану дегеніміз - бұл әрекеттер бір процестің бөлігі ретінде үкімнің тақырыбы болғанына қарамастан, уақытша жақындықта ғана ескерілетін кейбір зорлық-зомбылық әрекеттері».

Бұл елдің қылмыстық заңнамасында жыныстық агрессия сияқты зорлық-зомбылық түрі үшін жауапкершілік қарастырылған. Оның біліктілік түрі ретінде асырап алынған немесе қарым-қатынаста болған қасиеттерге қатысты туыстық қатынастарды пайдалана отырып жасалған қол сұғушылық ерекшеленеді.

Испанияның қылмыстық заңнамасында бірқатар кемшіліктер бар. Осылайша, психикалық отбасы зорлық-зомбылықтың жазалануын белгілей отырып, оның анықтамасы берілмейді. Осыған байланысты қылмыстық жауаптылық мәселесін шешу соттың қарауына қалдырылады.

Отбасы зорлық-зомбылыққа қатысты Канаданың қылмыстық-құқықтық және криминологиялық саясаты бүкіл әлемдегі ең табысты саясаттардың бірі ретінде танылды. Бұл белгілі бір дәрежеде Солтүстік Американың басқа мемлекеті - АҚШ саясатына ұқсас. Алайда оның бірқатар айырмашылықтары бар. Бұл елде отбасындағы зорлық-зомбылыққа қарсы күресте адам қызметінің барлық салалары барынша тартылған.

Заң шығару саясаты саласында Канада бұрыннан бар заңнаманы реформалау жолымен жүрді және отбасындағы зорлық-зомбылыққа қарсы күрес мәселелерін реттейтін федералды заң құру мақсатын қоймады. Осылайша, федералды үкімет Канаданың Қылмыстық кодексіне әйелдер мен балаларды зорлық-зомбылық пен әрекеттерден қорғауды қамтамасыз ететін шаралар жүйесін қарастыратын түзетулер енгізді.

ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫНДАҒЫ АДАМ ҚҰҚЫҚТАРЫ
ЖӨНІНДЕГІ УӘКІЛДІҢ АРНАЙЫ БАЯНДАМАСЫ

Қылмыстық кодекстің бір бөлігіне айналған заң жобасы зорлауды «жыныстық құқық бұзушылықтар, қоғамдық мораль мен қоғамдық тәртіпті бұзу» бөлігінен алып тастауды және құқық бұзушылықтың бұл түрін «жеке тұлға мен беделге қарсы құқық бұзушылықтар» бөліміне ауыстыруды көздеді. Құқық бұзушылықтың үш жаңа анықтамасы енгізілді: қарапайым жыныстық шабуыл; қару-жарақ немесе басқа құралдарды пайдалану кезінде дене жарақатын тудыратын жыныстық шабуыл; ауыр жыныстық шабуыл.

Бұл заң жобасы жыныстық шабуыл ерлі-зайыптылар арасындағы қарым-қатынаста бола алмайды деген сенімге негізделген канадалық қылмыстық құқықтың ең сексистік және ескірген аспектілерінің бірін жойды. Нәтижесінде некедегі зорлау мәселесі ресми түрде танылды. Бұрын бұл қылмыс тек жарақат алған жағдайда ғана қаралған.

2002 жылы Федералдық Әділет министрі 18 жасқа дейінгі құрбандар мен куәгерлерге куәлік беруге байланысты көмек көрсету мақсатында қылмыстық кодекске енгізілген түзетулерді қамтитын С-20 заң жобасын қарауға ұсынды; 14 пен 18 жас аралығындағы жастарды қорғау мақсатында жыныстық қанаудың жаңа санатын құру; және қылмыстық кодексті ұлғайту балаларға қатысты қылмыстар үшін максималды жаза.

Ажырасу туралы Заң баланың мүдделерін барынша тиімді қорғауды қамтамасыз ету және ата-ананың баланы тәрбиелеудегі жауапкершілігінің жаңа моделін тарату мақсатында қабылданды.

Қырғызстанда соңғы 10 жылда әйелдердің қоғамдағы жағдайын жақсартуға бағытталған билік органдары мен әйелдер үкіметтік емес ұйымдарының қызметі айтарлықтай жанданды.

2017 жылғы 27 сәуірде Қырғыз Республикасының «Отбасы зорлық-зомбылықтан қорғау және күзету туралы» Заңы қабылданды, онда отбасы зорлық-зомбылық жеке, психологиялық, экономикалық сипаттағы қасақана іс-әрекеттер немесе оларға төнетін қауіп, сондай-ақ отбасының бір мүшесі/оған теңестірілген адам отбасының басқа мүшесіне/оған теңестірілген адамға қатысты жасаған жеккөрушілік қатынасы ретінде айқындалады.

Қырғызстан БҰҰ ұсынымдарын қатаң ұстанады және отбасы зорлық-зомбылықтың профилактикасы мен жолын кесудің, отбасы зорлық-зомбылықтан зардап шеккен адамдарды әлеуметтік-құқықтық қорғауды және күзетуді қамтамасыз етудің құқықтық негіздерін айқындайды.

ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫНДАҒЫ АДАМ ҚҰҚЫҚТАРЫ
ЖӨНІНДЕГІ УӘКІЛДІҢ АРНАЙЫ БАЯНДАМАСЫ

Қырғызстанда ІО қызметкерлері 15 күнге дейінгі мерзімге шығаратын уақытша күзет ордерінің талаптарын орындамағаны үшін бес тәулігіне дейінгі қамаққа алудың ең жоғары санкциямен әкімшілік жауаптылық көзделген, күзет сот ордерінің талаптарын орындамағаны үшін осындай жауаптылық көзделген.

Малайзияда отбасындағы зорлық-зомбылықтың алдын алу және қорғау бір орталық заңмен-тұрмыстық зорлық-зомбылық туралы Заңмен реттеледі. Заң, психикалық және физикалық зорлық-зомбылықты қамтитын тұрмыстық зорлық-зомбылыққа құқықтық анықтама береді.

Малайзиядағы тұрмыстық зорлық-зомбылықтан қорғауды полиция, соттар, сондай-ақ кейбір маңызды үкіметтік емес ұйымдар, мысалы, «әйелдерге көмек» ұйымы жүзеге асырады.

Бұл заң Малайзияда 1994 жылы әйелдер тобының қысымымен қабылданды, ол тұрмыстық зорлық-зомбылықты қылмыстық құқық бұзушылық ретінде қарастырады және тиісті жазалау шараларын көздейді, сонымен қатар жәбірленушілерге жаңа зорлық-зомбылық әрекеттерін болдырмау үшін уақытша қорғау туралы бұйрық алуға мүмкіндік береді. Бірақ іс жүзінде Заң 1996 жылы іске қосылды. Отбасы зорлық-зомбылық кезінде 30 жылға дейін ұзақ мерзімге бас бостандығынан айыру көзделген, бірақ көптеген жағдайлар ислам дәстүрлері бойынша татуласумен аяқталады. Зорлық-зомбылық үшін айыппұл шамамен 500 долларды құрайды.

Бұл ретте, БҰҰ Әйелдерге қатысты кемсітушіліктің барлық нысандарын жою жөніндегі комитеті атап өткендей, заң өте сирек қолданылады, өйткені әйелдерге қатысты зорлық-зомбылық деңгейін төмендету бөлігінде оның пәрменділігі туралы ақпарат жоқ.

Молдова бұрынғы посткеңестік кеңістіктегі отбасы зорлық-зомбылықтың профилактикасы жолымен жүретін елдердің бірі.

Зорлық-зомбылық үшін жауаптылық мәселелерін реттейтін қылмыстық заңнамамен қатар отбасындағы зорлық-зомбылықтың профилактикасы және оған қарсы күрес туралы арнайы заң қабылданды. Негізгі мақсат - оңалту орталықтарының бірыңғай желісін құру. Осы орталықтар жинаған ақпарат құрбандар, зорлаушылар және көмек пен ықпал ету шаралары туралы жалпы мәліметтер базасын құрайды.

Заңнама отбасы мүшесінің ұмтылыстарына тыйым салу, шектеу, мазақ ету және олар үшін жазалау, мәдени, этникалық, тілдік немесе діни құндылықтарға қол жеткізуге тыйым салу, шектеу арқылы рухани-адамгершілік қажеттіліктерді қанағаттандырудың

ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫНДАҒЫ АДАМ ҚҰҚЫҚТАРЫ
ЖӨНІНДЕГІ УӘКІЛДІҢ АРНАЙЫ БАЯНДАМАСЫ

маңыздылығын бұзу немесе төмендету болып табылатын тұрмыстық рухани зорлық-зомбылықты қарастырады.

Республиканың отбасындағы зорлық-зомбылықтың жолын кесуге қатысты саясатын жалпы іске асыру шеңберінде отбасы тирандарға әсер етудің әртүрлі нысандары көзделеді: айыппұлдар, бас бостандығынан айыру (түрмеге қамау), психологиялық оңалту.

Мысалы, Молдова Республикасының «Отбасындағы зорлық-зомбылықтың профилактикасы және жолын кесу туралы» Заңының 15-бабында: «Егер мұндай қажеттілікті сот сатысы зорлық-зомбылықты азайту немесе жою құралы ретінде анықтаса, мамандандырылған емдеу немесе консультациялық бағдарламаларға қатысуға мәжбүрлеу» сияқты мамандандырылған қорғау шарасы қаралған.

Португалияның Қылмыстық кодексінде балаға қатысты жыныстық зорлық-зомбылық (171-бап), Тәуелді кәмелетке толмағандардың жыныстық зорлық-зомбылығы (172-бап), жасөспірімдермен жыныстық қатынас (173-бап), кәмелетке толмағандардың тәлімгерлігі (175-бап) үшін бас бостандығынан айыру мерзімін үштен біріне ұлғайту түріндегі қылмыстық жауаптылық күшейтілген (175-бап), егер жәбірленуші қылмыскердің туысы, асырап алушы, асырап алынған бала, немере ағасы немесе өгей туысы болса немесе туыстық қатынаста болса, қорғаншылық немесе қамқоршылық қатынастары қылмыскермен немесе оған иерархиялық, экономикалық немесе еңбек тәуелділігінде және қылмыстық құқық бұзушылық осындай қатынастарды немесе тәуелділікті теріс пайдалану сияқты жасалған (177-бап).

АҚШ-та отбасындағы зорлық-зомбылыққа қарсы іс-қимыл мемлекеттің ең басым міндеттері дәрежесіне көтерілді, оны шешуге жыл сайын қомақты қаражат жұмсалады. Бұл асоциалды құбылысты зерттеу 20-ғасырдың ортасында басталды. Нәтижесінде отбасындағы зорлық-зомбылық мәселесін ұлттық дәрежеге көтерген ұрып-соғылған бала синдромы теориясының пайда болды. Қазіргі уақытта отбасындағы зорлық-зомбылық саласындағы әртүрлі мемлекеттік және қоғамдық ұйымдар үнемі зерттеулер жүргізеді. АҚШ-қа тән-қоғамның белсенді ұстанымы мен мемлекеттің отбасындағы зорлық-зомбылық көріністерімен күресуге дайындығы.

Жарты ғасырдан астам уақыт бойы отбасындағы зорлық-зомбылыққа байланысты қылмыстардың санын азайту бойынша қойылған міндеттерді шешу бойынша жүргізілген жұмыс өз нәтижесін берді.

ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫНДАҒЫ АДАМ ҚҰҚЫҚТАРЫ
ЖӨНІНДЕГІ УӘКІЛДІҢ АРНАЙЫ БАЯНДАМАСЫ

АҚШ Әділет департаментінің статистика бюросы жариялаған мәліметтер 1976 жылы 1600 әйел мен 1375 ер адамды жыныстық серіктестері өлтіргенін көрсетеді, ал 1999 жылы мұндай құрбандар болған – 1218 әйел және 424 ер адам, тағы он жылдан кейін олар 976 болды.

Жалпы отбасы зорлық-зомбылықтың төмендеуіне және оның ең ауыр түрлерінің бірі – адам өлтіруге не себеп болды? Бұған әртүрлі бағыттардағы жұмыс ықпал етті. Ең алдымен, мәселенің көлемін, зорлық-зомбылықтың негізгі нысандары мен түрлерін анықтауға мүмкіндік беретін әртүрлі әлеуметтанулық зерттеулер жүргізілді. Алынған нәтижелер ғылыми және қолданбалы сипаттағы көптеген басылымдарда көрініс тапты. Нәтижелердің қол жетімділігі, оларды арнайы жасалған газет-журналдар арқылы тарату американдық қоғамға отбасындағы зорлық-зомбылық туралы көзқарастарын қайта қарауға мүмкіндік берді және қоғамдық қозғалыстың өсуіне әкелді.

Өз кезегінде, мемлекет отбасындағы зорлық-зомбылықты азайту процесіне белсенді қатысты. АҚШ-тың онға жуық министрлігі (Денсаулық сақтау, Әділет, Білім беру және т.б.) осы салада нақты бағдарламаларды жүзеге асырады, оған Үкімет жыл сайын шығындардың арнайы бабын бөледі. 1994 жылдан бастап АҚШ заңнамасында сараптамалық консультативтік комитеттің болуы қаралған, оның қызметіне отбасындағы зорлық-зомбылық туралы үлгілік Кодексте қамтылған ережелердің іске асырылуы кіреді.

Өзгерістер заңнамалық деңгейге де әсер етті, балаларды, әйелдерді ерлер мен қарт туыстар отбасындағы зорлық-зомбылықтан қорғау туралы бірқатар арнайы заңдар қабылданды (балаларға қатыгездіктің алдын алу және оның салдарын жою туралы Заң). Отбасындағы зорлық-зомбылық туралы белгілі болуы мүмкін әртүрлі субъектілердің міндеттерін реттейтін заңдар қабылданды. Мәселен, бірқатар штаттарда штатта тұратын немесе тұратын әрбір адам үшін отбасындағы зорлық-зомбылық фактісін анықтаған жағдайда бұл туралы арнайы қызметтерге дереу хабарлау міндеті енгізілді. Дәл осындай міндет медициналық қызметкерлер мен білім беру мекемелерінің қызметкерлеріне қатысты, олардың қызметтік ережелері зорлық-зомбылық құрбандарын анықтап, бұл туралы арнайы қызметтерге хабарлауды талап етеді.

2017 жылы Украинада «Тұрмыстық зорлық-зомбылықтың профилактикасы және оған қарсы тұру туралы» жаңа заң қабылданды. Осы Заңға сәйкес тұрмыстық зорлық-зомбылық дегеніміз-отбасында

ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫНДАҒЫ АДАМ ҚҰҚЫҚТАРЫ
ЖӨНІНДЕГІ УӘКІЛДІҢ АРНАЙЫ БАЯНДАМАСЫ

немесе тұрғылықты жерінде немесе туыстары арасында немесе бұрынғы немесе қазіргі ерлі-зайыптылар арасында немесе бір отбасында бірге тұратын (тұратын), бірақ тұрмайтын (тұрмаған) басқа адамдар арасында жасалатын физикалық, жыныстық, психологиялық немесе экономикалық зорлық-зомбылықтың әрекеттері (әрекеттері немесе әрекетсіздігі) туыстық қатынастарда немесе бір-бірімен некеде, тұрмыстық зорлық-зомбылық жасаған адамның зардап шеккен адаммен бір жерде тұруына (тұруына), сондай-ақ мұндай әрекеттерді жасау қаупіне қарамастан.

Бұл Заң негізінен тұрмыстық зорлық-зомбылықтың профилактикасы және оған қарсы тұру мәселелерін реттейді, ал отбасына зиян келтіру тиісті қылмыстық немесе әкімшілік заңсыз әрекет ретінде қудаланады.

Заң нұсқаманың екі түрін шығаруға мүмкіндік береді: шұғыл тыйым салу және шектеу туралы бұйрық.

Украинаның Ұлттық полиция органдарының уәкілетті бөлімшелері қылмыскерге тұрмыстық зорлық-зомбылықты дереу тоқтату, оның жалғасуына немесе қайталануына жол бермеу мақсатында зардап шеккен адамның өміріне немесе денсаулығына тікелей қауіп төнген жағдайда шұғыл тыйым салу туралы нұсқама береді.

Құқық бұзушыға қатысты шектеу ұйғарымын беру туралы арызбен сотқа жүгінуге:

- 1) зардап шеккен адам немесе оның өкілінің;
- 2) балаға қатысты тұрмыстық зорлық-зомбылық жасалған жағдайда-баланың ата-анасы немесе басқа да заңды өкілдері, баланың туыстары (әжесі, атасы, кәмелетке толған ағасы, әпкесі), баланың өгей шешесі немесе өгей әкесі, сондай-ақ қорғаншылық және қамқоршылық органының;
- 3) әрекетке қабілетсіз адамға қатысты тұрмыстық зорлық-зомбылық жасалған жағдайда - қорғаншы, қорғаншы және қамқоршылық органының құқығы бар.

Франция - отбасындағы зорлық-зомбылыққа ерекше назар аударатын Еуропа елдерінің бірі.

Францияда 2010 жылғы 9 шілдеде «Әйелдерге қатысты зорлық-зомбылық, ерлі-зайыптылар арасындағы зорлық-зомбылық және балаларға қатысты зорлық-зомбылықтың осы түрлерінің салдары туралы» Заң қабылданды, ол әртүрлі отбасы құрылымдардағы (неке, азаматтық серіктестіктер, сондай-ақ бірге тұру) қатысушылардың

ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫНДАҒЫ АДАМ ҚҰҚЫҚТАРЫ
ЖӨНІНДЕГІ УӘКІЛДІҢ АРНАЙЫ БАЯНДАМАСЫ

қолындағы зорлық-зомбылықтан қорғаудың жаңа жолдарын белгілейді.

Заңның қабылдануы нәтижесінде Азаматтық кодексте «Зорлық-зомбылық құрбандарын қорғау шаралары» атты жаңа тарау құрылды. Заң екі жынысты да қорғауға бағытталған болса да, ең алдымен отбасындағы зорлық-зомбылықтың құрбаны болған әйелдер мен балаларға көмек көрсетуге арналған. Онда азаматтық және қылмыстық ережелер бар.

Заң жаңа құралды – отбасы судья шығарған қорғаныс нұсқамасын енгізеді, бұл жәбірленушіні әртүрлі шаралар арқылы қорғауға мүмкіндік береді.

Отбасы судьясы қарастырған кез келген шараны бұзу ең көп дегенде екі жылға дейін бас бостандығынан айыруға және 15000 еуро айыппұлмен жазаланады.

Шаралар төрт айға жарамды және ажырасу немесе бөлек тұру туралы сұрау салу берілген жағдайда ұзартылуы мүмкін. Судья оларды кез келген уақытта өзгерте алады. Электрондық білезік тағу, сондай-ақ зорлық-зомбылық немесе зорлық-зомбылық қаупі кем дегенде бес жылға дейін бас бостандығынан айыруға жазаланатын жағдайларда тағайындалуы мүмкін.

Бұдан басқа, заңда отбасы зорлық-зомбылыққа, оның ішінде психологиялық зорлық-зомбылыққа қарсы күресті күшейтуге бағытталған бірнеше қылмыстық ережелер бар. Жұбайының, серіктесінің немесе бірге тұратын адамның «Өмір сүру сапасын нашарлататын және физикалық немесе психикалық денсаулығының өзгеруіне әкелетін» бірнеше рет қорлауы үш жылға дейін бас бостандығынан айыру жазасымен және егер қудалау сегіз күн немесе одан аз уақыт ішінде мүгедектікке әкелсе € 45,000 айыппұлмен жазаланады. Егер еңбекке жарамсыздық 8 күннен асса, жаза бес жылға дейін бас бостандығынан айыруға жазаланады және € 75,000 айыппұлға дейін артады.

Заң сонымен қатар мәжбүрлі некеге қарсы күресті күшейтеді. Айыппұлдарды зорлық-зомбылық, азаптау, варварлық әрекеттер жағдайында некеге тұруға мәжбүрлейтін адам төлейді және адам өлтіру жағдайында көбейтіледі. Француз Заңы жаза шетелде Француз азаматтығы бар құрбандарға қарсы жасалған кезде де қолданылады.

Сонымен қатар Франция Қылмыстық кодексінде «Кәмелетке толмаған адамдар мен отбасына қол сұғу туралы» 7-тарау бар. Бірқатар мақалалар ерлі-зайыптылардың, сондай-ақ жоғары және төмен

ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫНДАҒЫ АДАМ ҚҰҚЫҚТАРЫ
ЖӨНІНДЕГІ УӘКІЛДІҢ АРНАЙЫ БАЯНДАМАСЫ

туыстардың, сондай-ақ балаға (бала асырап алушылар, мұғалімдер, дәрігерлер және т.б.) билік ететін адамдардың ерекше қылмыс субъектілері ретінде қаралады. Бұл субъектілер адам өлтіру, азаптаулар, қаттылық, жыныстық зорлық-зомбылық сияқты қылмыстарға жатады. Кәмелетке толмағандарға келтірілген зиянның ауырлығына қарамастан «күнделікті зорлық-зомбылық» деп аталатын қолдану ерекше құқық бұзушылық ретінде де жіктеледі. Аталған субъектілерді бөліп көрсете отырып, Француз Қылмыстық кодексі бұл қылмыстарды аса ауыр санатқа жатқызады және оларды жасағаны үшін жазаны күшейтеді.

1997 жылы Оңтүстік Кореяда тұрмыстық зорлық-зомбылыққа қарсы екі заң қабылданды.

Бұл тұрмыстық зорлық-зомбылық және алдын алу туралы арнайы Заң және жәбірленушілерді қорғау туралы Заң. Осы заңдар қабылданғаннан кейін үкімет, полиция, прокуратура, соттар, кеңес беру орталықтары және жәбірленушілерге арналған әртүрлі түрлі үй-жайлар осы бағытта жұмыстың тиімділігін арттыру үшін бірлесіп жұмыс істей бастады. Алайда отбасындағы зорлық-зомбылық деңгейі төмендеген жоқ, керісінше өсті.

Ең алдымен, бұл зорлық-зомбылық деңгейінің артуына емес, полицияға жүгінудің артуына байланысты.

Заңнамаға сәйкес жәбірленуші мен зорлаушыға қатысты бірқатар шаралар бар. Жедел шаралар тұрмыстық зорлық-зомбылық қылмыстарына қатысты 5-бапта қамтылған, нәтижесінде судьялар мен полиция қызметкерлері мына:

- 1) зорлық-зомбылықты тоқтату үшін құқық бұзушыларды құрбандардан оқшаулау;
- 2) жәбірленушіні зорлық-зомбылық құрбандарына арналған орталықтардың біріне жіберу;
- 3) жәбірленушілерді медициналық мекемелеріне емдеуге жіберу;
- 4) зорлық-зомбылық қайталанған жағдайларда арнайы шаралар (8-бапқа сәйкес) қолдану құқығы туралы оларды хабардар етуге міндетті.

Арнайы шаралар, 29-бап, оған сәйкес судьялар жәбірленушіні қорғаумен қатар тегіс тергеу мен сараптаманы қамтамасыз ету үшін мынадай:

- 1) үй-жайлардан эвакуациялау;
- 2) жәбірленушілерге немесе олардың отбасы мүшелеріне кіруден бас тарту;

ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫНДАҒЫ АДАМ ҚҰҚЫҚТАРЫ
ЖӨНІНДЕГІ УӘКІЛДІҢ АРНАЙЫ БАЯНДАМАСЫ

3) жәбірленушілерге / отбасы мүшелеріне телекоммуникация арқылы кіруден бас тарту;

4) құқық бұзушының әрекетке қабілеттілігін тексеру үшін медициналық мекемеге немесе мамандандырылған орталықтарға орналастыру әрекеттерін орындай алады.

Бразилияның Мария да Пенья Заңы «Әйелдерге қатысты тұрмыстық және отбасы зорлық-зомбылық бұл - әйелдің өліміне, дене жарақаттарына, физикалық, жыныстық немесе психологиялық азаптарына, моральдық немесе патримониялық зақымға әкелетін гендерлік белгілерге негізделген кез келген әрекет немесе әрекетсіздік».

Жапонияда да отбасындағы зорлық-зомбылық мәселесі маңызды орын алады. Ұлттық полиция агенттігінің (ҰПА) хабарлауынша, соңғы уақытта полиция тіркеген тұрмыстық зорлық-зомбылық оқиғаларының саны 32,5% - ке күрт өсті және 33 250 оқиғаны құрады, бұл 2012 жылдан бері осындай статистика басталғаннан бергі ең жоғары көрсеткіш.

Осы проблеманы шешудің еуропалық және Солтүстік Америка стратегиясымен ортақ тәсілдері бар.

Мәселен, 2013 жылы тұрмыстық зорлық-зомбылыққа қарсы заңға және психологиялық зорлық-зомбылықты бақылау туралы Заңға толықтырулар енгізу туралы Заң қабылданды. Өзгерістер әйелдерге қатысты зорлық-зомбылық жағдайлары негізінде қабылданды, ол кезде қолданыстағы заңдардың ешқайсысы тиісті түрде шеше алмады. Атап айтқанда, егер полицияның заңдар негізінде үйдегі зорлаушыларға араласуға және тоқтатуға құқығы болса, алдын алуға болатын адам өлтіру. Сондықтан өзгерістер қолданыстағы заңдардағы олқылықтарды толтыруға арналған.

Қайта қаралған «Тұрмыстық зорлық-зомбылыққа қарсы күрес туралы» Заң серіктес (жынысына қарамастан) жәбірленушімен өмір сүру кеңістігін бөлісетін зорлық-зомбылықты қамтиды; заң жәбірленушілерге тыйым салу туралы бұйрық беру туралы сотқа жүгінуге мүмкіндік береді. Заң жергілікті қоғамдық қауіпсіздік комиссияларының ауқымын кеңейтеді. Заң жәбірленуші тұратын жерде юрисдикциясы бар осы комиссияларға ғана емес, сонымен қатар сталкердің тұрғылықты жеріне (психологиялық қысым көрсететін) юрисдикциясы бар қоғамдық қауіпсіздік комиссияларына да мүмкіндік береді.

Жапонияның заң шығару жүйесінде бірқатар қорғаныс заңдары бар, атап айтқанда:

ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫНДАҒЫ АДАМ ҚҰҚЫҚТАРЫ
ЖӨНІНДЕГІ УӘКІЛДІҢ АРНАЙЫ БАЯНДАМАСЫ

1) Жәбірленушіге жақындауға тыйым салу туралы Заң, осы заң құқық бұзушыға жәбірленушіге жақындауға немесе жәбірленушінің тұрғылықты жеріне (мұндай тұрғылықты жері құқық бұзушының тұрғылықты жері болып табылатын жағдайды қоспағанда), жәбірленушінің жұмыс орнына және өзге де осыған ұқсас орындарға 6 ай ішінде жақын болуға тыйым салады;

2) Телефон қоңырауларына және өзге де іс-әрекеттерге тыйым салу туралы Заң, осы Заң 6 ай бойы құқық бұзушының іс-әрекетіне бірқатар шектеулер қояды;

3) жәбірленушінің баласына немесе туыстарына жақындауға тыйым салатын заң жәбірленушіні жәбірленушінің баласына немесе туыстарына қатысты жәбірленушімен кездесу міндетінен қорғау қажет болған кезде пайдаланылады, құқық бұзушыға жәбірленушінің баласына (кәмелетке толмаған және онымен бірге тұратын) немесе туысына жақындауға, сондай-ақ жәбірленушінің тұрғылықты жеріне, оның жұмыс орнына және т. б. 6 ай бойы жақын болуға тыйым салады.

4) Тұрғылықты жерінен босату туралы заң құқық бұзушыны жәбірленушімен негізгі тұрғылықты жері ретінде бөлісетін тұрғылықты жерінен кетуге және жәбірленушінің тұрғылықты жеріне жақын жерде 2 ай болмауға міндеттейді. Құқық бұзушының қорғау туралы заңдарды бұзуы-бір жылдан астам мерзімге мәжбүрлі жұмыстармен немесе бір миллион иеннен аспайтын айыппұл төлеумен бас бостандығынан айыруға жазаланатын әрекет.

Бүгінгі таңда Қазақстан ТМД елдері арасындағы (оның ішінде ТМД-ға мүше бұрынғы мемлекеттерді қоса алғанда), онда отбасы-тұрмыстық салада денсаулыққа қасақана жеңіл зиян келтіру қылмыстық құқық бұзушылық болып табылмайтын жалғыз мемлекет және ұрып-соғу, оның ішінде отбасы-тұрмыстық салада қылмыстық жауаптылыққа тартылмаған бірнеше мемлекеттердің бірі болып табылады.

2. Шет елдерде отбасы-тұрмыстық зорлық-зомбылықтың профилактикасы, оңалту және қайта әлеуметтендіру субъектілері

Англияда қолайсыз отбасылармен жұмыс істеуде белсенді рөлді ағылшын полициясы атқарады, онда отбасындағы зорлық-зомбылыққа қарсы тәуелсіз бөлім бар.

Осы елдегі тұрмыстық зорлық-зомбылыққа қарсы іс-қимыл тәжірибесі полицияның тұрмыстық зорлық-зомбылықты өзі жеңе алмайтындығын көрсетті, сондықтан басқа ресми және ерікті агенттіктермен, оның ішінде Crown Prosecution Service (Корольдік айыптау бөлімі); сотталған қылмыскерлерді бақылау қызметімен; заңгерлермен және дәрігерлермен; тұрғын үй департаментімен, әлеуметтік қамсыздандыру бөлімімен ынтымақтастық қажет қызметтер, әйелдерге көмек көрсету ұйымы, басқа да әйелдер ұйымдары мен агенттіктері, яғни ведомствоаралық кешенді өзара іс-қимыл қажеттілігі туындады.

Зорлық-зомбылықтың құрбаны болғандар үшін тәулік бойы жұмыс істейтін жедел телефон желілері бар. Зардап шеккендерге көмек уақытша және тұрақты баспанаға қол жеткізуді, мектепті ауыстыруға көмектесуді және қаржылық көмекті қамтиды.

Ең алдымен, отбасындағы зорлық-зомбылыққа ұшыраған балаларға көмек көрсетіледі. «Отбасын құтқару үйлерінің» жұмысын үйлестіретін «Әйелдер баспаналары Федерациясы» жүргізетін түзету-оңалту жұмысы үлкен рөл атқарады. Мұнда отбасы зорлық-зомбылыққа ұшыраған әйелдер мен балалар баспана табады. Бұл үйлердің ерекшелігі-тамақ, баспана, психологиялық көмек көрсету ғана емес, сонымен қатар тәуелсіз өмір сүру дағдыларын үйрету, одан әрі жұмысқа орналасу үшін жаңа мамандық алу мүмкіндігі болып табылады.

«Аса ауыр отбасылар» жағдайында балаларды арнайы орталықтарда уақытша оқшаулау практикасына жүгінеді. Осындай клиникалардың бірін психиатр М. Руттер ұйымдастырды. Онда көмек көрсету кезінде әрдайым психотерапевт айналысатын баламен және арнайы кеңесші немесе әлеуметтік қызметтің қызметкері жасырынған ата-аналармен қатар жұмыс жасалады.

Баспаналармен қатар әлеуметтік қызмет (Social services) отбасындағы зорлық-зомбылықтың жолын кесу жүйесінде ерекше маңызға ие. Ақпаратты алған кезде (оның көзі баланың өзі, көршілері, оқытушылары, медицина қызметкерлері және т.б. болуы мүмкін) және балаға қысым, физикалық және өзге де зорлық-зомбылық фактілерін

ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫНДАҒЫ АДАМ ҚҰҚЫҚТАРЫ
ЖӨНІНДЕГІ УӘКІЛДІҢ АРНАЙЫ БАЯНДАМАСЫ

растаған кезде әлеуметтік қызметкерден, полицейден, дәрігерден, мектеп оқытушысынан тұратын арнайы комиссия құрылады. Комиссия отырысына арнайы ұсынымдар алатын бала мен оның ата-анасы да қатысады. Талқылау барысында бала туралы деректерді арнайы тіркелімге (Child Protection Register) енгізу туралы шешім қабылдануы мүмкін, онда белгілі бір аймақтағы, оның ішінде отбасы зорлық-зомбылыққа ұшыраған немесе ұшыраған балалар туралы мәліметтер жиналады.

Балаға қатысты зорлық-зомбылықтың қайталануын болдырмау үшін Англияның әлеуметтік қызметтері көптеген жылдар бойы осындай жағдайлар табылған немесе оларды жасауға тырысқан отбасыларды бақылауға міндетті.

Англияның тұрмыстық зорлық-зомбылыққа қарсы стратегиясы басқа елдердің стратегияларына ұқсас. Онда отбасы зорлық-зомбылық мәселелерін реттейтін заңнамалық база бар, сонымен қатар әртүрлі профилактикалық органдардың құзыреті қаралған. Ағылшын жүйесінің сөзсіз артықшылығы ұзақ уақыт бойы жалғастыру мақсатында зорлық-зомбылық жағдайларын тіркеу, осындай отбасыларға бақылау жасау болып саналады.

Германияның отбасы зорлық-зомбылыққа қатысты криминологиялық саясаты әртүрлі.

Біріншіден, көптеген елді мекендерде орналасқан Frauenhaeuser әйелдер баспаналарының желісі бар. Баспана телефонын полициядан немесе анықтамалық қызметтен табуға болады. Әйелдер баспаналарының мекенжайлары көпшілікке жария етілмейді, сондықтан күйеулер онда қорғаныс іздеген әйелдерді таба алмайды. Әйелдер үйлерінде тұру француздық әлеуметтік қызметтер – «өзіне-өзі көмек көрсету» қағидаты бойынша оқытумен қатар жүреді. Осындай үйлерде тұратын алты ай ішінде әйелдер жаңа жағдайларға бейімделіп, тәуелсіздік тәжірибесін және жұмыста, қарым-қатынаста және т. б. жаңа дағдыларды игереді.

Екіншіден, 24 сағаттық тегін телефон арқылы кеңес беру жиі кездеседі, олар жасырын түрде өткізіледі және әңгіме нәтижесінде алынған ақпарат кәсіби құпияны құрайды.

Үшіншіден, Германияның барлық қалаларында зорлық-зомбылық фактілері тіркелген «әлеуметтік әлсіз отбасылармен» және отбасылармен жұмыс істейтін балаларға көмек қызметтері бар. Балалар бұл қызметтерге өз бетінше, сондай-ақ полиция, педагогтер, дәрігерлер арқылы жүгіне алады. Көбіне балалар отбасында

ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫНДАҒЫ АДАМ ҚҰҚЫҚТАРЫ
ЖӨНІНДЕГІ УӘКІЛДІҢ АРНАЙЫ БАЯНДАМАСЫ

туындайтын мынадай : ұрып-соғу; баланы бесікке, балалар бөлмесіне қамап, оны жалғыз қалдырып кетуге немқұрайлы қарау; өз күшінің көрінісін қанағаттандыру үшін баланың сенімі мен қорғансыздығын қолдана отырып, жыныстық мәжбүрлеу; қызды немесе ұлды ересектерге жыныстық сипаттағы әрекеттерді жасауға мәжбүрлеу; ересек адамның қызға немесе балаға жалаңаш болып көрінуін сұрау; ересек балаға порнографиялық суреттер немесе бейнежазбалар көрсету және осындай іс-шараларға қатысу туралы ұсыныс жасау; ересек адамның жыныстық мүшесімен баланың денесіне тиюі; ересек адамды баланың денесіне мәжбүрлеу анальды, ауыз немесе вагинальды жыныстық қатынасқа түсу жағдайлары бойынша әлеуметтік қызметке жүгінеді.

Айта кетейік, ГФР Қылмыстық кодексінде отбасындағы зорлық-зомбылыққа қатысты қылмыстардың арнайы субъектілері қарастырылған және бұл нормалар әрдайым жасалмаса да, олар мұндай қылмыстарды ерекше санатқа бөледі. Германиядағы басқа елдермен ұқсастығы бойынша зорлық-зомбылық құрбандарына жедел көмек көрсетіп қана қоймай, оларды басқа ережелермен өмір сүруге үйретуге арналған әлеуметтік орталықтардың кең желісі бар.

Италия-тұрмыстық зорлық-зомбылық деңгейі өте жоғары Еуропадағы санаулы елдердің бірі. 2001 жылдан бастап тұрмыстық зорлық-зомбылық туралы Заң қабылданғаннан кейін, құрбандарды қорғау үшін полиция зорлаушыларға бұйрық береді, олар дереу үйден кетуі керек. 2009 жылдан бастап тағы бір рет зорлық-зомбылық жасау түрмеге қауіп төндіретіні туралы "ескерту" бар.

2013 жылы Стамбул Конвенциясының ратификациясына жауап ретінде Феминицид (әйел өлтіру) туралы Заң қабылданды.

Заңдағы ең маңыздылары мынадай:

- 1) зорлық-зомбылық үшін қатаң жаза;
- 2) полиция мен түрмеде міндетті түрде күзетпен ұстау;
- 3) зорлаушыны үйден әкету, тіпті егер ол күйеуі болса да;
- 4) шағымды қайтарып алу мүмкін еместігі;
- 5) сотта қараудың бірінші кезектілігі;
- 6) тегін заң көмегі;
- 7) шетелдік құрбандар үшін тұруға ықтиярхат;
- 8) жәбірленушілерді сот процесіндегі прогресс туралы хабардар ету ережелері болып табылады.

ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫНДАҒЫ АДАМ ҚҰҚЫҚТАРЫ
ЖӨНІНДЕГІ УӘКІЛДІҢ АРНАЙЫ БАЯНДАМАСЫ

Заң сонымен қатар бүкіл ел бойынша зорлық-зомбылықты қорғауға және алдын алуға бағытталған зорлық-зомбылыққа қарсы орталықтарды субсидиялауды көздейді. Мемлекеттік бюджет бүкіл ел бойынша тұрмыстық зорлық-зомбылық сенім телефондарын қаржыландырады. Полицейлер жәбірленушілер мен зорлаушыларға қатысты рәсімдерді өткізу бойынша арнайы тренингтер өткізеді.

Елде тұрмыстық зорлық-зомбылыққа қарсы ұлттық жоспар бар. Оның орындалуына теңдік мәселелері жөніндегі министрлік жауап береді. Сондай-ақ 2007 жылы қабылданған қаржыландыру туралы Заңның негізінде әйелдерге қатысты зорлық-зомбылық мәселесі бойынша Ұлттық бақылау орталығы құрылды, оған жыл сайын 3 млн. еуро бөлінеді.

Испаниядағы отбасындағы зорлық-зомбылықтың профилактикасы мәселелерімен құқық қорғау органдары, жергілікті билік және қоғамдық ұйымдар айналысады.

Полицияда тәулігіне 24 сағат жұмыс істейтін шұғыл телефон желісі бар. Қоңырау шалу арқылы сіз жедел көмек сұрап қана қоймай, сонымен қатар көптеген провинцияларда бар жақын жердегі дағдарыс немесе оңалту орталығы туралы пайдалы ақпарат ала аласыз.

Испания Қылмыстық кодексінің 192-бабында судья немесе сот ата-ана құқығынан айыру, қорғаншылық, қамқоршылық, қорғау, қызметінен айыру немесе белгілі бір қызмет түрімен алты айдан алты жылға дейін айналысу құқығынан айыру немесе ата-ана құқығынан тұрақты айыру түрінде қосымша жаза тағайындай алады делінген.

Азаматтық кодекс сонымен қатар балалардың отбасы контекстіндегі физикалық және психологиялық тұтастығын қорғайды және ата-ана құқықтары әрқашан балалардың пайдасына, олардың жеке қасиеттеріне және олардың физикалық және психологиялық тұтастығын құрметтеуге сәйкес жүзеге асырылатынын анықтайды.

Сонымен қатар, ол судьяға кәмелетке толмағанды қауіптен құтқару немесе оған келтірілген зиянның алдын алу, оның ішінде ата-ана құқығынан уақытша айыру немесе ата-ананың қол жетімділігінен айыру құқығын береді.

Бұдан басқа, судья балаға жасалған ауыр қылмыс туралы білгенде, ол қылмыстық-процестік заңында белгіленген қорғаныс, яғни қылмыскерді әкету, баламен қарым-қатынас жасауға тыйым салу және егер қылмыскер баланың өміріне немесе физикалық тұтастығына қол сұғуы мүмкін деп санауға елеулі негіздер болса, алдын ала қамаққа алу шаралары қолдана алады.

ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫНДАҒЫ АДАМ ҚҰҚЫҚТАРЫ
ЖӨНІНДЕГІ УӘКІЛДІҢ АРНАЙЫ БАЯНДАМАСЫ

Бірыңғай федералдық заңнама болмаған жағдайда, Канадада отбасындағы зорлық-зомбылық мәселелерін реттейтін провинциялық актілердің болуы жиі кездеседі.

1998 жылдан бастап көптеген провинциялар мен аумақтар ҚК-ге қосымша отбасындағы зорлық-зомбылық туралы заң қабылдады және қазіргі уақытта кодексте немесе Юкон (1999), Манитоба (1999) және Альберта (1999) сияқты басқа провинциялық жарғылық құжаттарда бар құралдардың кең ауқымын қарастырды. Заң қабылданды және Онтариода (2000) және жаңа Шотландияда (2001) жарияланады деп күтілуде.

Альберта провинциясында 1998 жылы отбасы зорлық - зомбылықтан қорғау актісі қабылданды, ол отбасының барлық мүшелерін-әйелдерді, еркектерді, балаларды, қарттарды қорғайды.

Осы актіге сәйкес қорғаудың үш түрі бар:

Қауіпсіздік ордері (шұғыл көмек қажет болғанда);

Корольдік сот қорғау ордері;

Тұрғын үйге кіру құқығын беретін ордер.

Манитоба провинциясы құқық бұзушыларға арналған білім беру бағдарламаларының мынадай:

1) топтық кеңес беру бойынша 24 сағаттық сабақтар (6 тілде ұсынылады);

2) 84 сағаттық қарқынды терапия бағдарламасы (шартты түрде жазадан босатылғандар үшін);

3) 300 сағаттық бағдарлама (қамауда отырғандар үшін) үш түрін өзірледі.

Виннипегте 1990 жылдан бастап ерлі-зайыптылар арасындағы, балалар мен қарттарға қатысты зорлық-зомбылық жағдайларын мұқият және әділ қарау үшін қоғамның қысымымен құрылған отбасы зорлық-зомбылық соты жұмыс істейді.

1988 жылдан бастап Онтарио провинциясында, атап айтқанда, провинцияның ең үлкен қаласы – Торонтода тұрмыстық зорлық-зомбылық көріністеріне жедел әрекет ету жүйесі жұмыс істейді.

Канадада сексуалдық және отбасы зорлық-зомбылықтан аман қалған әйелдерге көмек көрсету үшін 370-тен астам дағдарыс орталықтары (баспаналар, баспаналар, сенім телефондары) жұмыс істейді. Мұндай дағдарыс орталықтарында әйелдерге олардың әлеуметтік жағдайы мен ұлтына қарамастан, құқықтық және әлеуметтік қызметтер құпия түрде көрсетіледі. Көптеген дағдарыс орталықтары белсенді қоғамдық жұмыстарды жүргізеді, білім беру және тәрбие жұмыстарына, сондай-ақ заң шығару процесіне қатысады.

ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫНДАҒЫ АДАМ ҚҰҚЫҚТАРЫ
ЖӨНІНДЕГІ УӘКІЛДІҢ АРНАЙЫ БАЯНДАМАСЫ

Канададағы дағдарыс орталықтары - бұл өздерінің принциптері мен ар-намыс кодексіне сәйкес өмір сүретін ерекше әлеуметтік институттар. Дағдарыс орталықтары мен баспана құру 1988 жылдан бері каналда жұмыс істеп келе жатқан Үкіметтің тұрмыстық зорлық-зомбылық бағдарламасының бөлігі болып табылады.

Бүкілқытайлық Қытай әйелдер Федерациясы (ВФЖ) келесі деректерді келтіреді: жыл сайын отбасындағы зорлық-зомбылыққа тиісті органдар жылына 50 000-ға жуық шағым қабылдайды. The Epoch Times газетінің хабарлауынша, Қытайда жыл сайын 287 000 адам өз – өзіне қол жұмсайды, олардың 157 000-ы әйелдер. Зерттеулер көрсеткендей, ауылдық жерлерде әйелдер жасаған суицидтердің саны қалаға қарағанда 3-5 есе көп. Сонымен қатар, олардың көпшілігі отбасындағы зорлық-зомбылыққа байланысты.

Осыған байланысты, 2000 жылдардың басынан бастап ҚХР-дың Неке туралы Заңына түзетулер енгізілді, онда отбасындағы қатыгездіктің көрінісін қылмыс ретінде түсіндіретін ережелер бар. Осыған байланысты 14 провинцияда, автономиялық аудандарда және орталық бағыныстағы қалаларда ерлі-зайыптылық қатынастарды жиі реттейтін «жұдырықтасу құқығына» қарсы заңды шараларды күшейтетін заңдар жасалды.

Қытайда тұрмыстық зорлық-зомбылыққа қарсы іс-қимыл тек 2016 жылы «Тұрмыстық зорлық-зомбылыққа қарсы заңның» қабылдануымен реттелді. Аталған нормативтік құқықтық актінің нормаларында ол «Тұрмыстық зорлық-зомбылықтың профилактикасы және жолын кесу, отбасы мүшелерінің заңды құқықтары мен мүдделерін қорғау, теңдік, үйлесімді және өркениетті отбасы қатынастарды қолдау, сондай-ақ отбасы үйлесімділік пен әлеуметтік тұрақтылыққа жәрдемдесу мақсатында қабылданғаны» көрсетілген.

Қытайдың «Тұрмыстық зорлық-зомбылыққа қарсы Заңы» аталған заңсыз әрекетке қарсы әрекет ететін субъектілердің кең ауқымын қарастырады. Бұдан басқа, ҚХР заң шығарушысы отбасындағы зорлық-зомбылыққа қарсы іс-қимылға уәкілеттік берілген субъектілердің (жергілікті халық үкіметтерін, сот органдарын, халық ұйымдарын, қоғамдық ұйымдарды, көше комитеттерін, кәсіпорындар мен мекемелерді қоса алғанда) тізбесін бекітеді.

Қазіргі уақытта жоғарыда аталған заңнан басқа, әйелдердің құқықтары мен мүдделерін қорғау туралы заң бар, онда отбасы зорлық-зомбылық туралы ережелер де бар. Бұл заң 25 провинциядағы жергілікті ережелермен қолдау тапты.

ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫНДАҒЫ АДАМ ҚҰҚЫҚТАРЫ
ЖӨНІНДЕГІ УӘКІЛДІҢ АРНАЙЫ БАЯНДАМАСЫ

Аталған нормативтік-құқықтық актілермен қатар Қытай ҚК-де «Қасақана мән-жайларда отбасы мүшелеріне қатыгездікпен қарау» 261-бабында және «егде жастағы, кәмелетке толмаған, науқас немесе тәуелсіз өмір сүру қабілеті жоқ басқа адамдарды ұстаудан бас тарту» 261-бабында арнайы субъектілердің - отбасы мүшелерінің жауапкершілігі қаралған.

ҚХР Үкіметінің өкімі бойынша және қоғамдық қауіпсіздік, әділет және денсаулық сақтау министрліктерін қоса алғанда, жеті Министрліктің қаулыларына сәйкес отбасындағы зорлық-зомбылыққа ден қою субъектілері оған отбасы зорлық-зомбылық актісін жасағаны туралы келіп түскен хабарламаларға дереу ден қоюға міндетті полиция болып табылады.

Отбасы зорлық-зомбылық құрбандарына көмек көрсету мен қорғаудың басқа субъектілерін құрудың бастамашысы КХД және қоғамдық қауіпсіздік органдары болды. Олар шағымдар үшін орталықтар, баспаналар, «Сенім телефондары», құқықтық көмек веб-сайттарын құрды. Мемлекеттің қолдауымен отбасындағы зорлық-зомбылық әрекетін түсінуге, оны аман алып қалуға және жаңа шындыққа бейімделуге көмектесетін бейнесюжеттер, жадынамалар, ұсынымдар қамтитын ақпараттық блоктар құрылады.

Алайда Бүкілқытайлық әйелдер Федерациясы мен Үкіметтің осы мәселені шешуге белсенді қатысқанына қарамастан, отбасындағы зорлық-зомбылықтың барлық құрбандары, ең алдымен, ауыл тұрғындары көмек ала алмайды. Мұның себебі көмек орталықтарының саны мен оларға мұқтаж адамдардың санының сәйкес келмеуі.

Қытайда әртүрлі деңгейдегі бірнеше нормативтік актілер отбасындағы зорлық-зомбылық мәселелерін шешеді, бұл аталған мәселенің аса маңызды санатқа бөлінгенін көрсетеді. Алайда осы актілер негізінен гендерлік басымдықтарға ие. Құқық қорғау органдары мен қоғамдық ұйымдар құрбандарды қорғау және осы жағымсыз құбылыстың алдын алу субъектілері ретінде әрекет етеді.

Малайзияда зорлық-зомбылық құрбандарының денсаулығын қорғау қызметтерін «бір шаңырақ астында» бірыңғай ведомствоаралық орталықта біріктіру өте тиімді болды. Зорлық-зомбылықтан кейін ауруханаға түскен әйелдер бір жерде білікті медициналық, заңгерлік және психологиялық көмек ала алады. Малайзияда алғаш рет әзірленген мұндай модель қазіргі уақытта Азияның көптеген елдерінде, сондай-ақ басқа елдерде, атап айтқанда Оңтүстік Африкада шығарылады.

ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫНДАҒЫ АДАМ ҚҰҚЫҚТАРЫ
ЖӨНІНДЕГІ УӘКІЛДІҢ АРНАЙЫ БАЯНДАМАСЫ

Ішкі істер министрлігінің құрамына кіретін полиция мен ұлттық Республикалық Ұлан Португалиядағы тұрмыстық зорлық-зомбылықпен күресуде. Еліміздің барлық аудандарында тұрмыстық зорлық-зомбылыққа, жәбірленушілерге қажетті қорғаныс, қолдау және көмек көрсетуге маманданған тергеушілер бар. Португалияда тұрмыстық зорлық-зомбылық қоғамдық қылмыс сипатына ие, яғни қылмыстық процесс жәбірленушінің талап қою арызына тәуелді емес, сондықтан айыптау немесе қылмысты мойындау сот ісін ілгерілету үшін мемлекеттік айыптау үшін жеткілікті.

АҚШ-та қоғамдық және мемлекеттік деңгейде көптеген «Сенім телефондары», дағдарыс орталықтары мен зорлық-зомбылық құрбандарына арналған баспаналар ұйымдастырылды, балаларға қатысты зорлық-зомбылық және балалардың қараусыз қалуы мәселелері жөніндегі ұлттық орталық ашылды. Көптеген қызметтер құрылуда, олардың міндеттеріне отбасы зорлық-зомбылықтың нақты жағдайларын анықтау ғана емес, сонымен қатар тергеу жүргізу және оның нәтижелері бойынша тиісті шешім қабылдау кіреді. Бұл қызметтердің қызметі тәулік бойы және демалыс күндерінсіз жүргізіледі. Мұндай қызметтердегі жұмысты отбасы терапия саласында ерекше дайындығы бар мамандар жүргізеді.

Отбасындағы зорлық-зомбылықтың жолын кесудегі соңғы рөл құқық қорғау органдарына жүктелген, олардың міндетіне отбасындағы зорлық-зомбылық жағдайларын анықтау да, ескерту жүйесінің ақпаратына жауап беру де кіреді. Барлық оқиғалардың жартысынан көбін полиция тіркейді. Полиция отбасындағы зорлық-зомбылық жасаушылармен және олардың құрбандарымен қарым-қатынас жасайтын алғашқы және көбіне жалғыз әлеуметтік институт. Сондай-ақ полиция қызметкерлері медициналық және әлеуметтік қызметкерлермен бірге отбасындағы зорлық-зомбылық туралы істі тергеуге белсенді қатысады. Зорлық-зомбылық көрсеткен отбасы басшысына § 29а «Полиция Заңы» бойынша екі аптаға үйге кіруге және әйелі мен балаларымен кез келген байланысқа тыйым салынады.

Құқық қорғау органдарының құзыретіне сондай-ақ істі алдын ала тыңдауда оның отбасы мүшесіне қарсы зорлық қылмыс жасады деп айыпталған адамды арнайы консультациялық бағдарламадан өтуге жіберу туралы сот шешімін қабылдау мүмкіндігі де жатады. Мұндай шешім айыпталушымен жасалған келісім негізінде қабылданады. Бағдарлама психологиялық әдістеме негізінде жүзеге асырылатын оқыту курсы болып табылады, ол 15-18 адамнан тұратын топтарда 4 айдан 12 айға дейін маманның басшылығымен өткізіледі. Бағдарламаның өтуін

ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫНДАҒЫ АДАМ ҚҰҚЫҚТАРЫ
ЖӨНІНДЕГІ УӘКІЛДІҢ АРНАЙЫ БАЯНДАМАСЫ

пробація қызметінің офицері қадағалайды. Бағдарлама айыпталушының есебінен оның материалдық жағдайына байланысты икемді баға шкаласы негізінде жүргізіледі. Бағдарламаны сәтті аяқтау айыпты алып тастауға немесе жеңілдетуге негіз болады. Бағдарламаны өтуден жалтарған жағдайда қылмыстық қудалау рәсімі қайта басталады. АҚШ-та отбасында зорлық-зомбылық жасаған адамды жазасын нақты өтеудің орнына арнайы профилактикалық бағдарламадан өтуге жіберу туралы сот шешімдерінің көп бөлігі айыптау үкімі аясында қабылданады.

Аталған қызметтердің жұмысы зорлық-зомбылықтың әртүрлі нысандарының: физикалық, психикалық, жыныстық құрбандарын анықтау, жолын кесу және оңалту бойынша жүргізіледі.

Хабарламаны алған сәттен бастап әлеуметтік қызмет қызметкерлері полициямен және медицина қызметкерлерімен бірлесіп 48 сағат ішінде істі тергеп жатыр. Отбасына міндетті түрде бару керек, онда өмір сүру жағдайлары ғана емес, ересектердің мінез-құлқы да бағаланады, осы отбасына қатысы бар адамдарға (туыстарына, көршілеріне, достарына) сауалнама жүргізіледі. Медициналық және психологиялық жәбірленуші, оның отбасы мүшелері отбасы зорлық-зомбылық фактісін толық зерттеуге мүмкіндік береді. Егер жәбірленуші бала болса, оны психологиялық оңалту мақсатында оны отбасынан уақытша алып қоюға болады.

Тергеп-тексеру қорытындысы бойынша араласу түрінде жүргізіледі:

- 1) нақты қызмет;
- 2) қолдау;
- 3) терапия.

Нақты қызмет материалдық көмек көрсетуді, киім-кешек, азық-түлік, тұрғын үй, көлік шығындарын төлеуді көздейді. Қолдау отбасы өмірдің және оның әрбір мүшесінің сапасының өзгеруінен көрінеді. Үй шаруашылығы, медициналық қызмет көрсету, арнайы курстарға қатысу қызметтері ұсынылады. Терапияны әдетте агенттік дәстүрлі емдеу әдістерін қолданатын қоғамдастықта жүзеге асырады: жеке терапия, ерлі-зайыптылардың, топтардың терапиясы, сонымен қатар дәстүрлі емес әдістер қолданылады: ата-аналарға «анонимді маскүнемдер» қоғамының принципі бойынша көмек, «анонимді ата-аналар» топтары құрылады. АҚШ-та кез келген штаттың өз заңнамасы бар, бірақ жалпы федералды заңнама да бар.

Украина Заңында тұрмыстық зорлық-зомбылықтың профилактикасы және оған қарсы іс-шараларды жүзеге асыратын субъектілер нақты анықталған.

ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫНДАҒЫ АДАМ ҚҰҚЫҚТАРЫ
ЖӨНІНДЕГІ УӘКІЛДІҢ АРНАЙЫ БАЯНДАМАСЫ

Атап айтқанда, оларға: тұрмыстық зорлық-зомбылықтың профилактикасы және оған қарсы іс-қимыл саласында мемлекеттік саясатты қалыптастыруды қамтамасыз ететін орталық атқарушы орган; Украинаның Ұлттық полиция органдары; қорғаншылық және қамқоршылық органдары, балалар істері жөніндегі қызметтер; білім беруді басқару органдары, білім беру жүйесінің оқу орындары мен мекемелері; денсаулық сақтау органдары мен мекемелері; тегін қайталама құқықтық көмек көрсету; зардап шеккендерді қолдаудың жалпы және мамандандырылған қызметтері жатады.

Заңға сәйкес аталған ұйымдар негізінен мемлекеттік және жергілікті бюджеттер есебінен қаржыландырылады.

Отбасындағы зорлық-зомбылық саласындағы зерттеу және профилактикалық қызметпен айналысатын Франция органдары мен ұйымдарының қызметін талдай отырып, құзыретіне зорлық-зомбылық туралы істі тергеу кіретін полиция және жандармерия жүйесіндегі арнайы бөлімдерді, сондай-ақ балаларға қатысты, басқа отбасына дереу орналастыру құқығы бар бөлімдерді атап өтеміз. Бұл шара баланы ата-анасының қысымынан қорғау үшін қажет. Сот полициясының басқару жүйесінде «кәмелетке толмағандарды қорғау бригадасы» орналасқан. Өзінің құрылымы бойынша бригада отбасы тарапынан кәмелетке толмағандарға қатысты зорлық-зомбылықпен айналысатын топқа бөлінеді, басқа топтың құзыретіне кәмелетке толмағанды сыртқы зорлық-зомбылықтан қорғаумен айналысу міндеті кіреді.

Тергеушілердің жұмысын жеңілдету және ақпаратты тез таба білу үшін хатшылық жеке отбасына қатысты барлық құжаттарды ұйымдастырады; бұл деректерде кейде отбасының бірнеше ұрпақтары туралы ақпарат болады, бұл өте маңызды, өйткені отбасы тарихы ұрпақтан-ұрпаққа қалыптасады.

Полициядан басқа, қолайсыз отбасылармен жұмысты «төртінші әлем» қайырымдылық ұйымы да жүргізеді. Оның міндеті-бірінші кезекте отбасындағы зорлық-зомбылыққа ұшыраған балаларға көмек көрсету. Балаға баспана берумен қатар, онымен «өзіне-өзі көмек көрсету» қағидатын басшылыққа алатын арнайы педагог айналысады. Бұл қағидаттың негізі балаларды ата-аналарының, туыстарының және оларға билік ететін адамдардың жағымсыз әсерлері мен қысымына қарсы тұруға үйрету, сондай-ақ ондағы жеке тұлға үшін жағымды қасиеттерді дамыту болып табылады. Кәмелетке толмағандардың мүдделерін көрсете отырып, сот процесінде туыстарының балаға теріс

ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫНДАҒЫ АДАМ ҚҰҚЫҚТАРЫ
ЖӨНІНДЕГІ УӘКІЛДІҢ АРНАЙЫ БАЯНДАМАСЫ

әсерін болдырмау мақсатында Францияның Қылмыстық кодексіне адвокат пен арнайы заңды өкілді тағайындауға қатысты өзгерістер енгізілді. Балаға қатысты өткізілетін барлық іс-шаралармен қатар, қолайсыз отбасы зерттеледі. Мұндай зерттеудің нәтижесі психологтармен жұмыс немесе түзету немесе репрессиялық сипаттағы іс-шаралар болып табылады.

Франция, көптеген елдер сияқты, отбасындағы зорлық-зомбылық туралы заңнаманы да, осы жағымсыз құбылыспен күресетін органдарды да үнемі жаңартып отырады. Кәмелетке толмағандарға қатысты отбасы зорлық-зомбылықтың жолын кесу басым бағыт болды, бұған жекелеген нормативтік-құқықтық актілер ғана емес, сонымен қатар арнайы ұйымдар желісі де куә.

Оңтүстік Корея Заңы зорлық-зомбылық құрбандарын қорғаудың бірқатар мынадай:

- 1) 4-6-бапқа сәйкес шұғыл Колл-орталықтар құру және олардың жұмыс істеуі;
- 2) 5-бапқа сәйкес консультациялық орталықтар құру және олардың жұмыс істеуі;
- 3) 6-бапқа сәйкес консультациялық орталықтардың қызметтері;
- 4) 7-бапқа сәйкес баспана (баспана) құру;
- 5) 7-2-бапқа сәйкес шелтерлер санаттары;
- 6) 8-бапқа сәйкес шелтерде көрсетілетін қызметтер тетіктерін қамтиды.

Сондай-ақ ҰЕҰ гранттары арқылы жәбірленушілер мен зорлаушыларды оңалту шаралары бар. Заңдарды орындау үшін гендерлік теңдік министрлігі жауапты, ол заңнаманы жетілдіру бойынша үнемі жұмыс істейді. Бірақ ауыр дене жарақаттары болған жағдайда, құқық бұзушы қылмыстың ауырлығына байланысты ұзақ мерзімге бас бостандығынан айыру көзделген қылмыстық кодекске сәйкес сотталады.

Жапонияға қолдау көрсету схемасына сәйкес, министрлер кабинетіндегі жыныстық теңдік Бюросының ерлі-зайыптыларға қатысты зорлық-зомбылық кезінде жәбірленушінің таңдау құқығы бар: ең алдымен олар полицияға немесе әр префектурада орналасқан ерлі-зайыптыларға қатысты зорлық-зомбылық құрбандарына кеңес беру және қолдау орталықтарына жүгіне алады. Балама-аудандық сотқа жүгіну, оның нәтижесінде қылмыскер бір жылдан аспайтын мерзімге мәжбүрлі жұмыстармен немесе бір миллион иеннен аспайтын айыппұл төлеумен бас бостандығынан айырылады.

ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫНДАҒЫ АДАМ ҚҰҚЫҚТАРЫ
ЖӨНІНДЕГІ УӘКІЛДІҢ АРНАЙЫ БАЯНДАМАСЫ

Жапониядағы отбасы зорлық-зомбылық құрбандарын қолдау жүйесі уақытша қорғауға болатын жеке баспана желісін де қамтиды. Жеке баспаналармен және мемлекеттік отбасы зорлық-зомбылық құрбандарына кеңес беру және қолдау орталықтарымен қатар әйелдер консультациясы бөлімдері де бар. Мұнда сіз отбасындағы зорлық-зомбылықты қорғау жүйесі туралы ақпарат пен толығырақ ақпарат ала аласыз.

Жапония Қылмыстық кодексінің бірқатар баптарында арнайы тақырып бар: 200-бап «туысын жоғары және төмен қарай өлтіру», осы баптың санкциясы өлім жазасы немесе мерзімсіз бас бостандығынан айыру түріндегі жазаны қарайды. 205-бап «дене жарақаты арқылы келтірілген адам өлтіру», 218-бап «тастап кеткенге қамқорлық жасауға міндетті адамның тағдырын өз еркімен қалдыру», 220-бап «заңсыз ұстау және бас бостандығынан айыру» сонымен қатар отбасы мүшелерінің арнайы субъектісі ретінде қарастырылады, бұл өз кезегінде жазаны ауырлатады.

Жапонияның отбасындағы зорлық-зомбылыққа қатысты саясатында аталған мәселенің негізгі мәселелерін реттейтін Жапония Қылмыстық кодексімен қатар бірқатар заңдар бар. Бұл заңнаманың ерекшелігі-отбасының жекелеген мүшелерін қорғаудың әртүрлі тәсілдерін қарастыратын оның жүйелілігі. Қорғау және алдын алу субъектілері дәстүрлі түрде полиция мен соттардың атынан құқық қорғау органдары, сондай-ақ консультациялық көмек көрсететін, уақытша баспана беретін және әлеуметтік мәселелерге көмектесетін мемлекеттік және жеке ұйымдар болып табылады.

2008 жылы қабылданған Гватемаладағы әйелдерді өлтіруге және әйелдерге қатысты зорлық-зомбылықтың басқа түрлеріне қарсы заң Ұлттық статистика басқармасына деректерді жинауға және әйелдерге қатысты зорлық-зомбылық көрсеткіштерін әзірлеуге міндеттейді.

Мексикада Әйелдердің зорлық-зомбылықсыз өмірге қол жетімділігі туралы Заң әйелдерге қатысты зорлық-зомбылық жағдайлары туралы Ұлттық мәліметтер базасын, оның ішінде қауіпсіздік туралы бұйрықтар мен олар жазылған адамдар туралы мәліметтерді құруды міндеттейді. Тұрмыстық зорлық-зомбылық туралы неғұрлым егжей-тегжейлі түсінік қалыптасқан сайын, бірқатар елдер зорлық-зомбылықтың барлық немесе кейбір түрлерін қамтитын анықтамаларды бекіту үшін заңнаманы енгізеді және/немесе түзетеді: физикалық, жыныстық, эмоционалды және/немесе психологиялық, патримониялық, меншік құқығы және/немесе экономикалық.

ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫНДАҒЫ АДАМ ҚҰҚЫҚТАРЫ
ЖӨНІНДЕГІ УӘКІЛДІҢ АРНАЙЫ БАЯНДАМАСЫ

Бразилияның Мария да Пенья Заңында зорлық-зомбылықтан аман қалған әйелдерге алғашқы медициналық көмек көрсетілуі, одан әрі зорлық-зомбылықтан қорғалуы және олардың ұзақ мерзімді қажеттіліктері шешілуі керек. Денсаулық сақтау және қолдау қызметтеріне уақтылы қол жетімділік қажет деп жазылған. Мұндай қызметтерді көбіне қаражаты шектеулі үкіметтік емес ұйымдар ұсынады. Сондықтан зорлық-зомбылықтан аман қалған көптеген әйелдер қолдау қызметтерін мүлдем алмайды немесе оларды жеткіліксіз мөлшерде алады.

Гватемалада әйелдерді өлтіруге және әйелдерге қатысты зорлық-зомбылықтың басқа түрлеріне қарсы күрес туралы Заң үкіметтен зорлық-зомбылықтан аман қалған адамдарға кешенді қызмет көрсету орталықтарына, оның ішінде қаржы бөлу арқылы қол жеткізуге кепілдік беруді талап етеді.

Түркияның жергілікті әкімшілігі туралы заң 50 мыңнан астам адамға арналған муниципалды баспана құруды қарастырады.

Австрияның зорлық-зомбылықтан қорғау туралы Заңына сәйкес барлық жерлерде жәрдемдесу орталықтары құрылуы керек, онда тұрмыстық зорлық-зомбылықтан зардап шеккендерге/аман қалғандарға полицияның араласуынан кейін белсенді көмек көрсетіледі. Орталықтарға басшылықты әйелдер үкіметтік емес ұйымдары, ал қаржыландыруды – ІІМ және әйелдер істері министрлігі бес жылдық шарттар негізінде жүзеге асырады. Зорлық-зомбылықтан аман қалған кейбір әйелдер жұмысынан айырылады, өйткені олар дене жарақаты немесе зорлық-зомбылықтың басқа салдары салдарынан жұмыстан біраз уақыт кетеді, сонымен қатар баспана іздеуге немесе сот отырыстарына қатысуға мәжбүр болады. Осыған байланысты, кейбір мемлекеттерде олардың белгілі бір кезеңін қолдауға міндеттейтін нормалар заңнамалық түрде бекітілген.

Филиппинде әйелдерге және олардың балаларына қатысты зорлық-зомбылыққа қарсы күрес туралы Заң зорлық-зомбылықтан аман қалғандар, басқа ақылы демалыстарға қосымша 10 күнге дейін ақылы демалыс алу құқығын қарастырады.

Гондурастағы тұрмыстық зорлық-зомбылық туралы заңда мемлекеттік және жеке сектордың жұмыс берушілеріне өз қызметкерлеріне зорлық-зомбылықтан аман қалғандар үшін өзіне-өзі көмек көрсету топтарының сабақтарын және зорлық-зомбылық жасаған адамдармен тәрбие жұмысын қоса алғанда, тиісті бағдарламаларға қатысуға рұқсат беру міндеттеледі. Бірқатар мемлекеттерде зорлық-зомбылықтан аман қалған әйелдерге сот қорғау бұйрығынан басқа қаржылық көмек көрсетіледі.

ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫНДАҒЫ АДАМ ҚҰҚЫҚТАРЫ
ЖӨНІНДЕГІ УӘКІЛДІҢ АРНАЙЫ БАЯНДАМАСЫ

Австралияда зорлық-зомбылықтан аман қалған әйелдерге, егер олар зорлық-зомбылықтан үйінен кетуге мәжбүр болса және/немесе зорлық-зомбылық жасаған адам кеткеннен кейін үйінде қалса және қаржылық қиындықтарға тап болса, «центрелинк» федералды көмек агенттігі төлейтін «дағдарыстық жәрдемақы» тағайындалады. Заңды контекстке байланысты мұндай көмек зорлық-зомбылықтан аман қалғандарға арналған сенім қоры арқылы берілуі мүмкін, оған Үкімет те, басқа да мүдделі тараптар да үлес қоса алады.

3. Шет елдерде отбасы-тұрмыстық зорлық-зомбылықтың профилактикасы субъектілерінің ведомствоаралық өзара іс-қимылы

Халықаралық тәжірибеде отбасы, әйелдер мен балалар мәселелері бойынша қызметті жүзеге асыратын мемлекеттік органдар жұмысының тиімді өзара іс-қимылын үйлестіру және қамтамасыз ету жөніндегі құрылымдардың құзыретін заңнамалық бекіту мынадай: Австрия, Австралия, Германия, Франция, АҚШ, Ресей, Беларусь Республикасы, Өзбекстан Республикасы, Грузия, Швеция және т. б. елдерде бар.

Тұрмыстық зорлық-зомбылыққа қарсы жүйенің негіздері 1997 жылы қабылданған Австрияның тұрмыстық зорлық-зомбылықтан қорғау Федералды актісінде анықталған.

Бұл жүйенің басты ерекшелігі құқық қорғау органдары жүйесі функцияларының бір бөлігін КЕҰ-ға қайта бөлу және тұрмыстық зорлық-зомбылықтан зардап шеккендерге қатысты медициналық жүйе, полиция және сот қызметкерлерінің шешімдеріне белсенді азаматтық бақылауды енгізу болып табылады.

Жүйенің үйлестіруші органы Федералды экономика, отбасы және жастар министрлігі болып табылады, ол практикалық қызметте тиісті аймақтық құрылымдарға сүйенеді. Министрлік жанынан екі агенттік – әйелдерді зорлық-зомбылықтан қорғау жөніндегі министрлікаралық жұмыс тобы және «әйелдерге қатысты зорлық-зомбылық» ұлттық үйлестіру бюросы құрылды.

Министрлік пен өңірлік құрылымдар қызметінің негізгі бағыттары: жастарға азаматтық білім беру, отбасындағы зорлық-зомбылықтың профилактикасы, интернет-қауіпсіздік, отбасыларға, балалар мен жастарға әлеуметтік көмек және қолдау көрсету, балалар саудасына қарсы іс-қимыл, нашақорлықтың, ЖҚТБ-ның алдын алу болып табылады.

Тұрмыстық зорлық-зомбылықтан зардап шеккендерге көмек көрсетуде және профилактикалық-білім беру жұмыстарын жүргізуде құқық қорғау құрылымдарының шешімдеріне араласу және азаматтық бақылау функциялары бекітілген мемлекеттік емес ұйымдар шешуші рөл атқарады.

Елде полиция мен әлеуметтік қызметтерді үйлестіруді жүзеге асыратын және зардап шеккендерге көмек көрсетудің белсенді тәсілін жүзеге асыратын интервенция (интервенция) орталықтарының (интервенция орталықтары) желісі жұмыс істейді.

Орталықтарды ІІМ және Әйелдер істері министрлігі қаржыландырады, бірақ әйелдер үкіметтік емес ұйымдары басқарады.

ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫНДАҒЫ АДАМ ҚҰҚЫҚТАРЫ
ЖӨНІНДЕГІ УӘКІЛДІҢ АРНАЙЫ БАЯНДАМАСЫ

Интервенция орталығының негізгі міндеттері тұрмыстық зорлық-зомбылық жағдайларындағы қауіпті бағалау; зардап шеккен және оған тәуелді кез келген адамның қауіпсіздігін жоспарлауға қолдау көрсету және көмек көрсету; отбасындағы зорлық-зомбылық құрбандарына заңгерлік кеңес беру және оларды мемлекеттік органдар мен соттарда қолдау көрсету; зорлық-зомбылық құрбандарын әлеуметтік жайластыруға, олардың психологиялық және медициналық оңалтуына жәрдемдесу; әйелдерге нақты баспана беру, балаларға.

Жүйенің ұлттық деңгейде жұмыс істеуінің елеулі ынталандырушы факторы көмек көрсетуден бас тартқаны үшін санкциялар белгілей отырып, жүйе шеңберіндегі құрылымдардың әрқайсысының міндеттері мен функцияларын нақты бөлу, сондай-ақ халықпен ұлттық деңгейде белсенді білім беру жұмысы болып табылады.

Австралия Достастығы үкіметінің құрамында бірқатар құрылымдар бар, олардың әрқайсысы отбасының, әйелдердің, гендерлік теңдіктің, жастардың, тұрмыстық зорлық-зомбылық проблемаларының нақты мәселелеріне жетекшілік етеді:

1) Отбасы істері және әлеуметтік қызметтер министрі отбасылардың әл-ауқатын жақсарту мәселелеріне жетекшілік етеді; отбасы мен балалар, психикалық денсаулық, мүгедектер мен қарттарды қолдау мәселелері бойынша мемлекеттік әлеуметтік қызметтерді бақылауды жүзеге асырады;

2) Әйелдер істері жөніндегі министрі-Үкіметтің осы құрылымдық бөлімшесінің миссиясына Премьер-Министрге, Әйелдер істері жөніндегі министріне стратегиялық саяси консультациялар беру, Австралия әйелдерінің гендерлік теңдігін қамтамасыз ету және олардың өмірін жақсарту жөніндегі саясат пен бағдарламаларды әзірлеу, әйелдердің экономикалық қауіпсіздігін нығайту, басшылық лауазымдардағы әйелдерді қолдау, әйелдер мен балаларды зорлық-зомбылықтан қорғау кіреді;

3) жұмыс орындарындағы гендерлік теңдік мәселелері жөніндегі агенттік (*workplace Gender Equality Agency*) жұмыс орнындағы гендерлік теңдікке жәрдемдесу мәселелерімен айналысады; гендерлік көрсеткіштерді жақсарту мәселелері бойынша жұмыс берушілерге консультациялар мен оқыту жүргізеді;

4) австралиялық отбасы зерттеулер институты (*Australian Institute of Family Studies*) үкімет үшін отбасы саясатты әзірлеу және іске асыру бойынша зерттеулер жүргізуді және консультациялар ұсынуды қамтамасыз етеді.

ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫНДАҒЫ АДАМ ҚҰҚЫҚТАРЫ
ЖӨНІНДЕГІ УӘКІЛДІҢ АРНАЙЫ БАЯНДАМАСЫ

Отбасы, қарттар, әйелдер және жастар жөніндегі федералды министрліктің құрылымына мыналар: Федералды министрліктегі бөлімдер, федералды Штаттардағы Комитеттер, әкімшілік округтер (аудандар), жастар қызметі кіреді.

Қызметтің негізгі бағыттары:

1) отбасы мен жастардың мүдделерін қозғайтын заңдарды дайындау және қабылдау, барлық саяси аспектілерде, негізінен білім беру, денсаулық сақтау және еңбек қатынастары саласында отбасының, балалар мен жастардың мүдделерін білдіру;

2) министрліктермен, федералды штаттармен және муниципалитеттермен сектораралық ынтымақтастықты ұйымдастыру және қолдау, еуропалық жастар бағдарламаларын дамытуға және жүзеге асыруға қатысу, ғылыми жобаларды қолдау болып табылады.

Бундестаг жанындағы балалардың мүдделерін сақтау жөніндегі комиссия қызметінің негізгі бағыттары: БҰҰ-ның Балалар құқықтары жөніндегі конвенциясын іске асыру, балалар мен жастарға әлеуметтік көмек көрсету, балалардың құқықтарын қорғау, балаларды ерте жаста оқытуды ынталандыру болып табылады.

Қоғамдық ұйымдардың қызметі жастарға құқықтық және әлеуметтік көмек пен қолдау көрсетуге, еріктілер ұйымдарын қолдауға және балалар мен жастардың мүдделерін қорғауға бағытталған.

Германиядағы отбасы зорлық-зомбылықпен күресудің ең тиімді әдісі-құқық қорғау органдарының отбасындағы зорлық-зомбылық фактісі жөнінде іс жүргізуді өз бетінше қозғау мүмкіндігі. Егер құқық қорғау органдары қылмыс жасалған жерге тікелей шақырылса, онда олар жәбірленушінің өтінішінсіз іс қозғай алады. Тұрмыстық зорлық-зомбылық құрбандары полицияға 3 ай ішінде хабарлауы мүмкін.

Бұдан басқа, «Зорлық-зомбылықтан қорғау туралы» Заң жәбірленушіге құқық бұзушыны пәтерден шығаруға заңды талап қою құқығын береді.

Франциядағы жеті, әйелдер мен балалар мәселелері бойынша қызметті жүзеге асыратын мемлекеттік органдардың үйлестіруін және тиімді өзара іс-қимылын қамтамасыз ететін мемлекеттік құрылымдар: Үкімет, Ұлттық білім беру министрлігі, Денсаулық сақтау министрлігі, Прокуратура болып табылады.

Үкімет бас кеңестің (Департаменттің) төрағасы және оның қарамағындағы қызметтер атынан мынадай қызмет түрлерін жүзеге асырады:

1) кәмелетке толмаған балаларға және олардың отбасыларына, толық әрекетке қабілетті деп жарияланған кәмелетке толмағандарға

ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫНДАҒЫ АДАМ ҚҰҚЫҚТАРЫ
ЖӨНІНДЕГІ УӘКІЛДІҢ АРНАЙЫ БАЯНДАМАСЫ

және әлеуметтік тәртіптің қиындықтарына тап болған 21 жасқа толмаған кәмелетке толған азаматтарға материалдық, тәрбиелік және психологиялық көмек көрсетеді;

2) Әлеуметтік қолайсыздық белгілері (көшелер, орамдар), балалардың қадағалаусыз қалуы және әлеуметтік мінез-құлқы байқалатын жерлерде ұжымдық сипаттағы акциялар өткізеді;

3) кәмелетке толмағандарға тұрғын үй қабылдаумен және берумен айналысатын жеке тұлғалар мен қауымдастықтарды қадағалау мен бақылауды жүзеге асырады;

4) осы қызметтердің қамқорлығына ата-аналарының өздері берген кәмелетке толмағандарға немесе отбасы және туыстық байланысын жоғалтқан балаларға (шетелдік балаларға, атап айтқанда құжаттары жоқ балаларға) физикалық және қаржылық қамқорлық жасайды;

5) профилактикалық іс-шараларды жүргізу және қатыгездікке ұшыраған балалар туралы ақпарат жинайды;

6) жүкті әйелдер мен алты жасқа дейінгі балаларға міндетті медициналық бақылауды жүзеге асырады;

7) мұқтаж адамға немесе отбасына көпфункционалды әлеуметтік қызметкердің күшімен жеке көмек көрсетеді; мынадай: денсаулық жағдайына, жұмысқа, білімге байланысты қаржылық, әкімшілік, тұрғын үй проблемаларды шешуге жәрдемдеседі.

Ұлттық білім министрлігінің қызметі оқушылардың дене және ақыл-ой денсаулығын насихаттауға бағытталған (диспансерлеу, бірқатар ауруларды анықтауға арналған міндетті талдаулар/тесттер; халықты салауатты өмір салтына оқыту; профилактикалық іс-шаралар жүргізу және шұғыл медициналық көмек көрсету; қолайсыз балаларды анықтау (қатыгездік, психологиялық проблемалар, депрессия) және оларды мамандандырылған мекемелерге немесе қызметтерге жіберу.

Денсаулық сақтау министрлігі қызметінің негізгі мазмұны азаматтарды амбулаториялық режимде не мамандандырылған мекемелерде, не мамандандырылған орталықтарда (медициналық-психологиялық орталықтар, ауруханалардағы балалар психиатриясы бөлімшелері) қабылдауда емдеу және кеңес беру болып табылады.

Прокуратура кәмелетке толмағандарға қатысты заңдылықтың сақталуын және олардың денсаулығына, біліміне немесе қауіпсіздігіне қатер төнген жағдайда кәмелетке толмағандардың мүдделерін қорғауды бақылауды жүзеге асырады.

Муниципалды деңгейде (Париж) муниципалды полицияның бас дирекциясы жұмыс істейді, ол нақты уақыт режимінде мынадай:

ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫНДАҒЫ АДАМ ҚҰҚЫҚТАРЫ
ЖӨНІНДЕГІ УӘКІЛДІҢ АРНАЙЫ БАЯНДАМАСЫ

1) отбасы шеңберінде туындайтын мәселелерді мониторингілеу, алдын алу және шешу (әлеуметтік тергеулер, балаға дұрыс қарамау, отбасы жыныстық зорлық-зомбылық және т. б.);

2) кәмелетке толмағандардың отбасынан тыс проблемаларын тергеп-тексеру (қашу, педофилия);

3) материалдық немесе моральдық қауіптегі немесе тәрбиелеу мен оқытудың қалыпты жағдайлары жоқ кәмелетке толмағандарды анықтау (кәмелетке толмағандар, өздеріне берілген, мектептегі сабақтарды өткізіп жіберетін, қылмыстық жолда тұрған, өзіне-өзі қол жұмсау әрекеттерін жасаған, психологиялық немесе психикалық проблемалары бар және т.б.) мәселелерін шешеді.

Француз Заңы бойынша отбасы мүшесіне қатысты тұрмыстық зорлық-зомбылық ауырлататын жағдай болып саналады. Мәселен, әйелі өлтірілген жағдайда, күйеуі өмір бойына бас бостандығынан айыруға сотталады.

АҚШ-та отбасы, әйелдер және балалар істері жөніндегі дербес құрылым жоқ; АҚШ Денсаулық сақтау және халыққа қызмет көрсету департаментінің құрамында министрдің көмекшісі басқаратын отбасы және балалар істері басқармасы жұмыс істейді.

Министрліктің құрылымына 20-дан астам мамандандырылған бөлімшелер, оның ішінде балалар, жастар және отбасы істері басқармасы (ACYF) және отбасы және жастар істері бюросы (FYSB), отбасына көмек көрсету кеңсесі (OFA) кіреді.

Белгіленген құрылымдардың негізгі қызметі: отбасылардың, балалардың, жеке адамдар мен қауымдастықтардың экономикалық және әлеуметтік әл-ауқатына ықпал ету, әлеуметтік қызметтерді жанашырлықпен және тиімді ұсыну үшін федералды басшылық, серіктестік және ресурстар арқылы денсаулық пен әл-ауқатты нығайту болып табылады.

АҚШ-тың құқықтық жүйесінің ерекшелігі-АҚШ-тың әр штатында зорлық-зомбылықтың профилактикасы және оған қарсы жеке заңнама бар.

Мысалы, Иллинойс штатында «отбасындағы зорлық-зомбылыққа қарсы әрекет» бар, оған сәйкес жәбірленушіге («талап қоюшыға») қатысты зорлық-зомбылық жасаған адамға («жауапкерге») қатысты сот «жауапкерге» белгілі бір әрекеттерді жасауға тыйым салатын немесе одан белгілі бір әрекеттерді жасауды талап ететін қауіпсіздік ордерін шығарады. Ордердің 3 түрі: төтенше (түнгі және демалыс күндері зорлық-зомбылық жасаған жағдайда), уақытша (21 күнге дейін) және тұрақты күзет ордері. Зорлаушының түзету бағдарламасы көзделген.

ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫНДАҒЫ АДАМ ҚҰҚЫҚТАРЫ
ЖӨНІНДЕГІ УӘКІЛДІҢ АРНАЙЫ БАЯНДАМАСЫ

Миннесота штатының заңнамасы тұрмыстық зорлық-зомбылықты қылмыстық жауаптылыққа тартады және қызметкерлерге отбасында зорлық-зомбылық жасады деп сенуге негіз бар болса, қызметкерлерге ордерсіз адамды тұтқындауға мүмкіндік береді және бұл құқық қорғау органдарының қызметкерлерінен отбасы зорлық-зомбылық құрбандарына олардың заңды құқықтары туралы хабарлауды талап етеді.

Нью-Йорк штатының тұрмыстық зорлық-зомбылықтың профилактикасы туралы Заңы аудандардың әлеуметтік қызметтерінен уақытша баспана және басқа да қызметтерді, оның ішінде түсіндіру және кеңес беруді талап етеді. Заң құрбандар үшін баспаналарды қаржыландыруды талап етеді, сонымен қатар құрбандар мен баспаналардың мекенжайларының құпиялылығын қамтамасыз етеді. Бұдан басқа, мемлекет зорлық-зомбылықтан мүгедек болған тұрмыстық зорлық-зомбылық құрбандарына жұмыссыздық бойынша жәрдемақы бөледі.

Нью-Йорк штатында отбасындағы зорлық-зомбылықтың профилактикасы бюросын құру туралы заң қабылданды.

Ресей Федерациясындағы отбасы, әйелдер, балалар, тұрмыстық зорлық-зомбылық мәселелерімен бірқатар мемлекеттік құрылымдар айналысады: Ресей Федерациясының Үкіметі жанындағы әйелдер мүддесі үшін 2017-2022 жылдарға арналған ұлттық іс-қимыл стратегиясын іске асыру жөніндегі үйлестіру кеңесі; Ресей Федералдық Жиналысының Палаталарындағы отбасы, әйелдер және балалар істері жөніндегі Комитет; Президент Әкімшілігіндегі отбасы, әйелдер және балалар істері жөніндегі Комитет Ресей Федерациясы; кәмелетке толмағандардың істері және олардың құқықтарын қорғау жөніндегі Үкіметтік комиссия; Ресей Федерациясының Денсаулық сақтау және әлеуметтік даму министрлігі және көптеген үкіметтік емес ұйымдар мен қорлар.

Ресей Федерациясының адам құқықтары жөніндегі уәкілінің Аппаратында әйелдер, отбасы және бала құқықтарын қорғау бөлімі құрылды.

Барлық белгіленген құрылымдардың миссиясы: федералды мемлекеттік органдардың, Ресей федерациясының құрылтай субъектілерінің мемлекеттік органдарының, жергілікті өзін-өзі басқару органдарының, қоғамдық бірлестіктердің, ғылыми және басқа ұйымдардың 2017-2022 жылдарға арналған әйелдер мүддесі үшін ұлттық іс-қимыл стратегиясын іске асыруға байланысты мәселелерді қарау кезінде өзара әрекеттесуін қамтамасыз ету болып табылады.

ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫНДАҒЫ АДАМ ҚҰҚЫҚТАРЫ
ЖӨНІНДЕГІ УӘКІЛДІҢ АРНАЙЫ БАЯНДАМАСЫ

Кейбір белгіленген құрылымдардың негізгі бағыттары төмендегідей нақтыланады:

Ресей Федерациясының Федералды Жиналысының Палаталарындағы Отбасы, әйелдер және балалар істері жөніндегі комитеті, Ресей Федерациясының Президенті Әкімшілігіндегі Отбасы, әйелдер және балалар істері жөніндегі комитеті, Кәмелетке толмағандардың істері және олардың құқықтарын қорғау жөніндегі үкіметтік комиссиясы - Ресей федерациясының құрылтай субъектілерінің федералды атқарушы органдары мен атқарушы органдарының ел заңнамасының орындалуын қамтамасыз етуге байланысты кәмелетке толмағандардың қадағалаусыз қалуы мен құқық бұзушылықтарының профилактикасы, олардың құқықтарын қорғау саласындағы қызметін үйлестіреді, кәмелетке толмағандардың қадағалаусыз қалуы мен құқық бұзушылықтарының профилактикасына, олардың құқықтарын қорғауға байланысты қызметтің басым бағыттарына қатысты негізгі мәселелерді шешуге келісілген тәсілдерді әзірлейді.

Ресей Федерациясының Денсаулық сақтау және әлеуметтік даму министрлігі - отбасыларға, әйелдер мен жастарға құқықтық, медициналық және әлеуметтік көмек және қолдау; отбасы және тұрмыстық зорлық-зомбылықтың профилактикасы.

Жергілікті атқарушы органдар жанындағы отбасын, ана мен баланы әлеуметтік қорғау бөлімдері-әртүрлі типтегі отбасылардың әлеуметтік, экономикалық және құқықтық жағдайын талдау; мүдделі ведомстволармен бірлесіп халықты әлеуметтік қорғау мәселелері бойынша кешенді бағдарламалар мен іс-шаралар жоспарларын әзірлейді; кәмелетке толмағандардың қадағалаусыз қалуының алдын алады, олардың құқықтарын қорғайды; отбасы-тұрмыстық зорлық-зомбылықтың профилактикасы.

Қазіргі уақытта Ресей Федерациясында тұрмыстық зорлық-зомбылық құрбандарына көмектесетін Дағдарыстық орталықтар желісі құрылды, «жедел желі» және онлайн-кеңес жұмыс істейді. Мысалы, 2011 жылдан бастап «Анна» дағдарыс орталығының базасында тұрмыстық зорлық-зомбылыққа ұшыраған әйелдерге арналған Бүкілресейлік тегін сенім телефоны жұмыс істей бастады.

Елде гендерлік саясатты іске асыру функцияларын жүзеге асыратын мемлекеттік органдар Беларусь Республикасының Министрлер Кеңесі жанындағы гендерлік саясат жөніндегі Ұлттық Кеңес, Еңбек және әлеуметтік қорғау министрлігінің құрылымындағы халық, гендерлік және отбасы саясат бөлімі және облыстық атқару

ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫНДАҒЫ АДАМ ҚҰҚЫҚТАРЫ
ЖӨНІНДЕГІ УӘКІЛДІҢ АРНАЙЫ БАЯНДАМАСЫ

Беларусь Республикасының Министрлер Кеңесі жанындағы гендерлік саясат жөніндегі ұлттық кеңес жүргізіліп жатқан гендерлік саясатты үйлестіруді және Біріккен Ұлттар Ұйымының Әйелдерге қатысты кемсітушіліктің барлық нысандарын жою туралы конвенциясының, оған Факультативтік хаттаманың ережелерін орындауды қамтамасыз етуге бағытталған келісілген іс-қимылдарды әзірлеуді жүзеге асырады.

Кеңес құрамына заң шығарушы, атқарушы, сот билігі органдарының, жергілікті атқарушы және өкімдік органдардың, ғылыми ұйымдардың, кәсіподақтардың, сондай-ақ қоғамдық бірлестіктер мен халықаралық ұйымдардың өкілдері кіреді.

Еңбек және әлеуметтік қорғау министрлігінің құрылымындағы халық, гендерлік және отбасы саясат бөлімі ерлер мен әйелдердің тең құқықтары мен мүмкіндіктерін қамтамасыз ету мәселелері бойынша мемлекеттік саясаттың негізгі бағыттарын іске асыру бойынша Министрлікке жүктелген міндеттердің орындалуын қамтамасыз етеді, Ұлттық Кеңестің қызметін ұйымдастырушылық-техникалық және ақпараттық қамтамасыз ету жөніндегі функцияларды жүзеге асырады.

Облыстың Атқару комитеттері жанындағы еліміздің барлық өңірлерінде гендерлік саясатты іске асыру мәселелері жөніндегі сараптамалық жұмыс топтары азаматтық қоғам институттарымен әріптестік өзара іс-қимылды дамытуды жүзеге асырады.

Тұрмыстық зорлық-зомбылыққа қарсы іс-қимыл практикасында іске асырудың ерекше ерекшеліктерінен зардап шеккен әйелдерге уақытша баспана қызметін көрсету үшін «дағдарыс бөлмелері» деп аталатын жұмыстарды атап өтуге болады.

«Дағдарыс бөлмесі» жергілікті атқарушы және өкімдік органдардың шешімі бойынша мемлекеттік немесе жеке тұрғын үй қорының оқшауланған тұрғын үй-жайларында немесе өзге мекемелер мен ұйымдарға бекітілген үй-жайларда орналастырылуы мүмкін.

«Дағдарыс бөлмесінің» жұмыс режимі-тәулік бойы. Азаматтардың «дағдарыс бөлмесінде» болу мерзімі шартта айқындалады және нақты өмірлік жағдайдың мән-жайларын ескере отырып ұзартылуы мүмкін.

Отбасы, әйелдер мен балалар саласына жетекшілік ететін мемлекеттік құрылымдар Өзбекстан Министрлер Кабинеті жанындағы әйелдер комитеті және Жұмыспен қамту және еңбек қатынастары министрлігі болып табылады.

Өзбекстан Министрлер Кабинеті жанындағы әйелдер комитеті қызметінің негізгі бағыттары:

ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫНДАҒЫ АДАМ ҚҰҚЫҚТАРЫ
ЖӨНІНДЕГІ УӘКІЛДІҢ АРНАЙЫ БАЯНДАМАСЫ

1) әйелдерді әлеуметтік және құқықтық қолдау, ана мен баланы қорғау, әйелдердің кәсіби, физикалық, рухани және зияткерлік өсуі саласындағы практикалық шараларды бекіту, сондай-ақ қоғамды жаңғырту және демократиялық жаңарту, Өзбекстандағы Әлеуметтік және мемлекеттік құрылыс процестеріндегі әйелдердің рөлін күшейту және басқа да мәселелер бойынша практикалық шараларды бекіту;

2) жарғылық міндеттерді орындау үшін бизнес-құрылымдар мен қорларды құру және тарату туралы шешімдер қабылдау; бұқаралық ақпарат құралдарын құру;

3) облыстық әйелдер комитеттерін құру және тарату туралы шешімдер қабылдау, олардың қызметін үйлестіру болып табылады.

Комитет жанынан «Ойыл» республикалық ғылыми-практикалық орталығы құрылды, аумақтық деңгейде аудандарда/қалаларда әйелдер комитеттері жұмыс істейді.

Құрылымдар мынадай:

1) әйелдердің проблемаларын уақтылы анықтау, көмекке мұқтаж және ауыр әлеуметтік жағдайдағы әйелдердің, оның ішінде мүгедектігі бар әйелдердің атаулы тізімдерін жасау, оларға әлеуметтік-құқықтық, психологиялық және материалдық көмек көрсету;

2) әйелдерге Жұмыспен қамту, еңбек жағдайларын жақсарту, әйелдерді, әсіресе ауылдық жерлердегі жас қыздарды отбасы және жеке кәсіпкерлікке, қолөнершілікке кеңінен тарту мәселелерінде жан-жақты атаулы қолдау көрсету;

3) мемлекеттік органдармен және азаматтық қоғам институттарымен әйелдер арасындағы құқық бұзушылықтардың ерте профилактикасында, бірінші кезекте қылмыс жасауға бейім адамдармен жеке жұмыс жасау арқылы тығыз ынтымақтастықты жүзеге асыру, сондай-ақ жазаны орындау жөніндегі мекемелерден босатылған әйелдерді әлеуметтік оңалту және бейімдеу жөніндегі шараларды іске асыру жөнінде функцияларды орындайды.

Жұмыспен қамту және еңбек қатынастары министрлігінің құрылымын Аумақтық бөлімшелер – аудандардағы/қалалардағы мамандандырылған бөлімдер және әйелдер мен отбасын қолдау жөніндегі мемлекеттік сенім қоры құрайды.

Осы органдардың құзыретіне мыналар:

1) көмекке мұқтаж және ауыр әлеуметтік жағдайдағы әйелдерге атаулы қолдау көрсету; әйелдер арасында жұмыспен қамтуға және кәсіпкерлікті дамытуға жәрдемдесу;

ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫНДАҒЫ АДАМ ҚҰҚЫҚТАРЫ
ЖӨНІНДЕГІ УӘКІЛДІҢ АРНАЙЫ БАЯНДАМАСЫ

2) жастарды отбасы өмірге дайындау, заманауи үлгілі отбасын қалыптастыру, олардың рухани-адамгершілік негіздері мен дәстүрлі отбасы құндылықтарын нығайту жөніндегі жұмыс;

3) әйелдердің репродуктивті денсаулығын қорғау жөніндегі қызмет, әсіресе шалғай ауылдық жерлерде ана және перинаталдық аурулардың профилактикасы мен алдын алудың тиімді жүйесі жоқ ;

4) әйелдер арасында құқық бұзушылықтың профилактикасы және қылмысқа жол бермеу;

5) жастарды отбасы өмірге дайындау, отбасын нығайту, жанжалды жағдайлардың алдын алу саласында кадрларды қайта даярлау және олардың біліктілігін арттыру жөніндегі жұмыстар кіреді.

Әйелдердің құқықтарын қорғау мәселелері жөніндегі практикалық қызметте Білім және денсаулық сақтау органдарына әйелдердің өміріне немесе денсаулығына қауіп төндіретін фактілер, әйелдерді мәжбүрлі еңбекке тарту жағдайлары және қоғамға қарсы мінез-құлық туралы құқық қорғау органдарын хабардар ету міндеті жүктелген.

Гендерлік теңдіктің сақталуын жалпы қадағалауды Грузия парламенті мен Үкіметі жүзеге асырады.

Парламент Грузия билігінің заң шығарушы және атқарушы тармақтары мен ҮЕҰ өкілдерінен гендерлік теңдік мәселелері жөніндегі кеңес құрады.

Гендерлік теңдік кеңесі:

1) заңнамаға талдау жасауды жүзеге асыруға және заңнамадағы гендерлік теңсіздікті жоюды қамтамасыз ету жөнінде ұсыныстар әзірлеуге; заңнамалық актілер жобаларының сараптамасын қамтамасыз етуге;

2) гендерлік теңдікке қол жеткізу, әйелдер мен ер адам тең құқықтарын іске асыру үшін жекелеген іс-шараларды әзірлеуге жоспарлауға;

3) гендерлік теңдікті қамтамасыз ету үшін жүзеге асыруға жататын іс-шараларды мониторингілеу және бағалау жүйесін әзірлеуге және енгізуге, тиісті ұсынымдарды әзірлеуге;

4) құпиялылығы заңнамаға сәйкес сақталатын құжаттардан басқа, гендерлік теңдік мәселелерін зерделеуге байланысты кез келген ақпарат пен құжаттаманы талап етуге және алуға құқылы;

5) гендерлік теңдікті бұзуға қатысты өтініштерді, құжаттаманы және өзге де ақпаратты қарауға

6) гендерлік теңдікке байланысты мәселелерді қарау кезінде тиісті салада жұмыс істейтін халықаралық немесе жергілікті ұйымдардың

ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫНДАҒЫ АДАМ ҚҰҚЫҚТАРЫ
ЖӨНІНДЕГІ УӘКІЛДІҢ АРНАЙЫ БАЯНДАМАСЫ

өкілдерін немесе (және) сарапшыларын тартуға құқылы.

Грузия Үкіметі жанынан Гендерлік теңдік, әйелдерге қатысты зорлық-зомбылық және отбасындағы зорлық-зомбылық мәселелері жөніндегі ведомствоаралық комиссия жұмыс істейді, оның негізгі миссиясы Грузия заңнамасында көзделген гендерлік және басқа да мәселелер бойынша жүйелі және үйлестірілген жұмысты қамтамасыз ету болып табылады.

Грузияның құқықтық жүйесінің ерекшелігі-Грузияның халық қорғаушысы ресми түрде тағайындалады, ол гендерлік теңдіктің сақталуына мониторингті қамтамасыз етеді және гендерлік теңдіктің бұзылуына ден қояды.

Әйелдерге немесе (және) отбасындағы зорлық-зомбылық жағдайларын анықтауды және оларға тиісті ден қоюды құқық қорғау және сот органдары қамтамасыз етеді.

Әйелдерге немесе (және) отбасындағы зорлық-зомбылыққа қатысты зорлық-зомбылық фактісін бастапқы сәйкестендіру және оған ден қою мақсатында тиісті органдарға жүгіну жөніндегі міндеттеме медициналық мекемелердің, кәмелетке толмағандар жағдайында – білім беру және тәрбиелеу мекемелерінің, жария құқықтың заңды тұлғасы – әлеуметтік қызметтер агенттігінің, қорғаншылық және қамқоршылық органдарының уәкілетті қызметкерлеріне және басқа да субъектілерге жүктеледі, Грузия заңнамасында көзделген.

Зорлық-зомбылық фактісі туралы хабарлама түскен кезде полиция полиция органдарына - жәбірленушіге, зорлық-зомбылық куәгеріне немесе оған медициналық, заңдық, психологиялық көмек көрсететін адамға, ал кәмелетке толмаған адамға қатысты зорлық-зомбылық болған жағдайда-сондай-ақ қамқоршылық және қорғаншылық органдарына кімнің жүгінгеніне қарамастан, оқиға орнына дереу келуге міндетті.

Тұрмыстық зорлық-зомбылық туралы қоңырау түскен кезде, шақыруға шыққан полиция қызметкерлерінің қатарында әйел болуы керек. Сондай-ақ полиция қызметкерлері, прокурорлар мен судьялар үшін гендерлік-сезімтал мәселелер бойынша тренингтер қарқынды жауап алу арқылы әйелдердің қайталама жарақаттануын болдырмау мақсатында өткізіледі.

Тежеу және қорғау ордерлері деп аталатындар шығарылады.

Тежеу ордері (1 айға дейінгі мерзімге) – әйелдерге немесе (және) отбасындағы зорлық-зомбылық құрбандарын қорғау жөніндегі Уақытша шаралар айқындалатын уәкілетті полиция қызметкері шығарған акт.

ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫНДАҒЫ АДАМ ҚҰҚЫҚТАРЫ
ЖӨНІНДЕГІ УӘКІЛДІҢ АРНАЙЫ БАЯНДАМАСЫ

Қорғау ордері (6 айға дейін, қосымша 3 айдан аспайтын мерзімге) – құрбандарды қорғау жөніндегі уақытша шараларды айқындайтын, бірінші сатыдағы сот (судья) әкімшілік іс жүргізу тәртібімен шығарған акт.

Швецияның әйелдер құқығын қорғау және тұрмыстық зорлық-зомбылық мәселелері жөніндегі үйлестіруші органдары өнеркәсіп, жұмыспен қамту және байланыс министрлігі, Мәдениет министрлігі және мемлекеттік жастар кеңесі, балалар істері жөніндегі Омбудсмен болып табылады.

Аумақтық деңгейде муниципалитеттер жанындағы тиісті бөлімдер жұмыс істейді.

Өнеркәсіп, жұмыспен қамту және байланыс Министрлігі қызметінің негізгі бағыттары:

- 1) еңбек қызметі саласындағы әйелдердің құқықтарын қорғау;
- 2) әйелдің жеке басына қол сұғылмаушылықты қорғау;
- 3) әйелдерді зорлық-зомбылықтан, оның ішінде жыныстық қатынастан құқықтық қорғау;
- 4) әлеуметтік қамсыздандыру саласындағы әйелдердің құқықтарын қорғау;
- 5) әйелдің жүктілікті жасанды түрде тоқтату құқығын қорғау;
- 6) жыныстық қызметтерді сататын әйелдерді қорғау болып табылады.

Мәдениет министрлігі мен жастар кеңестері жастар ортасындағы жұмыссыздық деңгейін төмендету, жастарды кәсіптік даярлау және қайта даярлау, жұмысқа орналастыру және олардың білім деңгейін арттыру мәселелеріне жетекшілік етеді.

Балалар құқықтары жөніндегі омбудсменнің құзыретіне Швеция Үкіметіне заңдарды өзгерту туралы заң жобаларын ұсыну және мемлекеттік органдардың, муниципалитеттердің және округтік кеңестердің жұмысында балалардың құқықтарын қорғау туралы заңның қолданылуына ықпал ету және балалар құқықтары туралы конвенцияға қатысты ақпарат тарату кіреді.

Швециядағы құқық қолдану практикасының бір ерекшелігі-тұрмыстық зорлық-зомбылыққа байланысты қылмыстар қоғамдық айыптау істері санатына жатады. Полиция алдын ала тергеу жүргізуге міндетті, оны прокурор басқарады, ал жәбірленуші істің алға жылжуына кедергі жасай алмайды (арызды қайтарып алуға құқылы емес).

4. Шетелдік заңнама бойынша кәмелетке толмағандардың жыныстық тиіспеушілігіне қарсы құқық бұзушылықтарға қарсы іс-қимыл

Кәмелетке толмағандардың жыныстық тиіспеушілігіне қарсы қылмыстармен күресудің шетелдік тәжірибесі барлық елдерде мұндай қылмыстар үшін сотталған адамдар өмір бойы немесе белгілі бір мерзімге, содан кейін мамандандырылған медициналық мекемелерде ұсталатын адамдар қауіпті деп танылған жағдайда физикалық оқшауланатынын көрсетті.

Жекелеген мемлекеттерде мұндай қылмыстар жасағаны үшін өлім жазасы қарастырылған (Оңтүстік Корея, Иран, Ирак, Сауд Арабиясы, Қытай, сондай-ақ Таяу Шығыстың басқа елдері).

Бұл ретте, көптеген елдерде мерзімін өтегеннен кейін дәрігерлер мен сот оның қоғам үшін қауіпті болуын тоқтатты деп шешкенге дейін адам бостандыққа шыға алмайды.

Ол үшін мұндай қылмыстар жасаған адамдар бостандыққа шықпас бұрын міндетті түрде медициналық-психиатриялық сараптамадан өтуі керек – бұл олардың қайсысы психикалық мінез-құлық бұзылысы ретінде педофилиямен ауыратынын анықтауға мүмкіндік береді.

Сараптама қорытындысы бойынша қауіпті деп танылған қылмыскерге мынадай: не химиялық кастрацияға келісім беру, не мамандандырылған медициналық мекемеде оқшаулау таңдауын береді.

Францияда тағы бір балама – электронды білезік киюге рұқсат етіледі.

Сонымен қатар Польшада педофилдерді химиялық кастрациялау міндетті, басқа Еуропа елдерінде – ерікті.

Міндетті және ерікті химиялық кастрациямен емдеу босатылғанға дейін белгілі бір уақыт бұрын басталады. Бұл әдетте бір апта бұрын жасалады және өмірінің соңына дейін жалғасуы мүмкін.

Жыныстық қатынасты жою үшін химиялық немесе хирургиялық кастрация қолданылады. Химиялық кастрация кезінде тестостерон гормонының әсерін тежейтін және жыныстық құмарлықтың толық тежелуіне әкелетін препараттардың тұрақты инъекциялары жасалады.

Кәмелетке толмағандардың жыныстық тиіспеушілігіне қарсы қылмыс жасаған адамдарға медициналық әсер ету халықаралық нормаларға қайшы келмейді.

ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫНДАҒЫ АДАМ ҚҰҚЫҚТАРЫ
ЖӨНІНДЕГІ УӘКІЛДІҢ АРНАЙЫ БАЯНДАМАСЫ

Мысалы, зорлаушылар хирургиялық кастрациядан өткен Чехияда 2000-2009 жылдар аралығында 300 сотталушы ерікті негізде кастрацияланды.

Қазіргі уақытта жыныстық қылмыстың дәрі-дәрмекпен алдын алу АҚШ-тың көптеген штаттарында (Калифорния, Флорида, Джорджия, Техас, Луизиана, Монтана), Канадада, Израильде және бірқатар Еуропа мемлекеттерінде (Ұлыбритания, Франция, Германия, Дания, Швеция, Польша, Норвегия) қолданылады.

АҚШ-та 90-жылдары күшіне енген мәжбүрлі кастрация туралы заң бар. Ол бойынша түрмеден шыққан сотталған адам рецидив жасаған жағдайда судья химиялық кастрацияны тағайындай алады. АҚШ-тың мәліметтер базасында 460 мыңнан астам педофил бар. Олардың көпшілігі бірнеше баланы зорлады.

Американдық заңнама босатылған кәмелетке толмағандардың зорлаушысының мінез құлқын бақылаудың нақты жүйесін белгілейді:

- 1) ұлттық тіркелім жүргізіледі;
- 2) мектептерге, балабақшалар мен емханаларға, кәмелетке толмағандар баратын басқа да қоғамдық орындарға тікелей жақын жерде тұруға тыйым салынады;
- 3) мұндай тұрғынның өткені туралы көршілерге хабарланады, босатылған қылмыскердің полиция органдарына, тиісті психологиялық қызметке міндетті түрде тұрақты баруы енгізіледі.

Жалпы, бүгінде Еуроодақ елдерінде педофилдерге жазаны қатандату үдерістері жүріп жатыр. Еуропадағы мұндай қылмыстар үшін кем дегенде 10 жылға бас бостандығынан айыруға жазаланады. Қылмыстық жаза баланы сенімге кіргізу, содан кейін жыныстық қанағаттану үшін пайдалану мақсатында оны интернетте қорлағаны немесе құрметтегені үшін де енгізілді.

Зерттеу нәтижелеріне сәйкес, еуропа елдерінде балалардың 10-20% - і қандай да бір жолмен (интернет арқылы) жыныстық зорлық-зомбылыққа ұшыраған.

Ресейде бүгін «Балалар жезөкшелігін, балалар порнографиясын, педофилияны насихаттауға және насихаттаудың басқа түрлеріне пәрменді тыйым салуды», атап айтқанда, Интернетте енгізу мәселесі талқылануда.

Бұл желіде балаларды жыныстық қанаудың әртүрлі түрлеріне сұранысты ынталандыратын және кәмелетке толмағандарға қатысты жыныстық сипаттағы қылмыстар жасауға итермелейтін жарнамалар, хабарландырулар, ұсыныстар және басқа ақпарат кедергісіз орналастырылатындығына байланысты.

ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫНДАҒЫ АДАМ ҚҰҚЫҚТАРЫ
ЖӨНІНДЕГІ УӘКІЛДІҢ АРНАЙЫ БАЯНДАМАСЫ

Швецияның Қылмыстық кодексі балаларды жыныстық зорлық-зомбылықтан қорғауға да көп көңіл бөледі. Мәселен, ол адамға қатысты «мәжбүрлеу, алдау немесе басқа да заңсыз әсер ету арқылы он бес пен он сегіз жас аралығындағы адамды сексуалдық астары бар әрекетті немесе кескін шығаруға қатысы жоқ басқа жағдайларда порнографиялық бейнелер жасау элементін құрайтын әрекетті жасауға немесе оған қатысуға итермелейтін» адамға қатысты қатаң жаза белгілейді.

Кәмелетке толмаған баланы жыныстық қанау деп заң он бес жасқа толмаған баламен жыныстық қатынас жасауды білдіреді. Тіпті он бес жасқа толмаған балаға қатысты жыныстық сипаттағы жанасулар үшін – «жыныстық зорлық-зомбылық» үшін, жыныстық қанау белгілері болмаған жағдайда, тиісті жаза қаралған.

Испанияның Қылмыстық кодексі жыныстық агрессия үшін жауапкершілікті қарастырады, ол «затты енгізу, ауыз қуысы немесе анальды ену арқылы физикалық жыныстық қатынастан тұрады...». Аталған әрекеттер үшін жазаны ауырлататын мән-жайлардың ішінде жәбірленушінің жасын ескере отырып, оның ерекше осалдығы көрсетіледі (180-бап).

Эстония Қылмыстық кодексінде екі тәуелсіз құрам ерекшеленеді: «кәмелетке толмағандармен жыныстық қатынас» (ҚК 145-бабы) және «кәмелетке толмағандармен жыныстық құмарлықты қанағаттандыру» (ҚК 146-бабы).

Ұлыбританияда 2003 жылғы жыныстық қылмыстар туралы Заңға сәйкес 13 жасқа дейінгі балаға қатысты жыныстық қатынас және «жыныстық енуге» байланысты басқа әрекеттер жасағаны үшін өмір бойына бас бостандығынан айыру қарастырылған.

Ямайка Заңы бойынша 12 жасқа дейінгі қызбен жыныстық қатынас өмір бойына бас бостандығынан айыруға жазаланады.

Осылайша, әлемнің барлық дерлік елдерінде кәмелетке толмағандардың жыныстық қол сұғылмаушылығына қарсы қылмыстар үшін баламасыз санкция – бас бостандығынан айыру көзделген.